

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

VI науково-практична конференція

Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі

28–29 жовтня 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БІБЛІОТЕКИ І СУСПІЛЬСТВО: РУХ У ЧАСІ ТА ПРОСТОРИ

Матеріали VI науково-практичної конференції,
присвяченої 105-річчю Наукової бібліотеки
Харківського національного медичного університету

Харків, 28–29 жовтня 2025 року

Харків
ХНМУ
2025

УДК 02(062.552)
Б59

Затверджено
Вченою радою ХНМУ
Протокол № 15 від 21 жовтня 2025 року

Редакційна колегія:

Наконечна О. А. – проректор з наукової роботи – головний редактор
Киричок І. В. – директор Наукової бібліотеки – редактор
Павленко Т. Б. – заступник директора Наукової бібліотеки – редактор
Куц О. В. – учений секретар Наукової бібліотеки – редактор
Красюкова О. О. – заступник директора Наукової бібліотеки – редактор

Б59 Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали VI науково-практичної конференції, присвяченої 105-річчю Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (Харків, 28–29 жовтня 2025 р.) / Харк. нац. мед. ун-т ; [редкол.: О. А. Наконечна, І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, та ін.]. – Харків : ХНМУ, 2025. – 175 с. (іл.)

Збірка містить матеріали VI науково-практичної конференції «Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі», приуроченої до 105-річчя Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету. Тематика публікацій охоплює питання сучасного розвитку бібліотек, цифрових технологій, освітніх інновацій та збереження науково-культурної спадщини. Представлено результати наукових досліджень і практичного досвіду університетських та публічних бібліотек України, зокрема щодо діяльності у воєнний період, впровадження інноваційних напрямів роботи, використання технологій штучного інтелекту, історичних і краєзнавчих розвідок, а також публікації викладачів, присвячені взаємодії та спільним проектам кафедр та університетських бібліотек.

Матеріали конференції та доповіді-презентації розміщено в Репозитарії ХНМУ (<https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/36753>).

УДК 02(062.552)

Матеріали конференції подано в авторській редакції.

© Наукова бібліотека Харківського
національного медичного університету,
2025

ЗМІСТ

Киричок Ірина <u>РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ – ІСТОРИЧНИЙ ПОСТУП ЧИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЧЕРЕЗ КРИЗИ?</u>	6
Абашнік Володимир <u>ФРІДРІХ КАРЛ ФОРБЕРГ (1770–1848): ФІЛОСОФ ТА БІБЛІОТЕКАР</u>	16
Белодєд Олена, Могильна Оксана <u>ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХІВЦЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ</u>	25
Білоус Валентина, Бровчак Людмила <u>ФОРМУВАННЯ СЕРЕДОВИЩА ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я У ВДПУ ІМ. М. КОЦЮБІНСЬКОГО: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ</u>	32
Боровик Ольга <u>ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА НАУКИ ТА ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ (НА ПРИКЛАДІ БІБЛІОТЕКИ ПДМУ)</u>	43
Бугрій Анастасія <u>ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ВІРТУАЛЬНИХ ВИСТАВОК У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ БІБЛІОТЕК</u>	49
Будецька Ольга <u>ПРАЦІ ВИДАТНИХ СУДОВИХ МЕДИКІВ-ЕКСПЕРТІВ ХАРКІВЩИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. Е. Ф. БЕЛЛІНА ТА М. О. ОБОЛОНСЬКОГО В КОЛЕКЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ПАМ'ЯТОК ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА</u>	52
Волкова Анастасія, Харахаш Олександр, Сиволап Оксана <u>ІНКЛЮЗІЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: БІБЛІОТЕЧНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ</u>	65
Holovach Tetiana <u>DIGITAL TOOLS AND CRITICAL THINKING: ENHANCING INFORMATION LITERACY COMPETENCIES</u>	69
Запотічна Роксолана <u>ПАРТНЕРСТВО БІБЛІОТЕК І КАФЕДР МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ У ЗВО</u>	77

Киричок Ірина, Красюкова Оксана, Бабак Тетяна <u>АРТСЕСІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я</u> <u>УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ В</u> <u>ХНМУ</u>	84
Козак Ірина <u>ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ВІДДІЛУ МЕДИЧНОЇ</u> <u>ЛІТЕРАТУРИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОУНБ</u>	91
Куц Ольга <u>ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД РОЗРОБКИ БІБЛІОТЕЧНОГО САЙТУ</u> <u>З ВИКОРИСТАННЯМ ШІ</u>	95
Малішевська Наталія <u>ВОЛОДИМИР ФІЛАТОВ – ВЧЕНИЙ, НОВАТОР, МИТЕЦЬ</u>	97
Медведь Марія, Медвідь Марина <u>БІБЛІОТЕЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ ДІТЯМ ЗІ СТАТУСОМ ВНУТРІШНЬО</u> <u>ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДОСВІД РОБОТИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ</u> <u>УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ</u>	104
Миросниченко Михайло, Бібіченко Вікторія, Кузнецова Мілена <u>ДОСВІД СПІВПРАЦІ КАФЕДРИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ</u> <u>ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ІМЕНІ Д. О. АЛЬПЕРНА ХАРКІВСЬКОГО</u> <u>НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ З НАУКОВОЮ</u> <u>БІБЛІОТЕКОЮ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА</u> <u>МАЙБУТНЄ</u>	110
Некрасова Наталія, Киричок Ірина <u>БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ДЖЕРЕЛО СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ</u>	113
Несін Вікторія <u>ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ</u> <u>ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ</u>	114
Павленко Тетяна <u>УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА В ІНСТИТУЦІЙНІЙ ЕКОСИСТЕМІ</u> <u>ВІДКРИТОЇ НАУКИ</u>	120
Палько Христина, Надрага Марта, Дедишина Лариса <u>ЛИПИ У НАУЦІ Й ОСВІТІ: ІВАН – У КОЛІ НТШ, ЮРІЙ – В ОЦІНКАХ</u> <u>ВИКЛАДАЧІВ УНІВЕРСИТЕТУ</u>	130

Петруновська Світлана <u>ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ІІІ-ТЕХНОЛОГІЙ В БІБЛІОТЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ КПІ ІМ. ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО</u>	136
Рибальченко Олена <u>БІБЛІОТЕКА ЯК КОРЕНІ ТА КРИЛА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХ СТІЙКОСТІ, АДАПТИВНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ДЕРЖАВНОГО БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ</u>	144
Сакалюк Олексій, Волкова Анастасія <u>ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ СЕРВІСІВ</u>	150
Скрипченко Лариса, Кравченко Світлана <u>ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ДОСВІД НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХНМУ</u>	154
Сокур Олена, Клименко Оксана <u>ЕТАПИ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРАКТИКИ</u>	160
Харахаш Олександр, Сакалюк Олексій <u>ЕТИКА Й УПЕРЕДЖЕННЯ В АЛГОРИТМАХ РЕКОМЕНДАЦІЙ: ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОСТУП ДО МЕНШ ПЕРЕДСТАВЛЕНИХ КОЛЕКЦІЙ</u>	165
Янчуков Олександр <u>БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІДЕОКОНТЕНТ: БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ТА ВИМОГИ</u>	169
<u>ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ</u>	173

РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ – ІСТОРИЧНИЙ ПОСТУП ЧИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЧЕРЕЗ КРИЗИ?

Ірина Киричок

Наукова бібліотека

Харківський національний медичний університет

***Анотація.** У роботі зроблено спробу проаналізувати вплив соціально-економічних, геополітичних, техногенних, пандемічних та воєнних криз за останні понад 100 років на розвиток університетських бібліотек. Показано як трансформувалися бібліотеки у відповідь на соціальні виклики та зміни.*

***Ключові слова:** університетські бібліотеки України, історичний розвиток, трансформація, кризи.*

Університетські бібліотеки в Україні впродовж останніх понад 100 років неодноразово зазнавали впливу криз різного характеру – соціально-економічних, геополітичних, техногенних, воєнних, пандемічних тощо. Ці події ставали викликами, проте водночас стимулювали бібліотеки до пошуку нових моделей роботи, модернізації інфраструктури та переосмислення своєї місії в освітньому та науковому середовищі.

Історія окремої університетської бібліотеки – це історія адаптації, пошуку рішень у відповідь на виклики часу, сміливих, але таких необхідних кроків у невизначених реаліях упродовж тривалого шляху свого розвитку. Проте кожна масштабна криза не лише ставить бібліотеку перед новими викликами, а й відкриває простір для важливих, часом кардинальних змін.

У статті зроблено спробу проаналізувати, як різноманітні кризи в суспільстві, країні й світі впливають на трансформацію університетських бібліотек на прикладі Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ), яка у 2025 році відзначає своє 105-річчя.

Соціально-економічні кризи. Початок розвитку НБ ХНМУ як бібліотеки окремого медичного вишу припав на часи революційної перебудови 1920–1930-х років на руїнах старого світу, коли після Першої світової війни, революції та Громадянської війни радянська влада будувала нову систему охорони здоров'я, освіти й науки. В умовах кризи вищої школи та невідворотних змін медичний інститут та його бібліотека стали елементом масштабного проекту побудови нової академічної моделі радянської системи [1, 9, 11, 13].

У 1920 році, коли медичний факультет Імператорського Харківського університету (ІХУ) був реорганізований в самостійний виш – Харківський медичний інститут (ХМІ), при ньому була організована бібліотека, основу якої склали кафедральні бібліотеки медичного факультету ІХУ, власні колекції

професорів, пожертви та дарунки, а також студентська профкомівська бібліотека цього факультету (раніше називалася «Книжкова лавка»).

Отримавши одну кімнату і штат 6 працівників, маючи невелику колекцію літератури та брак книг для освітнього процесу, бібліотека почала швидко формувати свій фонд, орієнтуючись, в першу чергу, на комплектування навчальної літератури, та поступово створювати мережу пунктів обслуговування користувачів різних категорій. Так, на початку 1920-х років радянська влада розпочала курс коренізації, для нашої країни – українізації, зокрема і вищої школи, поставила завдання залучати до навчання у вишах робочих та селян, які не мали відповідних базових знань для отримання вищої освіти, тому в інститутах створювались підготовчі курси та робітфаки. Тож перед бібліотекою постало завдання щодо поповнення фонду навчальною літературою українською мовою, а також підручниками для отримання знань по загальних дисциплінах, таких як українська мова, алгебра, геометрія, біологія, зоологія та ін. Розпочалась робота з формування каталогів, складання рекомендованих списків літератури, також проводились огляди літератури, зустрічі з науковцями.

Так, у 1935 році бібліотека вже мала просторе приміщення й читальну залу на 100 місць, а в 1937 році за рішенням керівництва бібліотека була розділена на дві – навчальну та наукову, які після Другої світової війни були знову об'єднані в одну [2]. Період післявоєнного відновлення та «відлиги», а пізніше – «перебудови» став часом стабільного, хоча й контрольованого розвитку.

Кінець 20 століття: розпад СРСР у 1991 році та здобуття Україною незалежності стали переломним моментом в історії країни, відкривши нові можливості для розвитку та самовизначення, але також створивши низку викликів та проблем. Наслідки цього були масштабними і багатограними, що охопили політичні, економічні, соціальні та культурні сфери.

Кризи 1990-х та 2000-х років призвели до різкого скорочення фінансування, зокрема для бібліотек – це припинення централізованих поставок, хронічне недофінансування та скорочення закупівель літератури, інфляція, зменшення зарплат, відтік кадрів, але водночас відкрили можливості для грантової підтримки та міжнародного партнерства. Відповіддю став пошук альтернативних джерел фінансування та комплектування фондів, участь у міжнародних програмах, впровадження платних сервісів і оптимізація бібліотечних процесів. У цей час з'явилися перші проєкти з автоматизації обліку та каталогізації бібліотечних фондів. Це сприяло активнішій інтеграції бібліотек у світовий науковий простір, створенню інституційних репозитаріїв і розвитку руху відкритого доступу до публікацій.

У цей період НБ ХНМУ, як й інші бібліотеки, разом з вишем шукала додаткові джерела комплектування фонду, модернізації бібліотечних процесів,

нових партнерів: на початку 1990-х років з'явилися перші комп'ютери, розпочалася автоматизація, створення електронного каталогу (ЕК); співпраця з різноманітними фондами (міжнародний фонд «Відродження», Україно-Американський благодійний фонд «Сейбр-Світло» та ін.) дала можливість поповнити бібліотечний фонд іноземними (переважно англомовними) виданнями наукового та навчального характеру; на початку 2000-х років бібліотека ініціювала між книгозбірнями медичних вишів обмін науковими журналами та книгами, які видавали їхні університети, запровадила додаткові платні послуги.

Початок 21 століття: реформа вищої освіти в Україні – підписання в 2005 році Болонської декларації, прийняття в 2014 році нового Закону України «Про вищу освіту», зміна механізмів фінансування й управління вишів та оптимізація їхньої мережі задля підвищення ефективності та якості освітніх послуг, конкурентоспроможності та автономії – спрямувала ЗВО на шлях запровадження європейських освітніх стандартів. Університетські бібліотеки стали активними учасниками цього процесу. Реформа вищої освіти відкрила університетським бібліотекам шлях до цифровізації, посилення ролі у навчальному процесі та інтеграції в інформаційний простір. Разом з тим, вони стикнулися з низкою проблем, які створили ризики для збереження якості бібліотечних послуг.

Наприклад, оптимізація мережі ЗВО шляхом приєднання вишів до більш потужного, або об'єднання кількох в один і створення нового ЗВО стала серйозним викликом для їхніх бібліотек, оголивши комплекс організаційних, технічних, кадрових, психологічних проблем: **об'єднання фондів** (дублювання документів, різні системи каталогізації та рівень стану фонду); **інтеграція електронних ресурсів** (несумісність ЕК, об'єднання колекцій репозитаріїв під єдиною інституцією, організація доступу до передплачених БД); **кадрові та управлінські труднощі** (дублювання функцій та посад, різні стилі управління та корпоративної культури, кваліфікація персоналу); **фінансові та нормативні бар'єри** (перерозподіл бюджетів, неврегульованість нормативної документації), **фізична інфраструктура** (віддаленість корпусів та пунктів обслуговування користувачів бібліотек, потреба в новій логістиці доставки документів, неоднорідність технічного оснащення); **ідентичність та імідж** (втрата «своєї» історії, потреба в новому брендингу, формування нової корпоративної культури).

З такими викликами стикнулася і НБ ХНМУ, коли в грудні 2022 року відбулась реорганізація Харківської медичної академії післядипломної освіти (ХМАПО) шляхом її приєднання до Харківського національного медичного університету (ХНМУ), а бібліотеку ХМАПО реорганізовано у структурний підрозділ НБ ХНМУ – відділ інформаційного забезпечення безперервної освіти: дублювання фонду, довготривала відсутність вилучення зайво дублетної та

фізично зношеної літератури, інша автоматизована бібліотечно-інформаційна система (АБІС), віддалене розташування тощо. У 2024 році відбулась реорганізація НБ ХНМУ шляхом оптимізації її структури і штату. Проте готовність до змін та співпраці в новому складі психологічно полегшили процеси адаптації та організації роботи всіх структурних підрозділів бібліотеки в нових реаліях [6,10].

Геополітичні й техногенні кризи. Геополітичні конфлікти, зокрема Холодна війна, гонка озброєнь, і техногенні катастрофи, серед яких аварія на Чорнобильській АЕС (1986), вибухи в шахтах Донбасу (1989) та ін., у другій половині 20 століття змінили уявлення людства про безпеку, комунікації та керування складними системами. З кожною новою кризою зростала потреба в оперативній та достовірній інформації, а отже – в інструментах її обробки, передачі й збереження. Це стало поштовхом для активізації процесів автоматизації, цифровізації та впровадження систем моніторингу й віддаленого доступу, що згодом знайшли відображення і в діяльності бібліотек. У цьому контексті особливого значення набули інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які стали ключем до модернізації як воєнних, промислових, так і соціальних галузей, не стала винятком і бібліотечна справа. Застаріла матеріально-технічна база у 1980–1990-х роках обмежувала ефективність роботи бібліотек. Відповіддю стало поступове впровадження ІКТ, АБІС, електронної каталогізації та створення цифрових архівів, цифрового освітньо-наукового середовища (ЦОНС), технологій штучного інтелекту (ШІ) [1, 3, 4, 10, 12, 13, 14].

У 1991 році НБ ХНМУ першою в Харківському регіоні запровадила автоматизацію бібліотечних процесів, розпочавши з 1 комп'ютера, а сьогодні в арсеналі бібліотеки 350 одиниць сучасних технічних засобів, зокрема 230 комп'ютерів та ноутбуків, 2 сервери, 11 мультимедійних комплексів, 3 пересувні інтерактивні відеопанелі, 3 безконтактних сканери, численна техніка для копіювання, автоматизованої видачі документів та зв'язку. У першу чергу були автоматизовані процеси комплектування бібліотечного фонду та створення ЕК. Зростали потреби бібліотеки – змінювались АБІС: з 1991 року – MARC, з 2006 року – УФД/Бібліотека (вітчизняна програма з підтримкою української мови), з 2008 року – ІРБІС64 (міжнародна програма, поширена в бібліотеках, зокрема медичних, що дало можливість розпочати корпоративну каталогізацію на єдиній платформі). Сьогодні НБ ХНМУ, як і багато інших бібліотек України, стоїть перед необхідністю запровадження нової АБІС, яка б підтримувала національні інтереси та міжнародні формати.

У 1999 році в бібліотеці підключено дротовий доступ до Інтернету до 1 комп'ютера, сьогодні на всій її території на рівні з дротовим доступом діє вільна зона Wi-Fi. У 2011 році за ініціативою НБ ХНМУ розпочато формування

головного електронного архіву інтелектуального надбання університету – Репозитарію ХНМУ як основи для створення ЦОНС. У 2012 році створено вебсайт НБ ХНМУ як зручну точку доступу до електронних ресурсів власної та зовнішньої генерації, з 2025 року в умовах обмеженого фінансування силами бібліотекарів оновлено та осучаснено його інтерфейс, змінено концепцію подання інформації для користувачів. З 2012 року в НБ ХНМУ запроваджено автоматизовану видачу документів, з 2015 року – розпочато цифрову репрезентацію рідкісних та цінних видань, з 2020 року – використання відеоконференцій для проведення онлайн заходів (нарад, вебінарів, науково-практичних конференцій, консультацій тощо) [4], з 2023 року – використання технологій ШІ (ChatGPT, Leonardo AI, Grammarly тощо).

Таким чином, з 1990-х років ІКТ стали підґрунтям технологічної модернізації українських бібліотек, насамперед університетських, а цифровізація, що почалася з 2000-х років, стала стратегічним процесом трансформації, у якому технології не лише використовуються, а стають каталізатором нової моделі діяльності. Університетські бібліотеки перестають бути місцем зберігання книг, вони стають суб'єктами цифрового освітнього простору, партнерами в науковій комунікації, провідниками цифрової культури. Отже, цифровізація змінила й **роль бібліотекаря** (від оператора до консультанта, фасилітатора, тренера з цифрової грамотності), **формати взаємодії з користувачем** (гібридні послуги, персоналізовані інформаційні сервіси), **розширила спектр завдань** (підтримка відкритої науки, аналітика публікаційної активності, супровід академічної доброчесності, управління цифровими даними).

Розвиток інформаційних технологій (комп'ютерів, телекомунікацій, мережі Інтернет) у другій половині 20 століття став найбільш швидким і глобально масштабним технологічним зрушенням в історії людства, яке започаткувало еру інформаційного суспільства [15].

Пандемічні кризи. Пандемія COVID-19 (2020–2022) стала справжнім випробуванням для бібліотек не тільки України, а й всього світу. Вона призвела до введення жорстких ізоляційних заходів, закриття читальних залів, неможливості фізичного доступу до фондів та необхідності оперативної організації віддаленої роботи бібліотекарів й дистанційного обслуговування користувачів [8]. Бібліотеки розширювали електронні ресурси, створювали онлайн-сервіси, віртуальні виставки, проводили вебінари та онлайн-консультації. Цей період став каталізатором цифровізації, розвитку повнотекстових баз даних і переосмислення ролі бібліотеки як освітнього онлайн-центру.

НБ ХНМУ, як й інші бібліотеки, не мала можливості обслуговувати фізично через запобіжні ізоляційні заходи під час карантинних обмежень. На цей період практично єдиним джерелом інформації для студентів, викладачів, науковців стали електронні ресурси, віддалений доступ до яких забезпечила університетська бібліотека, а саме: Репозитарій ХНМУ, міжнародні освітньо-наукові платформи (Springer Nature, ScienceDirect (Elsevier), Web of Science, Scopus), інформаційні портали, е-архіви періодичних видань, формування різноманітних вебпоказчиків, зокрема започаткованого під час пандемії ковіду eBooks – фахово-орієнтованого контенту з посиланнями на повні тексти академічних книжкових видань України (підручники, посібники, курси лекцій, довідники, словники, монографії); активізувалась послуга з електронної доставки документів. Переважно всі бібліотекарі також перейшли на дистанційний формат роботи. Пандемічна криза пришвидшила для багатьох опанування інформаційно-комунікаційних технологій, використання яких стало життєво необхідним як в навчанні й роботі, так і в побуті.

Воєнні кризи. Перша половина 20 століття: під час Другої світової війни (1939–1945) значна частина університетських бібліотек України зазнала руйнувань і втрат фондів. Так, тимчасова окупація Харкова для НБ ХНМУ стала не лише загрозою втрати фондів, а й іспитом на мобільність, організацію, стійкість. Основна частина фонду бібліотеки, каталоги та обладнання були перевезені до гістологічного корпусу ХМІ, який згодом згорів. Лише невелика частина фонду навчальної та наукової літератури була збережена в окупації завдяки самовідданості бібліотекарів.

У 1941 році бібліотеку з незначною частиною фонду разом з ХМІ було евакуйовано до Чкалова (нині Оренбург). Під час евакуації бібліотекарі не тільки зберегли фонди, а й в складних умовах фронтового тилу у співпраці з місцевими установами змогли організувати обслуговування студентів та викладачів, міжбібліотечний абонемент, склали бібліографічні списки для лікарів і студентів.

Повернувшись до Харкова після його звільнення у 1943 році, бібліотека відновлювала свою роботу вже у приміщенні 2-го ХМІ, об'єднавши все, що було збережено від бібліотек двох медичних інститутів: розпочала обслуговування студентів, почала отримувати обов'язковий платний примірник літератури, підручники та посібники, відновила книгообмін з медичними інститутами тощо. Бібліотека стала важливим центром відбудови освітнього процесу. Її досвід виживання в екстремальних умовах став основою післявоєнного зростання [2].

Перша половина 21 століття: російська агресія, яка почалась ще у 2014 році, після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року кардинально змінила всі сфери життя в Україні. Постійні обстріли з боку

агресора призвели до знищення або пошкодження майже тисячі бібліотек, загибелі бібліотекарів і вимушеної евакуації людей та самих бібліотек. Відповіддю на ці виклики стали активна цифровізація, співпраця з міжнародними ініціативами, створення додаткових послуг, зокрема онлайн-сервісів, та виконання нових соціальних функцій – розвиток волонтерського руху на підтримку українських захисників та захисниць, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, організація психологічної допомоги та проведення культурних заходів у прифронтових регіонах [5, 7].

Так, НБ ХНМУ приєдналась до загального волонтерського руху в Україні: плетіння маскувальних сіток, донати на оперативні потреби для фронту, придбання медичних, гігієнічних засобів, продуктів харчування, допомога цивільним з евакуацією з небезпечних районів, доставкою ліків та їжі тощо. Бібліотека швидко відновила спочатку дистанційне обслуговування користувачів, використовуючи різноманітні засоби електронної комунікації та організувавши доступ до міжнародних ресурсів освітнього та наукового контенту, а вже через 3 місяці – безпосередньо в приміщенні бібліотеки; для безпеки користувачів запровадила нову послугу «Книга поштою» (повернення та отримання літератури на новий навчальний рік) [6].

Задля збереження ментального здоров'я у воєнних реаліях прифронтового Харкова бібліотека за підтримки профспілки ХНМУ з березня 2024 року проводить для всіх представників університетської спільноти та їхніх родин арттерапевтичні сесії «Магія Петриківського розпису», у серпні 2025 року організовано простір для психоемоційного розвантаження (малювання, настільні ігри, перегляд фільмів, прослуховування музики тощо). Тож, нині бібліотека не лише продовжує забезпечувати освітній та науковий процеси, а й активно виконує нову місію – бути безпечним, підтримувальним, терапевтичним простором для університетської спільноти. Ця криза стала найгострішим викликом за всю історію бібліотеки – і водночас нагодою переосмислити важливу роль бібліотеки як соціального простору підтримки.

Висновки. Упродовж останніх понад 100 років університетські бібліотеки України неодноразово переживали кризи різного характеру, що суттєво впливали на їхню діяльність та розвиток. Історія НБ ХНМУ, яка впродовж 105-річного шляху пройшла становлення від невеликого приміщення з незначною колекцією літератури й штатом 6 працівників до сучасного інформаційно-бібліотечного хабу університету з розгалуженою мережею пунктів обслуговування користувачів у різних локаціях міста, понад мільйонним бібліотечним фондом та цифровими колекціями, сучасним технічним обладнанням та колективом висококваліфікованих фахівців, спроможних долати будь-які виклики, демонструє, що кожна криза – від ідеологічних репресій і воєн

до економічних та пандемічних викликів – не лише обмежувала діяльність книгозбірні, а й ставала поштовхом до її трансформації, а саме:

- **Соціально-економічні потрясіння** спричинили цензуру, ідеологічний контроль, занепад матеріально-технічної бази і кадрові проблеми, але водночас стимулювали процес централізації бібліотечних процесів, підвищення професійних компетентностей фахівців, змушували бібліотеки шукати альтернативні джерела фінансування, що сприяло участі у міжнародних програмах і розвитку відкритого доступу;
- **Геополітичні й техногенні кризи** виявляли необхідність модернізації інфраструктури та впровадження автоматизованих систем. Впровадження ІКТ та цифровізація університетських бібліотек призвели до повної організаційно-культурної трансформації, відбулась зміна ролей (від оператора – до консультаційного центру), бізнес-моделей (від книговидачі – до цифрового сервісу);
- **Пандемія COVID-19** стала каталізатором для розширення електронних сервісів та зміни підходів до роботи з користувачами, використовуючи гібридні формати обслуговування;
- **Воєнні конфлікти**, зокрема Друга світова війна та російська агресія проти України в 2014–2025 роках, призвели до втрат фондів та руйнування інфраструктури, проте актуалізували потребу в нових стандартах збереження фондів і системах ризик-менеджменту, сприяли цифровізації, міжнародній співпраці, адаптації та підтримки в нових умовах життєдіяльності для виживання в невизначених реаліях.

Отже, сучасні університетські бібліотеки України активно інтегруються у світову наукову спільноту, розширюючи партнерство та впроваджуючи інновації. Кожна криза відкривала нові вікна можливостей для переосмислення ролі бібліотек як освітніх, наукових і соціальних центрів. Завдяки кризам університетські бібліотеки ставали гнучкішими, розвивали цифрові сервіси, зміцнювали міжнародну співпрацю й розширювали соціальну місію. В історичному поступі кризові ситуації стають каталізаторами розвитку, формуючи сучасне обличчя бібліотеки.

Сьогодні університетські бібліотеки дедалі більше перетворюються на інтелектуальні центри, технологічні хаби, простори інтеграції знань, культурного діалогу та підтримки спільнот у кризових умовах. Історичний досвід доводить, що здатність бібліотек адаптуватися до криз та використовувати вікна можливостей є ключовим чинником їхнього сталого розвитку в умовах глобальної нестабільності.

Література

1. Буліч Н. М. Університетська бібліотека в умовах глобалізації та модернізації вищої освіти / Н. М. Буліч, А. О. Ковальова // Університетська бібліотека: час змін, трансформацій, нововведень : матеріали Всеукр. круглого столу, м. Харків, 13 черв. 2017 р. – Харків, 2017. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15267> (дата звернення: 08.08.2025).
2. Иванова И. Ш. Исторические вехи и перспективы развития: Научная библиотеки Харьковского государственного медицинского университета / И. Ш. Иванова // Очерки истории вузовских библиотек г. Харькова / под ред. проф. В. И. Астаховой. – Харків, 2001. – С. 155–177. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/25580> (дата звернення: 05.08.2025).
3. Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи / О. В. Івашкевич // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2021. – № 2. – С. 50–56. – Режим доступу: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/3515> (дата звернення: 09.08.2025).
4. Киричок І. В. 100-річний ювілей Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету: здобутки та перспективи / І. В. Киричок // Медичні бібліотеки України: досвід, традиції, інновації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20–21 травня 2020 р.) / ред. кол.: Т. А. Остапенко, І. В. Киричок, Н. М. Бортник [та ін.]. – Київ : ННМБУ ; Харків : ХНМУ, 2020. – С. 23–34. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/28035> (дата звернення: 30.07.2025).
5. Киричок І. Бібліотеки медичних університетів України під час російської воєнної агресії: результати анкетування у 2022 та 2023 роках / І. Киричок // Трансформація діяльності медичних бібліотека України в реаліях сьогодення : матеріали XXI міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 листопада 2023 р. – Київ, 2023. – С. 10–13. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/34548> (дата звернення: 30.07.2025).
6. Киричок І. Університетська бібліотека у воєнних реаліях прифронтового міста / І. Киричок // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали V науково-практичної конференції з міжнародною участю (Харків, 24–25 жовтня 2023 р.) / Харк. нац. мед. ун-т. – Харків, 2023. – С. 43–49. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/32562> (дата звернення: 30.07.2025).
7. Кірішева О. Діяльність наукових бібліотек закладів вищої медичної освіти України у подоланні викликів війни 2022–2023 рр. / О. Кірішева // Трансформація діяльності медичних бібліотека України в реаліях сьогодення : матеріали XXI міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 листопада 2023 р. – Київ, 2023. – С. 29–33. – Режим доступу: <https://emed.library.gov.ua/wp->

content/uploads/tainacan-items/271/70932/Transformatsiia-diiialnosti-medychnykh-bibliotek-Ukrainy-v-realiiakh-sohodennia.pdf (дата звернення: 07.08.2025).

8. Колесникова Т. Бібліотеки закладів вищої освіти в умовах невизначеності: особливості організації віддаленої роботи персоналу / Т. Колесникова // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. – 2020. – Вип. 6. – С. 40–61. – DOI:10.31866/2616-7654.6.2020.218608. – Режим доступу: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/218608/218450> (дата звернення: 09.08.2025).

9. Медведь М. Найбільша книгозбірня Закарпаття святкує 76-ти річчя: початок становлення [з історії бібліотеки Ужгородського університету] / М. Медведь // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали IV науково-практичної конференції (Харків, 26–27 жовтня 2021 р.) / Харк. нац. мед. ун-т ; [редкол.: І. В. Киричок, Н. Д. Гаєва]. – Харків : ХНМУ, 2021. – С. 66–71. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/30088> (дата звернення: 01.07.2025).

10. Ніколаєнко Н. М. Трансформація діяльності університетської бібліотеки в умовах сучасних викликів : [презентація] / Н. М. Ніколаєнко // University Library at a New Stage of Social Communications Development : матеріали VII Міжнар. конф., (м. Дніпро, 06.10–07.10.2022 р.). – Дніпро, 2022. – Режим доступу: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library_2022/paper/view/26757/15256 (дата звернення: 08.08.2025).

11. Очерки истории вузовских библиотек г. Харькова / под общ. ред. В. И. Астаховой ; Народная украинская академия. – Харьков, 2001. – 561 с.

12. Пасмор Н. Бібліотека сучасного університету: зміна інформаційного образу / Н. Пасмор, О. Самофал // Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій : матеріали III наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 21 жовтня 2021 р.) / ДВНЗ «Ужгор. нац. ун-т», Наук. б-ка. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. – С. 138–143. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/38166> (дата звернення: 09.08.2025).

13. Петренко Л. Генезис розвитку бібліотек в Україні в ХХ ст.: історичні та соціально-політичні чинники їх діяльності / Л. Петренко, В. Мокляк // Педагогічні науки. – 2022. – Вип. 80. – С. 121–127.

14. Чернишенко Н. Використання можливостей нейромереж та штучного інтелекту для створення медіаконтенту / Н. Чернишенко // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : матеріали V науково-практичної конференції з міжнародною участю (Харків, 24–25 жовтня 2023 р.) / Харк. нац. мед. ун-т. –

Харків, 2023. – С. 95–103. – Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/32622> (дата звернення: 01.07.2025).

15. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution / K. Schwab. – World Economic Forum, 2016. – 184 p.

DEVELOPMENT OF THE UNIVERSITY LIBRARY – HISTORICAL PROGRESS OR TRANSFORMATIONS THROUGH CRISES?

Iryna Kyrychok

Scientific Library

Kharkiv National Medical University

***Abstract.** The paper attempts to analyze the impact of socio-economic, geopolitical, technogenic, pandemic, and wartime crises over the past 100 years on the development of university libraries. It highlights how libraries have been transformed in response to social challenges and changes.*

***Keywords:** university libraries of Ukraine, historical development, transformation, crises.*

ФРІДРІХ КАРЛ ФОРБЕРГ (1770–1848): ФІЛОСОФ ТА БІБЛІОТЕКАР

Володимир Абашнік

Кафедра філософії та суспільних наук

Харківський національний медичний університет

***Анотація.** У статті розглянуто діяльність німецького філософа та бібліотекаря Ф. К. Форберга. Спочатку охарактеризовано основні етапи його творчого та професійного шляху, зокрема навчання в університетах Ляйпцігу та Єни, викладання філософії у Єнському університеті, ректорство в лицей Заальфельд та реформаторська діяльність в Кобурзі. Потім проаналізовано його основні філософські, релігійні та інші публікації, зокрема й під час «спору про атеїзм». На завершення вказано на особливості роботи Форберга на посаді директора в Кобурзькій придворній бібліотеці (1807–1827).*

***Ключові слова:** Ф. К. Форберг, німецька класична філософія, спір про атеїзм (1798–1799), Єнський університет, Кобурзька Земельна бібліотека.*

Бібліотеки завжди відігравали важливу роль у історії філософії взагалі та у творчості філософів зокрема. Звичайно формат роботи філософів на початку 21-го ст. дещо змінився у порівнянні із попередніми століттями, й зараз в епоху

дигіталізації не обов'язково ходити до бібліотеки чи бібліотечних залів, бо багато філософських джерел, дослідницької літератури є у вільному доступі в Інтернеті чи бібліотечних репозитаріях, зокрема й в чудовому репозитарії бібліотеки Харківського національного медичного університету (директорка Ірина Василівна Киричок). Однак філософу навіть зараз під час жахливої російської війни все ж таки бажано відвідати бібліотечний зал, потримати в руках книгу, підручник чи часопис, щоб відчутти науковий та філософський дух бібліотеки й отримати натхнення для читання лекцій студентам, написання статей чи доповіді для конференції.

Адже у попередні часи, особливо у епоху Просвітництва, філософи нерідко на певний період навіть пов'язували своє життя з бібліотеками, щоб мати поряд філософські джерела та працювати з ними. Таким чином, філософи суміщали свою творчість з роботою на посадах бібліотекарів чи навіть директорів бібліотек. Загальновідомими у цьому відношенні є такі факти із життя видатного німецького філософа, юриста та мислителя Г. В. Ляйбніца [1], а також іншого, не менш відомого німецького письменника та просвітника Г. Е. Лессінга [2], які обидва певний час, хоча і в різні роки працювали на посаді головного бібліотекаря (за тодішніми регаліями – директора) герцогської бібліотеки у Вольфенбюттелі. Зараз вона називається Вольфенбюттельська бібліотека імені герцога Августа (нім. Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel).

Однак ще й на початку 19-го століття філософи нерідко на запрошення правителів чи місцевої влади також очолювали бібліотеки. Серед них був досить відомий свого часу німецький мислитель Фрідріх Карл Форберг, який 20 років (1807–1827) очолював придворну бібліотеку герцога у м. Кобург (зараз це північна частина федеральної землі Баварія, ФРН). Далі коротко зупинимось на основних етапах його творчого шляху, зокрема як філософа та бібліотекаря. Отже, майбутній мислитель народився 30 серпня 1770 р. у місті Мойзельвітц (зараз це федеральна земля Тюрінгія) у родині лютеранського священика, а у 1786 р. він розпочав вивчення філософії та богослов'я у сусідньому університеті Ляйпціг. Тут серед його вчителів був відомий професор Ернст Платнер (1744–1818), який мав публікації з філософії та медицини, а тому вважається «філософським лікарем» та засновником антропології як науки про цілісну людину, котра враховує як філософські, так і медичні сторони [16].

В 1788 р. Форберг переїздить до сусіднього Єнського університету, де продовжує навчання, зокрема й у одного з найвідоміших кантіанців того часу, професора Карла Леонгарда Райнгольда (1757–1823), який викладав у Єні з 1787 р. по 1794 р. Саме під впливом його «фундаментальної філософії» формується майбутня естетична та філософська позиція Форберга, основи якої були закладені у докторській дисертації латинською мовою «Про

трансцендентальну естетику», захищеній 12 вересня 1792 р. Після цього він стає приват-доцентом, пізніше ад'юнктом Єнського університету та викладає тут до 1796 р., а також знайомиться з німецькими романтиками (Новаліс, Гьольдерлін та ін.) [15]. Серед його численних рецензій та публікацій цього періоду на філософську, психологічну, моральну та естетичну тематику слід вказати на наступні: «Про підгрунття і закони вільних дій» (1795), «Про труднощі спостереження самого себе та інших» (1795), «Фрагменти із моїх паперів» (1795), «Про походження мови» (1796), «Про поєднання душі із тілом» (1796), «Перевірка матеріалізму» (1796) тощо.

У названій невеликій монографії «Про підгрунття і закони вільних дій» (1795) Форберг тематизує важливе філософське питання свободи волі. Саме у цьому контексті з позиції Канта і свого вчителя Райнгольда він критикує деякі розповсюджені тоді філософські напрямки, зокрема, скептицизм та фаталізм. Окрім цього, мова тут йде також про християнське розуміння радикального зла та його впливи на людську мораль і звичаї. Свою морально-філософську позицію при цьому Форберг пояснює наступним чином: «Отже, лише інтерес звичаєвості пов'язує нас із поняттям свободи; але цей інтерес не змушує нас приймати іншу свободу, окрім тієї, яка звільняє нас від примусу природних причин. Ми не повинні ні на мить чинити несправедливо, а отже, ми повинні в кожному мить мати повну владу над собою, щоб чинити справедливо...» [9, 16].

До речі, названа монографія та більшість інших праць Форберга були нещодавно зібрані і оприлюднені у двотомному виданні під назвою «Філософські твори» (2021), яке опрацював та написав до нього компетентні коментарі відомий німецький дослідник Гвідо Нашерт [13; 14]. Важливе місце серед тих праць також займали наступні публікації Форберга, коли він в 1797 р. полишив Єну та перейшов на посаду ректора ліцею у іншому тюрінгському місті Заальфельд, яке одночасно було резиденцією невеликого князівства. В період, який продовжувався до 1801 р., він оприлюднив філософські, богословські, естетичні та юридичні праці, зокрема: «Про поняття покарання та припустимість його у державі» (1797), «Про дух лютеранства» (1797), «Листи про новітню філософію» (1797/1798), «Спроба дедукції категорій» (1798), «Про моральне виховання» (1801), «Про обов'язки вчених. Моральна промова» (1801).

У цьому сенсі коротко зупинимося на останній промові, котру Фрідріх Карл Форберг виголосив в якості ректора ліцею у Заальфельді 28 березня 1801 р. Тут реформаторський дух епохи віднайшов відклик уже в його «Передмові», коли він у стилі ідей тодішньої передової педагогіки, зокрема й швейцарця Йогана Генріха Песталоцці (1746–1827), пропонує висунути на перше місце моральні вимоги у вихованні студентів та учнів, замінивши домінування у вихованні попередніх «церковних церемоній» та «церковних інституцій» [10, 3–

4]. Ця досить неочікувана теза ректора мала своє пояснення, якщо прийняти до уваги його попередні публікації, зокрема й статтю «Розвиток поняття релігії» (1798) у авторитетному «Філософському журналі», яка призвела до так званого «Спору про атеїзм» (1798–1799).

Мова йде про один із найгучніших релігійно-філософських скандалів, який виник в Єнському університеті та торкнувся всього університетського життя Німеччини після оприлюднення згаданої статті Форберга. [7, 163–169]. Отже, у жовтні 1798 р. у згаданому журналі виходить не лише стаття Форберга, але також стаття «Про підгрунття нашої віри у божественне світоправління» відомого професора Єнського університету та співвидавця того журналу, Йогана Готліба Фіхте (1762–1814), який був важливим представником німецької класичної філософії [3]. Головна теза статті Форберга полягала в тому, що релігійні вірування, навіть такі як віра в Бога, не входили до компетенції філософії чи релігійної філософії, оскільки були з її точки зору забобонами. Навіть саме поняття Бога, на думку Форберга, є спекуляцією, яка не дає відповіді на питання, чи існує Бог взагалі. У цьому сенсі Форберг далі підкреслює, що Божество є невідомою людям силою [7, 166].

Вбачаючи можливу небезпеку щодо таких роздумів Форберга збоку церкви, Фіхте як видавець журналу ще до публікації статті спочатку намагався переконати того дещо пом'якшити свою позицію, у сенсі – не так відкрито критикувати релігію. Однак у дусі свободи викладання та свободи думки Форберг категорично відмовився змінювати текст своєї статті та поставив вимогу: або друкувати статтю без змін, або не друкувати її в цьому журналі взагалі. Будучи «філософом свободи» та розглядаючи свою оригінальну філософську систему «науковчення» як «першу систему свободи», Фіхте не міг відмовити Форбергу, однак написав свою вищезгадану статтю, яку поставив наступною у тому ж номері «Філософського журналу». Однак в результаті обидва були звинувачені церквою та багатьма богословами в атеїзмі, а Фіхте вже навесні 1799 р. втратив посаду професора Єнського університету.

Якщо говорити коротко, то Фіхте у статті вважав, що метою релігії є, з одного боку, віра в моральний світовий порядок, а з іншого – виконання морального закону. На його думку, людина повинна підкорятися свободі морального світового порядку (у практичному сенсі) і підноситися до об'єктивної істини (у теоретичному сенсі). Саме в цьому полягає істинне призначення людини. А якщо людина поєднує відношення морального світового порядку до своїх власних вчинків в одній істоті і називає її Богом, то це свідчить про кінечність, обмеженість людини. Так званий здоровий людський глузд цю обмеженість помилково переносить на розуміння Бога. Фіхте натомість підкреслює, що Бог як абсолютне «Я» не має рис кінечності, тобто насправді не

може мати ані особистості, ані свідомості. Ось ця теза була одним з найважливіших тверджень, через яке Фіхте звинувачували в атеїзмі.

В 1799 р. виходить книга під красномовною назвою «Фрідріха Карла Форберга, доктора філософії та ректора ліцею у Заальфельді Апологія його так званого атеїзму». Тут автор ще раз звернув увагу на суть питання та переконливо й логічно обґрунтував свою позицію у двох частинах: спочатку щодо формальних звинувачень, а потім стосовно змістовних (або дослівно «матеріальних») звинувачень в атеїзмі. Зокрема у першій частині перший розділ своєї книги він так і називає: «Перший розділ формальної відповіді, який містить доказ, що атеїзм, розглядаючи його як такий сам по собі, жодним чином не є небезпечним вченням» [8, 6]. У другому розділі Форберг доводить, що публічне зізнання в атеїзмі зовсім не суперечить кінцевій меті держави [8, 32], а тому держава не може звинувачувати таку людину у злочині, й навіть збоку релігійних діячів не можуть висуватися звинувачення, бо релігія «не є більше поліцейським закладом» [8, 42]. В третьому розділі автор аргументовано захищає свою власну позицію, яка не може називатися атеїзмом, хоча у деяких місцях досить егоїстично (тобто не згадуючи своїх дискусій з видавцями журналу перед публікацією) заявляє: «Я відправив мій манускрипт видавцям філософського журналу: але чи було мені це заборонено?» [8, 76].

Нарешті, у другій частині згаданої апології Форберг ще раз наголошує, що він не розповсюджував атеїстичні погляди у своїй статті 1798 р. та пояснює свою позицію так: «Я не хочу бути атеїстом, і ніколи не хотів цього. Моє вчення дуже просте. Я стверджував і стверджую ще зараз, що існування Бога не можна пізнати, а лише вірити в нього» [8, 82]. Можна сказати, що «спір про атеїзм» для Форберга й без цих виправдовувань й так закінчився досить добре, бо він потім отримав посаду ректора ліцею, міг спокійно викладати та писати, натомість Й. Г. Фіхте ще декілька років залишався без постійного місця роботи, а в 1804 р. В. Н. Каразін навіть запрошував його на посаду професора філософії до Харкова [3].

До речі, до Харкова тоді приїхав інший знайомий Фіхте та активний учасник дебатів під час «спору про атеїзм» в Єні, Йоганн Баптист Шад (1758–1834). Він викладав у Єні в 1799–1804 рр. і виступив спочатку палким прихильником філософії Фіхте, оприлюднивши там в 1800–1802 рр. три томи роботи «Загальнодоступний виклад системи Фіхте та теорії релігії, яка з неї витікає», причому третій том мав підтитул «Абсолютна гармонія системи Фіхте з релігією» (1802). Тут Шад пояснював різницю між віруючою в Бога людиною та філософом, котрий у межах своєї системи говорить про Бога як найвищий принцип. Пізніше під час свого «Харківського періоду» (1804–1816) Шад не лише викладав тут в університеті різні філософські дисципліни, але й заснував

свою «Харківську філософську школу Й. Б. Шада», представники якої виказували широкі впливи не лише на філософію, але й на різні сфери культурного та політичного життя у Харкові та інших містах України [4; 5].

Щодо наступного періоду життєтворчості Ф. К. Форберга слід сказати, що в 1801 р. він переїздить із Заальфельда до сусіднього Кобургу, який також був центром невеликого князівства та князівською резиденцією. Тут він працює до 1807 р. у секретаріаті місцевого міністерства, котре займалося реформами навчальних закладів. Завдяки його зусиллям у 1803 р. у Кобурзькій гімназії «Казиміріанум» навіть був втілений його проект розмежування уроків з моралі та уроків з релігії. Та незабаром на Форберга чекав новий професійний виклик, який він із задоволенням прийняв. У цьому сенсі можна навести одну цитату із згаданої вище праці «Про обов'язки вчених. Моральна промова» (1801). Зокрема Форберг тут ставить риторичне питання та сам на нього відповідає: «Що ж таке вчений? Вчений є або повинен бути людиною, в голові якої зберігається все знання епохи, вся сума культури її нації, чи то в цілому, чи то лише в певній галузі, немов би у живому архіві» [10, 6].

Вже тут, таким чином, спостерігаємо вживання бібліотечної термінології у морально-філософській промові Форберга, який немов би готується до своєї нової діяльності на посаді директора бібліотеки. І справді, у 1807 р. його призначають директором придворної бібліотеки у Кобурзі, й на цій посаді він пропрацює досить довгий час – до 1827 р. В цей період він каталогізував манускрипти та різні раритетні видання у місцевій бібліотеці, а з 1820 р. також завідував придворним зібранням монет та естампів у Кобурзі. Крім цього Форберг підтримував бібліотечні та наукові контакти з колегами інших бібліотек та зібрань. Наприклад, відомий сучасний німецький дослідник історії, зокрема й історії німецьких бібліотек та видавництв, Карл Клаус Вальтер оприлюднив в 1990-х рр. із архівів листи Форберга до різних філософів, богословів, бібліотекарів і навіть міністрів, які викликають інтерес у дослідників у сенсі формування його філософської позиції, але також щодо особливостей роботи директора бібліотеки на початку 19-го ст. [20].

Фрідріх Карл Форберг в цей час поряд з рутинною бібліотечною роботою у Кобурзі суміщав і наукові дослідження. Так, він оприлюднив деякі раритетні рукописи із зібрань Кобурзької бібліотеки, серед яких був один рукопис представника італійського Відродження Антоніо Беккаделлі (Antonio Beccadelli, 1394–1471), якого за його походження із міста Палермо називали ще Палермцем, або латиною «Панормітом». Мова йде про латинське видання під назвою «Antonii Panormitae Hermaphroditus», тобто «Гермафродит Антонія Панорміта», яку надрукував та супроводив своїми коментарями Форберг у Кобурзі в 1824 р.

Тут він поєднав роздуми згаданого італійського автора про еротичну з традицією представників французької еротичної літератури епохи Просвітництва.

Ця публікація вважається зразком еротичної та медичної літератури епохи Ренесансу, пізніше її разом з латинським текстом Форберга під назвою «Про фігури Венери» перекладали німецькою, італійською, англійською, іспанською, французькою мовами, причому часто видавали з досить вільними, навіть фривольними ілюстраціями. Зокрема останнє латино-французьке видання називається «Про фігури Венери. Посібник з класичної еротології» (2025) [11]. Завдяки цій оригінальній публікації та тексту Форберга його прізвище часто можна зустріти у працях з сексології. До речі, в німецькій традиції латинський текст Форберга інколи перекладають як «Über die Liebesstellungen», тобто «Про любовні позиції», оскільки там він дійсно написав свої детальні коментарі щодо любовних поз, про які розповідав італійський автор у своїй праці [12]. Як приклад згадування Форберга у сучасних публікаціях можна назвати статтю «Кобурзький вчений Фрідріх Карл Форберг (1770–1848) та дослідження античної сексуальної історії» (2010/2011) Гюнтера Тюрі [19].

Після 20-річної плідної праці в Кобурзькій придворній бібліотеці Фрідріх Карл Форберг ще раз вирішив змінити своє місце роботи. В 1827 р. він переїхав до іншого сусіднього міста Гільдбурггаузен, яке також було резиденцією місцевого князя. Тут він вже працював на посаді радника у місцевому уряді, однак через два роки, у 1829 р., пішов у відставку. Важливою літературною подією цього періоду творчості була його книга «Життєвий шлях зниклого без вісти» (1840), яка вийшла анонімно. Тут Форберг ще раз звернувся до важливих подій свого життя, зокрема й до «спору про атеїзм», про які вже міг не боятися писати більш відкрито. Помер цей німецький філософ та бібліотекар у віці 77 років у перший день нового року, тобто 1 січня 1848 р.

Роль Ф. К. Форберга як директора бібліотеки та бібліотекаря цінують його нащадки в Німеччині, в Баварії, а особливо у Кобурзі. Зокрема, в короткому історичному огляді розвитку «Земельної бібліотеки у Кобурзі» (нім. Landesbibliothek Coburg) під час епохи Просвітництва у 18-му та на початку 19-го століття на Веб-сторінці бібліотеки зазначається: «Спочатку вона називалася придворною бібліотекою, а вже на початку 19-го століття фінансувалася з державних коштів, які герцог нерегулярно доплачував зі своєї приватної скарбниці. Ця високоповажна герцогська придворна та державна бібліотека, очолювана філософом Фрідріхом Карлом Форбергом (1770–1848), була доступна для обмеженої кількості відвідувачів. Найвідомішим користувачем був поет і сходознавець Фрідріх Рюкерт (1788–1866), який обрав Кобург своїм місцем проживання саме через цю бібліотеку. Його реєстрація від 8 серпня 1820 року збереглася» [17].

Нарешті слід згадати, що також нинішня директорка Земельної бібліотеки у Кобурзі, докторка наук Сільвія Пфістер щодо діяльності свого давнього попередника Ф. К. Форберга констатує наступне: «До сьогодні його ім'я є синонімом рукописного каталогу колишньої герцогської придворної та державної бібліотеки в Кобурзі. Саме з неї бере свій початок Земельна бібліотека Кобурга» [18, 50]. Як зазначає ця поважна авторка далі, бібліотечні фахівці та відвідувачі бібліотеки у Кобурзі до сих пір так і називають той рукописний каталог за прізвищем видатного філософа та бібліотекаря, тобто просто «Форберг» [18, 50].

В контексті *основних висновків* можна сказати наступне. По-перше, Ф. К. Форберг під час своєї викладацької діяльності в Єні мав впливи на своїх студентів та тогочасні дискусії в межах німецької класичної філософії, а також німецького романтизму [6]. По-друге, важливими були його релігійно-філософські та інші публікації, які не лише призвели до «спору про атеїзм», але також вплинули на ліберальну думку щодо майбутнього остаточного розмежування науки та релігії, церкви та держави. По-третє, Ф. К. Форберг під час своєї 20-річної діяльності на посаді директора придворної бібліотеки в Кобурзі зробив певний внесок в розвиток цієї бібліотеки зокрема, але й бібліотечної справи взагалі.

Література

1. Абашнік В. Готфрід Вільгельм Ляйбніц (1646–1716): між філософією, юриспруденцією та бібліотекою. Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі: матеріали IV науково-практичної конференції (Харків, 26–27 жовтня 2021 р.) / Харківський національний медичний університет; [редкол.: І. В. Киричок, Н. Д. Гаєва]. Харків: ХНМУ, 2021. С. 5–10.
2. Абашнік В. Лессінг (1729–1781): бібліотекар, просвітник, філософ. Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі: матеріали VI науково-практичної конференції (Харків, 25–26 жовтня 2023 р.) / Харківський національний медичний університет; [редкол.: І. В. Киричок, Н. Д. Гаєва]. Харків: ХНМУ, 2023. С. 1–7.
3. Абашнік В. О. Фіхте Йоганн Готтліб. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 2: Філософія права / Ред. С. І. Максимов. Харків: Право, 2017. С. 1009–1013.
4. Абашнік В. О. Шад Іван Єгорович. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 томах. Том 2: Філософія права / Ред. С. І. Максимов. Харків: Право, 2017. С. 1060–1064.
5. Абашнік В. О. Шад versus Кант: від Єнської до Харківської філософської системи. Німецька класична філософія та університетська

філософія. До 300-річчя з дня народження Імануеля Канта та 190-річчя з дня смерті Йоганна Баптиста Шад. Матеріали міжнародної наукової конференції, 28 червня 2024 р., м. Харків, Україна. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 13–27.

6. Abaschnik V. A. Die ersten Fichteaner über die Schwierigkeiten des Verständnisses der Wissenschaftslehre. Fichte-Studien. Amsterdam; New York: Rodopi, 2006. Bd. 30. S. 105–113.

7. Abaschnik V. A. Kant und der Deutsche Idealismus in der Ukraine im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Schwerpunkt: Johann Baptist Schad (1758–1834). Jena, 2002. 504 S.

8. Forberg F. C. Apologie seines angeblichen Atheismus. Gotha: Justus Perthes, 1799. V, 181 S.

9. Forberg F. C. Ueber die Gründe und Gesetze freyer Handlungen. Jena: im Akademischen Lese-Institute, Leipzig: bey Joh. Ambros. Barth, 1795. 84 S.

10. Forberg F. C. Von den Pflichten der Gelehrten. Eine moralische Rede gehalten auf dem Lyceum zu Saalfeld den 28sten März 1801. Gotha: Justus Perthes, 1801. 28 S.

11. Forberg F. K. De figuris veneris. Manuel d'érotologie classique: édition critique inédite d'Etienne Famerie, traduction revue d'Alcide Bonneau. Paris: Les Belles Lettres, 2025. LXXII, 288 p.

12. Forberg F. K. Klassische Liebesspiele: Wollust in den Villen Roms. Aus d. Latein. übers. u. hrsg. von J. Fürstauer. Konstanz: Exakt-Verl., 1969. 358 S.

13. Forberg Friedrich Karl. Philosophische Schriften. Band 1. Schriften, Dokumente, Briefe. Hg. v. Guido Naschert. Leiden: Brill, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2021. 778 S.

14. Forberg Friedrich Karl. Philosophische Schriften. Band 2. Einleitung, Kommentar, Register. Hg. v. Guido Naschert. Leiden: Brill, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2021. XXXVI, 343 S.

15. Frank M. Friedrich Karl Forberg – Porträt eines vergessenen Kommilitonen des Novalis. Athenäum. Jahrbuch für Romantik 6 (1996). S. 9–46.

16. Košenina A. Ernst Platners Anthropologie und Philosophie. Der ‚philosophische Arzt‘ und seine Wirkung auf Johann Karl Wezel und Jean Paul. Würzburg: Königshausen & Neumann, 1989. 170 S.

17. Landesbibliothek Coburg. URL: <https://www.landesbibliothek-coburg.de/landesbibliothek-coburg/geschichte/>

18. Pfister S. Ausgegraben und neu im Gespräch. Der Philosoph, Philologe und Bibliothekar Friedrich Carl Forberg (1770–1848). Bibliotheksforum Bayern 16, 2022. S. 50–51.

19. Thüry G. Der Coburger Gelehrte Friedrich Karl Forberg (1770–1848) und die Erforschung der antiken Sexualgeschichte. Jahrbuch der Coburger Landesstiftung 55. 2010–2011. S. 71–86.

20. Walther, Karl Klaus. Briefe Friedrich Karl Forbergs an Kretschmann und Paulus. Jahrbuch der Coburger Landesstiftung 38, 1993. S. 269–277.

FRIEDRICH KARL FORBERG (1770–1848): PHILOSOPHER AND LIBRARIAN

Volodymyr Abashnik

Department of Philosophy and Social Sciences
Kharkiv National Medical University

***Annotation.** The article examines the activities of the German philosopher and librarian F. K. Forberg. First, the main stages of his creative and professional career are described, in particular, his studies at the universities of Leipzig and Jena, teaching philosophy at the University of Jena, rectorship at the Saalfeld Lyceum, and reformist activities in Coburg. Then, his main philosophical, religious, and other publications are analyzed, including during the “dispute about atheism.” Finally, the features of Forberg’s work as director of the Hofbibliothek Coburg or Coburg Court Library (1807–1827) are indicated.*

***Keywords:** F. K. Forberg, German Classical Philosophy, Atheism dispute (1798–1799), University of Jena, Landesbibliothek Coburg.*

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХІВЦЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ

Олена Белодєд

Оксана Могильна

Наукова бібліотека

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

(Миколаїв)

***Анотація.** Розглянуто роль заходів з підвищення професійної компетентності бібліотечних фахівців, необхідних для успішного впровадження інновацій у медіапростір сучасних бібліотек та вдосконалення якості обслуговування користувачів. Обґрунтовано роль цифрової компетентності як чинника діяльності бібліотек в умовах цифрової*

трансформації. Представлено досвід роботи з підвищення кваліфікації співробітників Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Ключові слова: *Наукова бібліотека НУК, бібліотеки ЗВО, цифрова компетентність, підвищення кваліфікації, бібліотечний фахівець, інноваційний розвиток.*

Успішне функціонування бібліотек закладів вищої освіти як центрів якісного інформаційного обслуговування вимагає від бібліотечних фахівців оперативного реагування на сучасні виклики та зміни в інформаційних потребах користувачів. Це призводить до постійного удосконалення форм обслуговування користувачів, розширення бібліотечно-інформаційних сервісів та послуг, систематичного вивчення новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Систематичне підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів у сучасних умовах передбачає не тільки оновлення знань, а й зміну способу мислення, подолання психологічних бар'єрів у освоєнні нових технологій і впровадженні інновацій.

Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова приділяє значну увагу постійному розвитку професійної майстерності персоналу, організовуючи щорічне підвищення кваліфікації з питань пріоритетних напрямів інформаційної та соціокультурної діяльності, сучасних інформаційних технологій і автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем. Першочерговими напрямками в організації безперервної бібліотечної освіти є:

- залучення бібліотечних працівників до системи підвищення кваліфікації на основі диференційованого підходу з урахуванням професійного стажу, рівня освіти та посадових обов'язків;
- навчання бібліотечного персоналу навичкам інноваційної творчості в бібліотечній діяльності;
- навчання методам сучасних цифрових технологій.

Наукова бібліотека використовує різноманітні засоби для формування і розширення професійного світогляду співробітників. Це й традиційні, випробувані часом форми і нові, сучасні, інтерактивні: заняття-практикуми в рамках роботи «Школи інноватики», «Профі-класу креативної освіти», «Школи сучасного бібліотекаря», Дні фахівця, методичні години тощо.

Підвищення кваліфікації шляхом проходження спеціалізованих курсів є невід'ємним складником сучасної професійної освіти. Вже традиційно, раз на п'ять років, співробітники Наукової бібліотеки проходять навчання на базі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. У 2025 році колектив бібліотеки успішно опанував програму курсу «Бібліотекарі закладів освіти», що дало змогу підвищити рівень професійних компетентностей

та практичних навичок. Після завершення навчання всі учасники отримали сертифікати про підвищення кваліфікації.

Попри складні умови – пандемію, воєнний стан і прифронтове розташування Миколаєва – Наукова бібліотека НУК імені адмірала Макарова, виконуючи функції методичного центру бібліотек закладів вищої освіти міста, щороку організовує та проводить науково-практичні конференції й семінари. Це не лише заходи для обміну досвідом, а й майданчик для проведення дискусій щодо інновацій в бібліотечній діяльності, адже здатність адаптуватися до змін, відкритість до інновацій та прагнення до самовдосконалення становлять основу успіху сучасного бібліотечного фахівця.

Так, за 2021–2024 роки було організовано:

- 2021 р. – Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Сучасні тренди розвитку бібліотеки ЗВО цифрової епохи в структурі інформаційного забезпечення навчального процесу, наукової та дослідницької діяльності ЗВО»;
- 2023 р. – Науково-практичний семінар «Трансформація діяльності бібліотек ЗВО в період глобальних викликів»;
- 2024 р. – Науково-практичний семінар «Бібліотеки ЗВО в реаліях сьогодення: нові вимоги, нові можливості, нові виклики».

У листопаді 2025 року планується проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Університетська бібліотека: сучасний формат освітньо-наукової діяльності в період глобальних викликів», присвяченої 105-річчю заснування Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова.

Матеріали конференцій та семінарів розміщено на сайті Наукової бібліотеки <https://lib.nuos.edu.ua/>, у розділі «Наукова діяльність» («Конференції та семінари») <https://surli.cc/eslbdg>. Тут представлено доповіді та виступи співробітників Наукової бібліотеки, у яких висвітлюється практичний досвід роботи та теоретичні аспекти з актуальних питань функціонування бібліотек.

Використовуючи можливості інтернет-сервісів, фахівці Наукової бібліотеки беруть віртуальну участь у бібліотечному житті країни та світу підвищують свою кваліфікацію шляхом участі у наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах, які організовує Українська бібліотечна асоціація, Харківське обласне відділення Всеукраїнської громадської організації УБА; Державна науково-технічна бібліотека України, Наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій та інші наукові бібліотеки провідних закладів вищої освіти.

Протягом 2024–2025 років фахівці Наукової бібліотеки долучалися до навчання у XIII та XIV Всеукраїнських онлайн-школах бібліотечного журналіста (ШБЖ), які проводила Харківська державна наукова бібліотека

ім. В. Г. Короленка. Теми, що обговорювалися були надзвичайно актуальними: «Бібліотечний журналіст і безбар'єрність: розширюємо горизонти» (2024 р.), «Штучний інтелект у бібліотечних медіа: тренд чи необхідність?» (2025 р.). Навчання у школі стало для фахівців бібліотеки джерелом цінних знань і натхнення для подальшої професійної діяльності. Після завершення навчання та успішного виконання тестових завдань співробітники НБ отримали сертифікати.

З метою підвищення якості інформаційного супроводу науково-дослідного процесу університету провідні фахівці Наукової бібліотеки систематично беруть участь у вебінарах, які організують Державна науково-технічна бібліотека України, компанії Elsevier, Clarivate та інші. За результатами навчання вони отримують відповідні сертифікати.

Сучасні бібліотеки – це інформаційні центри, покликані формувати компетентного користувача з розвиненим критичним мисленням. У Науковій бібліотеці НУК значна увага приділяється підвищенню рівня медійної та інформаційної культури як важливій складовій професійної компетентності бібліотечного фахівця. Адже сучасний бібліотекар має володіти навичками роботи з інформацією в різних форматах та користуватися широким спектром цифрових інструментів і ресурсів. Це сприяє розвитку інформаційної культури користувачів, зокрема навичок критичного осмислення даних, розпізнавання дезінформації та шкідливих пропагандистських впливів. Тому вже третій рік поспіль, напередодні Глобального тижня медійної та інформаційної грамотності, співробітники Наукової бібліотеки проходять Національний тест з медіаграмотності, який реалізується в межах національного проєкту «Фільтр» Міністерства культури та інформаційної політики України у партнерстві з громадськими та освітніми організаціями. У 2024 році Національний тест з медіаграмотності успішно пройшли, отримали рівень «майже гуру» та відповідні сертифікати 61% колективу бібліотеки. Це кожному дало можливість перевірити свою стійкість до маніпуляцій та дезінформації, навчитися краще орієнтуватися в інформаційному просторі.

З 2020 року за ініціативи Міністерства цифрової трансформації України створено мережу Хабів цифрової освіти і цього ж року Наукова бібліотека НУК підтримала цей проєкт та стала офіційним Хабом цифрової освіти в університеті, надаючи користувачам доступ до платформи «Дія.Освіта», де вони можуть розвивати свої цифрові навички.

Бібліотека як Хаб цифрової освіти проводить наступну роботу:

- на сайті Наукової бібліотеки у розділі «Інтернет-ресурси» створено рубрику «Цифрова грамотність». Основна мета рубрики – розвиток цифрових навичок викладачів, студентів та співробітників університету, поширення практик застосування інноваційних

технологій у роботі та у повсякденному житті. Рубрика містить корисні посилання на проекти Міністерства цифрової трансформації України;

- проводиться інформування користувачів про нові інформаційні продукти освітньої онлайн-платформи «Дія. Освіта» на сайті бібліотеки та на сторінці бібліотеки в мережі фейсбук;
- надаються консультації з розвитку цифрових навичок за допомогою освітніх серіалів, представлених на онлайн-платформі з цифрової грамотності (<https://osvita.diia.gov.ua/courses>).

Відомо, що конкурентоспроможність бібліотек залежить від цифрової компетентності персоналу, яку забезпечує навчання фахівців практичним навичкам цифрової грамотності.

У червні 2024 року на платформі «Дія.Освіта» представлено два нові інструменти для визначення рівня цифрової компетентності бібліотечних фахівців: Рамку цифрових компетентностей та Цифрограм для бібліотекарів. Впровадження цих інструментів допомагає бібліотечним працівникам визначити рівень їх цифрової компетентності та пріоритети щодо підвищення кваліфікації для ефективної роботи з потребами сучасних користувачів.

Ознайомившись із Рамкою цифрової компетентності, фахівці бібліотеки пройшли тестування Цифрограм для бібліотекарів. До тестування долучилося 70% колективу Наукової бібліотеки. Після складання тесту кожен отримав електронний сертифікат, у якому вказано: загальний рівень цифрової грамотності, загальна кількість набраних балів та рівень цифрової грамотності відповідно до 5 сфер компетентностей: інформаційно-аналітична цифрова майстерність, професійна цифрова комунікація і співпраця, технологічна креативність і управління контентом, цифрова освіта та навчання, цифрове лідерство й інноваційне управління.

Аналіз сертифікатів показав такі результати загального рівня цифрової грамотності співробітників НБ: 19% мають високий рівень цифрової грамотності (С), 81% мають середній рівень цифрової грамотності (В).

Найкращі результати учасники тестування показали у таких сферах: «Технологічна креативність і управління контентом», де 8% співробітників мають середній рівень (В), 12% – високий рівень та у сфері «Професійна цифрова комунікація і співпраця» – 69% показали середній рівень, 31% співробітників виявили високий рівень цифрової грамотності. Це означає, що фахівці бібліотеки добре володіють навичками створення, редагування та управління різноманітним цифровим контентом, здатні адаптувати цей контент до потреб різних аудиторій, забезпечувати його доступність і зрозумілість.

Дещо нижчі результати отримали в сферах «Інформаційно-аналітична цифрова майстерність», «Цифрова освіта та навчання» і «Цифрове лідерство й інноваційне управління».

Загалом, результати тестування дали можливість кожному співробітнику оцінити рівень власної цифрової компетентності та власні цифрові професійні практики. Це стало основою для самовдосконалення, підвищення кваліфікації, вміння обирати та використовувати цифрові сервіси, курси і ресурси відповідно до потреб власного професійного розвитку. Також результати тестування допомогли визначити теми, у яких виявилися прогалини в знаннях, і стали основою для планування подальшого підвищення кваліфікації.

З метою сприяння самоосвіті та підвищенню професійної компетентності фахівців, на сайті Наукової бібліотеки НУК імені адмірала Макарова, у розділі «Бібліо-профі» <https://surl.li/ujwrty> представлено добірку онлайн-курсів, розміщених на кращих освітніх платформах, які надають працівникам бібліотеки ефективні інструменти для самостійного підвищення кваліфікації, здобуття нових знань, корисних навичок та можливість отримання сертифікату.

Компетентності бібліотечних фахівців визначаються не тільки традиційними бібліотечними навичками, але й новими вимогами сучасності і потребують системного підходу до їх формування. Тому система заходів з підвищення кваліфікації є не лише інвестицією у професійне зростання співробітників бібліотек, але і ключовим чинником успішного функціонування сучасної бібліотеки. Постійне професійне зростання співробітників бібліотек ЗВО дає можливість ефективно відповідати на виклики сучасного інформаційного середовища, створювати фундамент для інновацій у медіапросторі та надавати своїм користувачам високоякісні послуги.

Література

1. Мельник М. Роль заходів з підвищення кваліфікації у професійному зростанні бібліотечних фахівців / М. Мельник // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2024. – № 3. – С. 36–39.

2. Проєкт рамки цифрової компетентності бібліотечного працівника [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/9777-ramka_dla_bibliotekariv.pdf. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 27.08.2025.

3. Толмач М. Цифрова компетентність бібліотечних фахівців як чинник діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації [Електронний ресурс] / М. Толмач. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://surl.li/obnbee>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 27.08.2025.

4. Хрущ С. Компетентності бібліотечного фахівця як чинник формування інноваційного медіапростору / С. Хрущ // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2023. – № 4. – С. 156–164.
5. Цифрограм для бібліотекарів [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <https://osvita.diia.gov.ua/digigram>. – Назва з екрану. – Дата перегляду: 27.08.2025.

IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF A LIBRARY SPECIALIST AS A GUARANTEE OF SUCCESSFUL LIBRARY ACTIVITIES

Olena Belodyed
Oksana Mohylna
Scientific Library

Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Mykolaiv)

***Annotation.** The role of measures to improve the professional competence of library specialists, necessary for the successful implementation of innovations in the media space of modern libraries and improving the quality of user service, is considered. The role of digital competence as a factor in the activities of libraries in the conditions of digital transformation is substantiated. The experience of working on improving the professional competence of employees of the Scientific Library of the Admiral Makarov National Shipbuilding University is presented.*

***Keywords:** Scientific Library of the Admiral Makarov National Shipbuilding University, libraries of higher education institutions, digital competence, advanced training, library specialist, innovative development.*

ФОРМУВАННЯ СЕРЕДОВИЩА ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я У ВДПУ ІМ. М. КОЦЮБИНСЬКОГО: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Валентина Білоус

Бібліотека

Людмила Бровчак

Проректор з науково-педагогічної роботи та соціальних питань
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Анотація. У статті підкреслено важливе значення закладу вищої освіти як центру соціальної підтримки у забезпеченні ментального здоров'я студентів, викладачів та співробітників. Відображено основні виклики, з якими стикаються учасники освітнього процесу та окреслено шляхи збереження їх ментального здоров'я. Особливу увагу приділено ролі бібліотеки закладу вищої освіти як безпечного простору збереження ментального здоров'я.

Ключові слова: ментальне здоров'я, психологічна підтримка, емоційна стійкість, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, університетська бібліотека.

Слово «ментальність» походить від латинського «mens» чи «mentis», що означає будь-який духовний процес чи явище. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я ментальне здоров'я – це стан щастя та добробуту, психічного благополуччя, при якому людина може реалізовувати власний потенціал, свої творчі здібності, протистояти життєвим стресам, здатність відчувати позитивні емоції, бути стійким та адаптивним, емоційно стабільним, плідно вчитися та працювати.

10 жовтня відзначається Всесвітній день ментального здоров'я, започаткований у 1992 р. за ініціативи Всесвітньої федерації психічного здоров'я. І це ще одна нагода звернути увагу на себе, свій внутрішній стан. У сучасному світі, що характеризується сценарієм невизначеності та постійними викликами, ментальне здоров'я стає дедалі важливішим аспектом благополуччя людини. Психологічна криза українського суспільства, спричинена ризиками часу, визначає актуальність та необхідність особливої уваги до ментального здоров'я кожного громадянина України, особливо дітей та молоді. Основними психологічними маркерами цієї кризи є хронічна психічна виснаженість, підвищений рівень тривожності, емоційне та професійне вигорання, стан невизначеності та апатія. Високий рівень психологічного стресу, невизначеність, втрати та інформаційний хаос, соціальна ізоляція – все це негативно впливає на

емоційний стан людини, на її здатність взаємодіяти, навчатися та працювати. Турбота про ментальне здоров'я має бути такою ж невід'ємною частиною нашого життя, як і піклування про фізичний стан. Адже щоб почуватися добре, потрібно не лише перебувати в гармонії з навколишнім світом, а, насамперед, потурбуватися про свої внутрішні відчуття.

Повномасштабна війна призвела до зростання потреби українців у психологічній допомозі [1]. Лише за попередніми прогнозами, через вплив війни такої підтримки різного ступеню інтенсивності потребуватимуть близько 15 млн людей, серед яких: 1,8 млн військових та ветеранів, 7 млн людей старшого віку, близько 4 млн дітей та підлітків. Тож надання якісної безоплатної психологічної допомоги усім, хто її потребує, – пріоритет держави [5]. У березні 2023 р. за ініціативи Першої леді України Зеленської О. в Україні стартувала Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?», місія якої – зробити піклування про ментальне здоров'я щоденною звичкою для українців, забезпечити комплексну психосоціальну підтримку громадянам України за допомогою залучення фахівців закладів культури, освіти та бібліотек. Особливе значення належить навчальним закладам, які працюють у контексті складних соціальних викликів: збройних конфліктів, пандемій, природних та техногенних катастроф.

Проблема ментального здоров'я активно досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями. Вивченню питання ментального здоров'я, місця і ролі навчального закладу та бібліотеки присвячено чимало наукових конференцій, семінарів, форумів. Українськими вченими проаналізовано наявні в Україні та за кордоном інформаційні ресурси щодо формування навичок емоційної стійкості в учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. Показано, що в умовах воєнного стану освіта в Україні продовжує функціонувати, долаючи величезний спектр проблем. В умовах перманентного та інтегрованого прояву надзвичайних ситуацій природного (пандемія COVID-19), техногенного (знеструмлення електромереж, відсутність зв'язку, аварії на станціях теплопостачання, пожежі), соціального (кібератаки, евакуація населення, псевдозамінування закладів) та воєнного характеру (ракетні обстріли, атаки безпілотних апаратів, замінування територій тощо) характеру система освіти України намагається продовжувати своє функціонування [8, с. 79].

Психологічне благополуччя представників освітнього середовища напряму впливає на якість освіти. Більшість викладачів ЗВО відчувають середній або високий рівень професійного вигорання, а значна частина студентів скаржиться на виснаження. Такими є результати опитування, проведеного ініціативою «Ти як?» у закладах вищої освіти за підтримки МОН України. За результатами опитування, низький рівень професійного вигорання мають 42%

викладачів. У 45% респондентів він середній – саме ця частина опитаних потребує психосоціальної підтримки, щоб запобігти поглибленню проблеми. Кожен десятий студент (11,9%) живе в умовах значного стресу, ще понад дві третини (67,1%) відчують середній рівень стресу [11]. За даними освітньої фундації GoGlobal за підтримки Finn Church Aid (FCA), на кінець 2023 р. 78% опитаних педагогів повідомили, що відчують спустошення та постійну втому, а 82% – стали тривожнішими після початку повномасштабної війни [12].

Саме освітні установи та заклади культури відіграють неоціненну роль у реалізації важливої місії збереження ментального здоров'я учасників навчального процесу, стають центрами емоційної підтримки та психологічного відновлення. Учасники освітнього процесу приділяють неабиякі фізичні, а головне – психологічні зусилля, оскільки всі вони працюють в умовах постійного стресу. Тому актуальною є проблема формування в педагогів і здобувачів освіти навичок емоційної стійкості, що необхідні для організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій [7].

На думку психологів, люди, в яких розвинені навички емоційної стійкості, вміють зберігати позитивний настрій навіть у складних ситуаціях, оскільки здатні концентрувати розум на вирішенні завдань, а не на пошуку проблем; вони готові до змін, мають нестандартне мислення; легко розривають старі шаблони та обмеження, якщо вони заважають на шляху до мети; спокійно сприймають невдачі та намагаються їх подолати; не дозволяють себе принижувати і не ображають інших; не витрачатимуть свою енергію на події, які зовсім від них не залежать; мають внутрішню силу і гармонію психічного та фізичного здоров'я, а також адекватну самооцінку [9].

Всеукраїнський форум «Pro Mental Health: Освітні Діалоги», проведений 2 липня 2025 р. за ініціативи ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України, звернув увагу суспільства на важливість ментального здоров'я як ключової складової стійкості та ефективності в умовах війни, ініціював впровадження комплексних програм підтримки ментального здоров'я закладами освіти та бібліотек. Адже лише спільна, злагоджена робота всіх учасників освітнього процесу здатна забезпечити по-справжньому безпечне та здорове середовище для професійної діяльності. Створення безпечного психологічного середовища, розвиток інституційної культури підтримки та інтеграція практик профілактики професійного вигорання у щоденну педагогічну діяльність є спільним пріоритетом для всіх учасників освітнього процесу.

Основна мета даного дослідження: визначити роль та важливість ментального здоров'я в умовах викликів часу; окреслити відповідні сервіси для задовольнити інформаційно-комунікаційних потреб користувачів; показати на

досвіді роботи ВДПУ ім. М. Коцюбинського основні форми та методи, що сприяють формуванню середовища підтримки ментального здоров'я.

За допомогою соціологічних досліджень, анкетування, міні та експрес-опитування, проведених серед користувачів, визначені проблеми та намічені основні напрями діяльності. Проведено онлайн-опитування «Ментальне здоров'я та роль університетської бібліотеки» та визначені основні напрями діяльності.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського активно розвиває свої послуги, розробляє стратегії, що сприяють збереженню психоемоційного благополуччя учасників навчального процесу та наукової діяльності. Формування середовища підтримки ментального здоров'я сьогодні є пріоритетним напрямом діяльності університету. ВДПУ ім. М. Коцюбинського серед лідерів у розвитку системи підготовки фахівців у сфері ментального здоров'я на Вінниччині, має ґрунтовний досвід у цій сфері та активно долучається до побудови ефективної системи психосоціальної підтримки на регіональному рівні. «Ментальне здоров'я учасників освітнього процесу – інвестиція в майбутнє країни» – під таким гаслом у Вінниці відбувся форум для керівників закладів загальної середньої освіти. Організаторами виступили викладачі кафедри психології та соціальної роботи ВДПУ ім. М. Коцюбинського за підтримки міського Департаменту освіти. Налагоджено співпрацю щодо підготовки фахівців з Міжнародним інститутом вивчення травми – унікальним науково-практичним центром, що займається дослідженням наслідків психологічної травматизації, зокрема в умовах війни. Кафедра системно впроваджує сучасні підходи до навчання, практики та досліджень у галузі психологічного здоров'я.

Для університету питання ментального добробуту – не лише освітній тренд, а глибока місія, адже сильна країна починається з людини, яка має внутрішній ресурс, підтримку і фаховий супровід у подоланні викликів. Університет відкритий до міжсекторальної співпраці, щоб разом із сервісами та громадою формувати середовище турботи, сили і взаємної підтримки. В університеті діє Центр підтримки студентів, метою якого є забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам, шляхом організації освітнього процесу на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей студента. Центр підтримки студентів орієнтований на налагоджену дієву співпрацю із громадськими організаціями «Гармонія», «Родина Кольпінга» – для розуміння важливих запитів та потреб молоді.

В університеті створено безбар'єрне середовище, де суспільний простір фізично доступний для всіх учасників освітнього процесу, включаючи людей з обмеженими можливостями: облаштування прилеглої території для

комфортного пересування людей з інвалідністю, встановлення пандусів, ліфтів, обладнання сходів спеціальним маркуванням та покриттям, відповідна ширина дверних прорізів та коридорів, відсутність порогів та перепадів висоти підлоги, наявність тактильних табличок-вказівників, спеціальне обладнання санвузлів, облаштування захисних споруд цивільного захисту з метою забезпечення доступності перебування осіб з інвалідністю.

Зазначимо, що до категорії осіб з особливими освітніми потребами підпадають не тільки люди з інвалідністю, а й внутрішньо переміщені особи, біженці, та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту, особи, які здобувають спеціалізовану освіту або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів тощо [10].

Всі структурні підрозділи дотримуються принципів єдності національного і загальнолюдського, науковості і професіоналізму, гуманізації, демократизації, безперервності і наступності, диференціації та індивідуалізації освітнього процесу, активності, самодіяльності і творчої ініціативи студентської молоді, інтеграції традиційних і нових форм роботи з молоддю, гармонізації родинного і суспільного розвитку тощо. Відділ молодіжної політики та соціальної роботи працює над створенням умов для розвитку здобувачів вищої освіти як всебічно-розвиненої, високоосвіченої, соціально активної особистості, сповненої національної гідності, високої духовності, здатної до самовдосконалення, самореалізації та задоволення потреб студентської молоді в інтелектуальному, культурному та професійному зростанні. Відділ забезпечує координацію роботи щодо відповідального ставлення до власного здоров'я, формування навичок і утвердження здорового способу життя.

З метою підвищення ефективності освітнього процесу, розвитку і формування зрілої професійно орієнтованої особистості за умови збереження психологічного здоров'я усіх учасників процесу засобами прикладної психології, соціології і соціальної педагогіки створено соціально-психологічну службу, робота якої спрямована на допомогу особистості у вирішенні різного роду психологічних проблем, пов'язаних із непростими життєвими ситуаціями, із труднощами у спілкуванні, у родинних стосунках, у здійсненні вибору, визначенні життєвих цілей і задач тощо.

Інноваційним простором для проведення спеціалізованих курсів та тренінгів з розвитку особистості, стресо менеджменту та психологічного самопізнання є освітньо-науковий центр ВДПУ ХАБ NotBox. З метою забезпечення емоційної безпеки, навчання виражати свої емоції та вміння керувати ними проводяться майстер-класи з емоційної підтримки, психологічного комфорту та безпеки.

Зазначимо, що важливе місце у формуванні ментального середовища університету належить університетській бібліотеці, яка у тісній синергії з усіма структурними підрозділами виступає провідником гуманістичних ідеалів, популяризатором кращих зразків світової педагогічної думки, впроваджує нові освітні стандарти, серед яких – інклюзивна освіта, відкриті освітні ресурси. Ефективність формування середовища підтримки ментального здоров'я у бібліотеці в значній мірі залежить від стану взаємодії бібліотеки та університету, що функціонують в єдиному інформаційному просторі, є для студентів єдиним джерелом знань, виконують стратегічне завдання – забезпечити підготовку спеціалістів, які відповідають сучасним вимогам [3, с. 39].

Бібліотека вмонтована у соціальне життя університету, тому закономірне виконання низки важливих соціально-виховних функцій, серед яких: інформаційно-комунікативна (духовне зближення близьких за уподобаннями людей); соціоінтеграційна (різнопланова допомога у процесі влиття користувача у соціум). Успіх бібліотеки у сучасному віртуальному просторі ґрунтується на тісному взаємозв'язку з користувачем. В умовах війни така взаємодія сприяє зміцненню соціальних зв'язків, що особливо важливо для людей, які переживають втрати чи вимушені залишити свої рідні домівки. Прагнення соціальної справедливості – частина місії бібліотек. Тож можливість усунення системної нерівності в освіті завдяки заохоченню ефективного, інклюзивного та справедливого доступу до якісних академічних ресурсів мотивує бібліотекарів постійно шукати нові шляхи й ініціювати нові проєкти [6].

Бібліотека, окрім своєї традиційної ролі, має потенціал бути не просто сховищем книг, а й центром підтримки ментального здоров'я студентів та викладачів, місцем психологічного розвантаження, виступаючи як ключовий простір збереження ментального здоров'я та проведення заходів, спрямованих на покращення психологічного благополуччя користувачів. Основними формами роботи виступають різноманітні заходи, що сприяють успішній соціалізації користувачів, їх орієнтації в сучасному світі.

Сьогодні бібліотека – це бібліотека суспільства знань, складний системотворчий соціально-комунікаційний комплекс, який в умовах інформаційного суспільства розглядається не лише як виробник інформаційних продуктів і бібліотечних сервісів, а й забезпечує освітні, наукові, культурні, соціальні потреби [2] та дбає про ментальне здоров'я її користувачів. Значну допомогу у популяризації документів про ментальне здоров'я та послуг бібліотеки надає сайт, на якому представлені інформаційні ресурси з посиланням на корисні сайти: презентації «Діти і війна; інформаційні ресурси на допомогу дітям і дорослим для подолання психологічних травм, отриманих внаслідок війни»; віртуальна книжкова виставка «Моя незламна Україна». Бібліотека

долучилася до Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства» та презентувала книги на дану тематику. Ці ініціативи створюють цифрове середовище, де відвідувачі можуть дистанційно звертатися до інформаційних ресурсів за психологічною підтримкою та збільшувати своє розуміння психічного здоров'я.

Сьогодні актуальними інструментами сучасної комунікації є мобільні технології, соціальні мережі. Перехід на віртуальне інформування значно розширює діапазон взаємодії бібліотеки з навчально-педагогічною, науковою, студентською спільнотами. Однак, зауважимо, що вчені проаналізували результати дослідження впливу соціальних мереж на ментальне здоров'я осіб раннього дорослого віку та визначили, що менш інтенсивне використання соціальних мереж сприяє збереженню вищого рівня психологічної рівноваги. Водночас надмірне занурення у віртуальне середовище, ймовірно, створює менш сприятливі умови для розвитку або підтримки внутрішньої гармонії, навіть якщо це не призводить до суттєвого зниження емоційної стабільності у більшості користувачів. Особи, які проводять у соціальних мережах понад 4 години на добу, демонструють значно вищі рівні особистісної тривожності та фрустрації порівняно з тими, хто користується соцмережами менш інтенсивно. Вони мають нижчу задоволеність фізичним здоров'ям, міжособистісними стосунками, а також нижчий загальний рівень суб'єктивного благополуччя порівняно з групою, що проводить менше часу в соцмережах.

Таким чином, можна розглядати використання соціальних мереж як чинник ризику для ментального здоров'я осіб раннього дорослого віку. Це проявляється у схильності до посилення негативних емоційних станів, зниженні адаптаційних можливостей та погіршенні загальної задоволеності життям [13, с. 105-106].

Зважаючи на вище наведене, бібліотека, створюючи ресурсну електронну базу, розширюючи колекції книг і електронних ресурсів, забезпечуючи до них дистанційний доступ, не забуває про традиційні форми роботи, комплектує паперові ресурси з психології, самопомоги, ментального здоров'я, управління стресом, тайм-менеджменту тощо.

До послуг користувачів функціонують 5 читальних залів, в т. ч. 2 електронні зали на 76 автоматизованих робочих місць. У бібліотеці створені ресурсні зони, облаштовані у відповідності до особливих потреб користувачів: спокійний інтер'єр, спеціальні архітектурні рішення, мобільні комфортні меблі, поліфункціональність приміщення, комп'ютерне та мультимедійне обладнання, спеціальні дидактичні матеріали, комп'ютерні програми та засоби сприйняття інформації, пристосовані до потреб учнів з різними вадами розвитку тощо [14]. Облаштовані «зелені» зони (куточки з рослинами) позитивно впливають на настрій та знижують стрес. Бібліотека здійснює не лише інформаційне

забезпечення навчально-виховного процесу, але й сприяє виробленню ціннісних орієнтацій, впливає на формування у стінах закладу інтелектуального та культурного середовища – того особливого ґрунту, на якому спільні зусилля викладачів, студентів та бібліотекарів приносять життєствердуючі плоди.

Для багатьох відвідувачів бібліотека є не просто місцем для отримання інформації, не просто будівля, наповнена книгами. Сьогодні бібліотека – це осередок спільноти, простір для особистісного зростання, тиха гавань для душі, своєрідний «острівець стабільності» у хаотичному світі, у вирі інформаційного шуму, місце, де можна відволіктися від повсякденної метушні, знайти тишу та спокій, зосередитися на навчанні та читанні, зменшити рівень стресу та тривоги, відпочити та відновити сили. Користувачі приходять зі своїми емоційними переживаннями, потребують психологічного розвантаження через читання, творчі заходи, спілкування, відчувають інформаційну тривогу через потік неперевіраних новин та дезінформацію, знаходяться у соціальній ізоляції в умовах обмежень або переїзду.

Бібліотека – це довіра; третє місце (перше – дім, друге – робота); безпечний та комфортний простір, що забезпечує спокійну та затишну атмосферу, сприяє релаксації та зменшенню стресу: це нові сучасні книги; спеціальний простір з літературою та ресурсами з психології та психічного здоров'я; затишні комфортні локації; простір для навчання, натхнення, зустрічей та подій; місце, де формуються спільноти та розвивається людський потенціал. Залишаючись місцем духовності, спілкування, просвітницьким осередком, бібліотека сприяє формуванню гармонійної, морально досконалої особистості.

Поєднуючи традиційні та електронні ресурси та форми роботи, бібліотека у кризових ситуаціях сьогодні виконує функції не лише інформаційного, а й психологічного центру: створення безпечного простору з можливістю відпочинку, спокою, тиші та приватності; проведення заходів емоційної підтримки – арт-терапія, книжкові клуби, творчі майстерні; співпраця з психологами та волонтерами для надання фахової допомоги. Самотність та соціальна ізоляція є одними з ключових факторів, що негативно впливають на ментальне здоров'я. Бібліотеки, завдяки своїй доступності та багатофункціональності, слугують важливим осередком для соціальної взаємодії та подолання самотності, що сприяє покращенню самопочуття та зменшенню відчуття соціальної ізоляції.

Творча взаємодія «студент-викладач-бібліотека» створює умови для формування ментального середовища. Саме в такій синергії особистість набуває культурно-духовних цінностей у безпосередній залежності від культурного середовища, ментального простору, в якому відбувається її соціалізація і який є зовнішнім чинником культурного зростання. Дозвіллева функція книгозбірні

значно розширяє організацію соціокультурної діяльності шляхом участі у різноманітних загально університетських та міських заходах, які сприяють формуванню якісно нових ціннісних орієнтирів і пріоритетів. Бібліотека організовує зустрічі з психологами, заходи, на яких піднімають теми ментального здоров'я, проводять бібліографічні огляди та книжкові перегляди про психічне здоров'я. Спільно з радою студентського самоврядування проводяться різноманітні конкурси: конкурси читців-декламаторів «Поетичні віражі», організованого методичним об'єднанням ЗВО м. Вінниці; участь в інтелектуальних онлайн-турнірах, організованих НБ Київського національного університету культури і мистецтв та ХДНБ ім. В. Г. Короленка («Молодь та мова – єдність через Слово»: до Дня української писемності та мови; «Українська вишиванка: обєріг, мистецтво, культурний код»: до Дня вишиванки; «ЄвроФормат: сила у різноманітті!», присвяченого Дню Європи) та ін.

Особливе місце в процесі комунікації займає виставкова діяльність. В читальній залі розгорнуто постійно діючу книжкову виставку «Ментальне здоров'я: як подбати про себе?», де презентовано літературу з психології та саморозвитку, яка допомагає знизити тривожність, змінити негативні думки, знайти сенс життя та знайти хобі, що приносить задоволення.

Для проведення масштабних заходів бібліотека використовує в якості майданчиків територію університету, долучається до загально міських урочистостей (День міста, День Європи, VinBookFest), організовує книжкові виставки («Вінниця – місто моє рідне», «Вінницький педагогічний плекає мудре, добре, вічне...»), проводить майстер-класи, презентує творчі доробки бібліотекарів.

В бібліотеці набули розповсюдження акції, мета яких – залучити до читання якомога більше людей: «Подаруй бібліотеці сучасну книгу»; «Від серця – до серця». Бібліотека долучається до благодійних акцій, активно співпрацює з волонтерськими організаціями університету та міста. Серед благодійних акцій – «Підтримаймо своїх»; «Допомогти так легко» – які передбачали збір коштів, смаколиків, художньої літератури для наших захисників. Благодійний проєкт «Заради дитинства» спрямований на підтримку дітей-сиріт обласного дитячого будинку «Гніздечко» тощо.

Збереження ментального здоров'я є втіленням інклюзивної політики у ВДПУ ім. М. Коцюбинського, де навчаються студенти з особливими потребами та які готують кваліфікованих фахівців для роботи у сфері інклюзії, спроможних ефективно виконувати свої професійні обов'язки в інклюзивному середовищі. Одним із пріоритетних напрямів роботи університету щодо інклюзивної освіти визначено: поліпшення навчально-освітнього та інформаційного забезпечення осіб з особливими освітніми потребами, впровадження відкритої освіти та

відкритих освітніх ресурсів, сприяння інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі [4].

Таким чином, можемо зазначити, що турбота про ментальне здоров'я у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського – це турбота про людину, про освітян. І закономірно, турбота про якість знань, які надають освітяни, про майбутнє, яке ми формуємо разом. В реалізації основних принципів ментального здоров'я формується ментальний простір для всіх учасників освітнього процесу. Заходи, які здійснюються в університеті, дозволяють покращити емоційний та психологічний стан усіх учасників освітнього процесу, подолати виклики й труднощі, позитивно впливають на моральний стан, підтримують ментальне здоров'я викладачів та студентів. Гіпотеза даного дослідження полягає у тому, що інтеграція ефективних стратегій щодо формування ментального простору учасників навчально-освітнього процесу, адаптованих до умов ризиків сьогодення, значно покращує якість освіти та забезпечує рівний доступ до навчання та наукової діяльності.

Література

1. Бібліотеки на захисті ментального здоров'я громади : методичні рекомендації для бібліотечних фахівців / Комун. закл. культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» ; уклад. Л. В. Козінченко. Б.м, 2024. 25 с.

2. Білоус В. С. Бібліотека – різновекторний навігатор у соціально-комунікаційному просторі закладу вищої освіти. Наукова еволюція досліджень бібліо-інформаційної ноосфери : Міжнародна науково-практична конференція, Одеса, 19–21 червня 2019 р. НБ ОНУ імені І. І. Мечникова. Бібліотечний Меркурій. 2019. Вип. 2 (22). С. 111–129.

3. Білоус В. С. Електронна бібліотека вищого навчального закладу як середовище швидкого доступу до інформації. Електронні інформаційні ресурси: створення використання, доступ : зб. матер. Республіканської наук.-практ. Інтернет-конф., м. Вінниця, 12–18 квітня 2010 р. Київ : Кондор, 2010. С. 29–39.

4. Білоус В. С., Бровчак Л. С., Старовойт Л. В. Інтеграція осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: досвід Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. University Library at a New Stage of Social Communications Development. Тема 2024 «На шляху посилення справедливості, різноманітності, доступності, інклюзії : IX-а Міжнародна конференція УДУНТ, Дніпро 3-4 жовтня 2024 р. Дніпро, 2024. URL: https://conflib.ust.edu.ua/Conf_univ_Library_2024/paper/view/31436/18380. Дата звернення: 22.09.2025.

5. День ментального здоров'я: українці, ви як? URL: <https://moz.gov.ua/uk/den-mentalnogo-zdorov%CA%BCja-ukrainci-vi-jak>.

6. Колесникова Т. Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань. Вісник Книжкової палати. 2023. № 7. С. 3–15. DOI: 10.36273/2076-9555.2023.7(324). Дата звернення: 22.09.2025.

7. Коломієць А. М., Жовнич О. В., Коломієць Д. І., Івашкевич Є. М. Актуалізація навичок педагога, що необхідні для організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2022. Вип. 65. С. 147–155.

8. Коломієць А., Жовнич О., Литвин А., Тертична Т. Формування навичок емоційної стійкості учасників освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2023. Вип. 76. С. 79–85.

9. Коломієць Л. І., Шульга Г. Б. Специфіка переживання кризових станів фахівцями соціальної сфери. Габітус: науковий журнал з соціології та психології. 2023. Вип. 46. С. 166–170.

10. Лазаренко Н. І., Білоус В. С. Безбар'єрні знання та інформаційно-бібліотечні ресурси – вимога сьогодення. Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни: XXVII Всеукраїнська онлайн науково-практична конференція «Короленківські читання», 24–25 жовтня 2024 р. / ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Харків, 2024.

11. Психоемоційний стан викладачів і студентів: як себе почувають учасники освітнього процесу в ЗВО? URL: <https://mon.gov.ua/news/psykhoemotsiinyi-stand-vykladachiv-i-studentiv-iak-sebe-pochuvaiut-uchasnyky-osvitnoho-protsesu-v-zvo>. Дата звернення: 22.09.2025.

12. Освіторія. 87% українських учителів потребують більше часу на відновлення: результати опитування. URL: <https://osvitoria.media/experience/87-ukrayinskyh-uchyteliv-potrebuyut-bilshe-chasu-na-vidnovlennya-rezultaty-opytuvannya/>. Дата звернення: 22.09.2025.

13. Шахов В., Шахов В., Мащенко А. Соціальні мережі як чинник ризику для ментального здоров'я у ранньому дорослому віці. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2025. Вип. 82. С. 101–107.

14. Bilous V. S., Brovchak L. S. The role of the library in the formation of inclusive competence of future teachers: relevance, directions, experience. University Library at a New Stage of Social Communications Development : Conference

FORMING A SUPPORTIVE ENVIRONMENT FOR MENTAL HEALTH AT THE M. KOTSIUBYNSKY VDPU: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Valentyna Bilous

Library

Liudmyla Brovchak

Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work and Social Issues

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

***Abstract.** The article emphasizes the importance of a higher education institution as a center of social support in ensuring the mental health of students, teachers and employees. The main challenges faced by participants in the educational process are reflected and ways to preserve their mental health are outlined. Special attention is paid to the role of the library of a higher education institution as a safe space for preserving mental health.*

***Keywords:** mental health, psychological support, emotional resilience, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnitsia State Pedagogical University, university library.*

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА НАУКИ ТА ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ (НА ПРИКЛАДІ БІБЛІОТЕКИ ПДМУ)

Ольга Боровик

Бібліотека

Полтавський державний медичний університет

***Анотація.** У статті проаналізовані найвідоміші сучасні освітні інформаційні ресурси відкритого доступу; висвітлюються питання інформаційно-аналітичної підтримки науки та освіти в університеті, виховання академічної доброчесності, формування медіаграмотності здобувачів освіти.*

***Ключові слова:** відкритий доступ, академічна доброчесність, інформаційна культура, бібліотека ПДМУ.*

Натепер, у важкий та відповідальний для України період війни з росією, міжнародна бібліотечна спільнота активно долучається до допомоги українським науковцям аби вони залишалися активними, надаючи безоплатний

доступ до ресурсів відкритого доступу усім українським закладам вищої освіти. Бібліотека ПДМУ, як центр інформаційної підтримки науки в університеті, забезпечує онлайн доступ до вітчизняних і світових наукових та інформаційних ресурсів.

Світовим лідером у наданні надійної інформації є Компанія Clarivate. RapidILL – швидкий та найпопулярніший міжбібліотечний абонемент, який дозволяє мати ефективний та якісний доступ до фондів більш ніж 500 авторитетних книгозбірень світу. Зокрема, бібліотека Лінда Холл (Linda Hall Library) надає доступ до своїх колекцій всім українським установам. Ця американська незалежна бібліотека, історія заснування якої починається з 1946 року, розташована в Канзас-Сіті. Вона володіє двома основними колекціями: архівом з історії науки, який охоплює період від середини XV століття до сучасності та загальним фондом, що містить різногалузеві матеріали з науки та техніки. Більшу частину колекції оцифровано й представлено 82 мовами, серед яких є і українська.

Важливим для науковців вишу став відкритий доступ до однієї з найбільших освітніх платформ у світі з фізичної терапії та реабілітації – Physiopedia, платформи, що містить наукові медичні книги – Vilibri, провідної програми з перевірки оригінальності текстів та виявлення ПП – Turnitin, мультидисциплінарного ресурсу, що містить широкий спектр навчальних матеріалів – LibreTexts тощо.

Медична галузь стрімко розвивається, а тому отримання актуальної та достовірної інформації фахівцями стає критично важливим. Інноваційний ресурс Elsevier Health, що належить до глобального видавничого конгломерату Elsevier, виступає надійною підтримкою для професіоналів сфери охорони здоров'я, та студентів медичних закладів освіти України. Він надає безоплатний доступ до таких основних медичних платформ, як: ClinicalKey, Complete Anatomy та Osmosis, що містять понад 1400 тематичних сторінок із різних захворювань, їх клінічного перебігу, діагностики, профілактики та методів лікування. Elsevier Health надає інформацію про лікарські засоби, пропонує навчальні відеоматеріали й велику кількість повнотекстових довідників та журналів, медичних підручників і посібників тощо. Платформа 3D анатомії відкриває нові горизонти у вивченні анатомії, допомагає студентам краще її зрозуміти та забезпечує викладачів інноваційними інструментами для навчання, а також слугує цінним ресурсом для клініцистів, що поглиблюють свої знання про складні анатомічні структури. Osmosis – освітня платформа, що містить інформативний освітній відеоконтент: понад 2000 відео включають теми патології, фізіології, фармакології та клінічної практики. Відеоматеріали створені для забезпечення доступного й цікавого освітнього процесу.

Державна науково-технічна бібліотека України з вересня 2022 року періодично надає доступ до міжнародних баз даних для фахівців медичної галузі. Plus – освітня онлайн платформа, що містить більше 570 онлайн курсів для фахівців щодо реабілітації після черепно-мозкової травми, травми спинного мозку, після ампутацій, інсульту та багатьох інших травм. Доступ до цієї освітньої платформи наданий університету в межах проєкту ReLAB-HS «Навчання, дії та розбудова реабілітації в системі охорони здоров'я». Він безоплатний і тривав до вересня 2025 року. 88 програм курсів платформи перекладено українською мовою.

Із 2023 року, завдяки міжнародній платформі Research4Life, українські вчені отримали безоплатний доступ до великої колекції повнотекстових наукових журналів, книг та інших електронних ресурсів провідних видавництв світу. У Research4Life уся інформація згрупована в тематичні колекції (ARDI, AGORA, OARE, GOALI, HINARI), серед яких HINARI – одна з найбільших збірок з медицини та охорони здоров'я. Програму розроблено за ініціативи Всесвітньої організації охорони здоров'я і спрямовано на підтримку країн з обмеженими ресурсами, надаючи їм можливість доступу до цінної наукової інформації. Для викладачів, науковців, співробітників, здобувачів освіти ПДМУ доступ до ресурсу триватиме до кінця 2025 року.

Безоплатний тестовий доступ до навчально-наукових матеріалів платформи Access Medicine, однієї з найбільших медичних баз даних світу, має суттєве значення для науковців і студентів університету. Ця платформа надає широкий вибір ресурсів, які стануть у пригоді здобувачам освіти на різних етапах навчання. Зокрема, це база клінічних випадків, інформація про різноманітні фармацевтичні засоби. Для викладачів передбачені інструменти віддаленого навчання, електронні книги. Матеріали бази можна читати онлайн, слухати або завантажувати.

Завдяки міжнародній співпраці, науковці України, зокрема і ПДМУ, можуть працювати з комплексною біомедичною базою даних Embase, розробленою компанією Elsevier; великою базою даних для медсестер та суміжних медичних професій – CINAHL компанії EBSCO; міждисциплінарною базою даних медичного спрямування Global Health компанії CABI; базою даних від міжнародної дослідницької організації Інституту Джоанні Бріггс – Joanna Briggs Institute EBP Database.

Можливості відкритого доступу до наукової та навчальної інформації з медицини й суміжних наук широко використовуються викладачами, співробітниками та здобувачами освіти ПДМУ. В умовах військової агресії РФ такі заходи з підтримки українських науковців особливо актуальні та дієві.

Наукова та дослідницька діяльність в університеті повною мірою відповідає актуальним вимогам сучасності. Полтавський державний медичний університет включено до Державного реєстру наукових установ, які отримують підтримку держави: два науково-дослідних проекти фінансуються Міністерством охорони здоров'я України. Підсумки й аналіз наукової роботи співробітників ПДМУ активно публікуються в провідних міжнародних журналах. Рейтингові показники в базах Scopus і Web of Science продовжують стрімко зростати. З чіткою періодичністю видаються університетські медичні журнали: «Проблеми екології та медицини», «Вісник проблем біології і медицини», «Актуальні проблеми сучасної медицини»: Вісник Української медичної стоматологічної академії», «Світ медицини і біології», «Український стоматологічний альманах». Із 2017 року до міжнародної наукометричної бази Web of Science внесено журнал «Світ медицини і біології», а журнал «Проблеми екології та медицини» індексовано у переліку журналів Index Copernicus.

Цього року фонд університетської книгозбірні поповнився унікальним виданням за авторства науковців ПДМУ – Мороховець Г. Ю., Лисанець Ю. В. та Кайдашева І. П. «Методологія наукового пошуку: практичний курс: навчальний посібник», в якому детально висвітлені питання доказової медицини як сучасної методології у галузі охорони здоров'я, аналізу основних типів клінічних досліджень та особливостей презентації результатів наукових робіт – статей, монографій, тез, матеріалів конференцій, дисертацій, а також звітів про науково-дослідну діяльність [3, с. 5]. Книга натеper одна із найпопулярніших серед користувачів бібліотеки університету.

У ПДМУ впроваджено низку заходів для забезпечення принципів академічної доброчесності як студентами, так і працівниками закладу. Для перевірки текстів використовується ліцензоване програмне забезпечення Strikeplagiarism, яке надається компанією ТОВ «Плагіат». Крім того, проводиться компетентна експертна оцінка статей та дисертацій науково-педагогічними фахівцями університету.

Бібліотекою ПДМУ систематично надаються послуги з перевірки робіт на унікальність: до кінця червня 2024 року працювала програма Unicheck, з липня 2024 року по липень 2025 року – американська програма Turnitin, натеper діє сучасна литовська платформа з перевірки академічних текстів – Identific. Щоб скористатися послугою, користувачам необхідно звернутися до читальної зали або надіслати роботу на електронну адресу antiplagiatpdmu@gmail.com. У 2024 році було перевірено 12399 сторінок наукових робіт: Unicheck – 8283, Turnitin – 4116.

Університетська бібліотека активно й повсякчасно сприяє навчально-науковому процесу вишу, забезпечує підтримку в науковому пошуку літератури

та наукометрії. Книгозбірнею створено власні науково-пошукові бази даних, зокрема – Електронний каталог та університетський Репозитарій. Співробітники бібліотеки надають різноманітні довідково-інформаційні довідки: тематичні й адресні, фактографічні й уточнювальні. Крім того, консультують з питань бібліографічного пошуку документів, пов'язаних із медициною та суміжними напрямками знань. Такі послуги надаються як у письмовій, так і в усній формах. Розроблено таблицю «Бібліометричні профілі науковців ПДМУ», яка містить дані про профілі викладачів у наукометричних базах Scopus, Web of Science, Google Scholar, ORCID.

Для здобувачів освіти проводяться практичні заняття з основ інформаційної культури та академічної доброчесності, на яких студенти ознайомлюються з принципами доброчесності в практиці лікаря й навчаються користуватися ресурсами книгозбірні.

У центральній читальній залі, яку було повністю оновлено в результаті проведеного у 2021 році капітального ремонту організовано простори для навчання і взаємодії. Бібліотека пропонує цілодобовий доступ до усіх своїх інформаційних ресурсів, впроваджує віртуальні послуги; здійснює індексування з УДК й авторських таблиць Л. Б. Хавкіної наукових праць молодих учених та викладачів вишу. Для отримання індексу УДК та авторського знака необхідно написати свої дані на електронну пошту бібліотеки ПДМУ library@pdmu.edu.ua, зазначивши – «Шифр книги».

Фонди книгозбірні все більше набувають цінності через їх інформаційний зміст, що включає повноту, багатоаспектність, релевантність і доступність для користувачів. Університетська книгозбірня отримала велику партію потужних англomовних видань, що замовляли кафедри вишу, тому читацький попит на них постійний. Більшість видань доступні в електронному форматі: на сторінках позначено QR-код для доступу. Щоб отримати цю літературу, потрібно звернутися до читальної зали або наукового абонементу. Для дистанційної роботи необхідно замовити книги через бібліотечну пошту або соціальні мережі: бібліотека надає доступ до цифрової версії видань. Особлива зацікавленість користувачів бібліотеки в умовах військової агресії РФ – книги з військової медицини, які можна завантажити та читати і вивчати в електронному вигляді. Це книги з тактичної медицини; екстреної і невідкладної медицини; хірургії та інтенсивної терапії; догляд та реабілітація після вибухових поранень, опіків тощо.

«Швидкий доступ до максимально повної та достовірної інформації – невіддільний складник фундаментальної науки та якісної освіти» [7, с. 52–54]. Вебсайт бібліотеки ПДМУ надає доступ до інтернет-ресурсів відкритого доступу з метою посилення ефективності дистанційного обслуговування. Систематично

проводяться інформаційні оновлення та редакція сторінок вебресурсу, перевірка посилань. Бібліотекою використовуються популярні соцмережі: Facebook, Instagram, YouTube. Тут розміщуються інформаційні повідомлення та бюлетені, короткі пости до знаменних і пам'ятних дат, презентації та реклама ресурсів книгозбірні, відео і фотоматеріали тощо.

Отже, внаслідок непростих викликів, спричинених військовою агресією росії в Україні, університетська бібліотека вимушена була відшукати нові види і форми послуг, аби задовольнити своїх користувачів у пошуку необхідної для навчання та наукових досліджень інформації. Постійний зворотний зв'язок із підрозділами університету, факультетами та кафедрами, студентським самоврядуванням і науковим товариством допомагає вчасно реагувати на зміни у навчально-науковому процесі вишу та якісно коригувати роботу книгозбірні.

Бібліотека ПДМУ як один із головних підрозділів ЗВО залучена до всіх сфер університетського життя і своєю багатоаспектною діяльністю допомагає здобувачам освіти та науковцям долати суспільні виклики, збагачуючи духовний світ читачів і рівень їхніх професійних знань та умінь.

Література

1. Бондаренко Т. І. Основи медичної інформатики. Практикум : навч. посіб. Київ : Медицина, 2018. 127 с.
2. Мороховець Г. Ю., Лисанець Ю. В., Кайдашев І. П. Методологія наукового пошуку. Вступний курс : навч. посіб. Полтава : Мирон І. А., 2023. 228 с.
3. Мороховець Г. Ю., Лисанець Ю. В., Кайдашев І. П. Методологія наукового пошуку. Практичний курс : навч. посіб. / МОЗ України, Полтавський державний медичний університет. Полтава : РВВ ПДМУ, 2025. 175 с.
4. Панченко О. А. Інформаційна безпека в епоху турбулентності: державно-управлінський аспект : монографія. Київ : КВІЦ, 2020. 332 с.
5. Сілкова О. В., Лобач Н. В. Медична інформатика : навч. посіб. / ВДНЗУ «УМСА». Полтава : АСМІ, 2014. 319 с.
6. Хобзей М. К., Вергун А. Р. Деякі аспекти первинної експертизи наукових праць на наявність академічного плагіату. Медична освіта. 2016. № 3. С. 102–105.
7. Шилюк О. Бібліотека вищого навчального закладу у формуванні інформаційної культури студента. Вища школа. 2008. № 5. С. 52–54.

INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT OF SCIENCE AND EDUCATION AT THE UNIVERSITY (on the example of the PSMU Library)

Olha Borovyk

Library

Poltava State Medical University

***Abstract.** The article analyzes the most well-known up-to-date open-access educational information resources; it highlights the issues of information and analytical support for science and education at the university, fostering academic integrity and developing media literacy among students.*

***Keywords:** open access, academic integrity, information culture, PSMU Library.*

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ВІРТУАЛЬНИХ ВИСТАВОК У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ БІБЛІОТЕК

Анастасія Бугрій

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка

***Анотація.** Розглянуто особливості створення віртуальних виставок у бібліотеках та наведено порівняльні характеристики трьох популярних платформ – Oteka, MOVIO та Genially з прикладами їх використання в європейських бібліотеках. Проведений аналіз показав переваги Genially як платформи для інтерактивних, масштабних і доступних онлайн-виставок у сучасних українських бібліотеках.*

***Ключові слова:** віртуальні виставки, бібліотеки, Oteka, MOVIO, Genially.*

Віртуальні виставки незалежно від ступеня складності використаних технологій можуть формуватися з метою забезпечення альтернативного або розширеного досвіду в порівнянні з реальною подією. Це дозволяє користувачам долучитися до здобуття знань, використовуючи культурні пам'ятки та цінності, що зберігаються в бібліотеках. Нині, під час російсько-української війни та в умовах воєнного стану, у бібліотеках країни надзвичайно важливим є опанування нових платформ для створення віртуальних проєктів, адже саме вони стають дієвим засобом комунікації та взаємодії з користувачами.

Перш ніж описати відібрані платформи, нагадаємо визначення терміну «віртуальна виставка» надане в Українській бібліотечній енциклопедії:

«...публічна демонстрація в мережі Інтернет за допомогою інструментів вебтехнологій віртуальних образів спеціально дібраних і систематизованих

творів друку та інших джерел інформації, а також загальнодоступних електронних ресурсів, що пропонуються віддаленим користувачам бібліотеки для ознайомлення і використання» [1].

Розглянемо декілька платформ для створення віртуальних виставок, якими користуються європейські бібліотеки. Перша з них – Omeka. Розроблена Центром історії та нових медіа при Університеті Джорджа Мейсона (RRCHNM) у 2007 році, вона частіш за все використовується при створенні виставок, зокрема Національною бібліотекою Франції та бібліотеками Іспанії (Мадрид). Серед основних форм роботи, запропонованих цією платформою, є не лише віртуальні виставки, а й галереї та загалом управління цифровими колекціями [4]. Є складною у використанні та потребує додаткових знань. Перед встановленням Omeka потрібно здійснити налаштування вебсервера (HTTP) Apache, системи керування базами даних MySQL (версія 5.0 або новіша) та інтерпретатора мови програмування PHP (версія 5.3.2 або наступні) [5].

Водночас функціональність розширюється за допомогою плагінів. Для різних версій Omeka було розроблено та адаптовано 90 плагінів. Користувачі платформи самостійно створили понад 300 плагінів, однак більшість з них розроблені для її старіших версій, тому робота з новими версіями потребує додаткової адаптації [8].

При цьому масштабність проєктів, які створені за допомогою Omeka, дійсно вражає. Наприклад, цифрова бібліотека ROmeka@RGF для зібрання, систематизації, обробки та зберігання академічних текстів з гірничої справи [7], документи для якої отримані в межах проєктів, профінансованих Міністерством освіти, науки та технологічного розвитку Республіки Сербія.

Другою за популярністю є платформа MOVIO. Це також відкрите програмне забезпечення для створення віртуальних виставок. У 2011 році Міністерство культурної спадщини та культурної діяльності Італії (MiBACT) підготувало настанови зі створення цифрових виставок – посібник, успішно перекладений англійською та навіть арабською мовами. Згодом завдяки фінансуванню від фонду Telecom Italia Центральний інститут каталогу та документації (ICCU) координував розробку інструменту з відкритим кодом під назвою MOVIO, що дозволяє закладам культури створювати та публікувати цифрові виставки, розповідати історії [6]. Ресурс дозволяє редагувати зміст, використовуючи різні вбудовані інструменти, серед яких – медіархів, редактор онтологій, сторітелер, різні типи галерей, зображення з інтерактивними зонами, карти, шкала часу тощо.

Під час реалізації проєкту AthenaPlus (фінансується ЄС, координується ICCU), що об'єднує 40 партнерів у сфері культури (музеї, бібліотеки, архіви) з 21 країни, інструмент MOVIO був доопрацьований: включено функції, що

сприяють повторному використанню контенту в галузі освіти та туризму. Він також інтегрований до Europeana, ним користується Національна бібліотека Німеччини. Ця платформа, як і попередня, має відкритий програмний код та є нелегкою в роботі [3]. На відміну від Omeka, розробники ресурсу організували та провели серію тренінгів і курсів, щоб навчити національні інституції використовувати MOVIO при створенні віртуальних виставок.

І нарешті Genially. Створену 2015 року невеликою командою розробників в Іспанії хмарну мультипрограмну платформу можна використовувати як командний робочий простір. Її легко масштабувати, вона дозволяє за потреби додавати нових учасників, створювати інтерактивні презентації та квести [2].

Платформа пропонує такі шаблони: ігри, вікторини, опитування, інфографіка, інтерактивні зображення, мікросайти, презентації. Вбудований штучний інтелект може редагувати тексти або зображення, а також здійснювати переклади. Є приклади використання програми в бібліотеках Великої Британії та Іспанії.

Загалом було порівняно три платформи для створення віртуальних виставок (Omeka, MOVIO та Genially) та наведено приклади їх використання у національних та університетських бібліотеках Європи [5]. Як MOVIO, так і Omeka створюють дуже прості віртуальні виставки. У результаті порівняльного аналізу, а також емпіричним шляхом встановлено, що найзручнішою та інтуїтивно зрозумілою платформою, яку можна впроваджувати у практичне використання, є Genially.

Література

1. Кудря Л. М. Віртуальна виставка / Л. М. Кудря // Українська бібліотечна енциклопедія / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. – Київ, 2014. – URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Віртуальна%20виставка> (дата звернення: 08.09.2025).

2. Castillo-Cuesta L. Using Genially Games for Enhancing EFL Reading and Writing Skills in Online Education / L. Castillo-Cuesta // International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. – 2022. – Vol. 21, No. 1. – P. 340–354. – DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.21.1.19>

3. Gantt J. T. Libraries in Second Life: Linking Collections, Clients, and Communities in a Virtual World / J. T. Gantt, J. R. Woodland // Journal of Web Librarianship. – 2013. – Vol. 7. – P. 123–141. – DOI: <https://doi.org/10.1080/19322909.2013.780883>

4. Higgins S. Cataloging Images Using CONTENTdm / S. Higgins // PNLQ Quarterly. – 2012. – Vol. 76. – P. 6–18. – URL:

https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1071&context=lib_pub
(accessed: 08.09.2025).

5. McKenzie C. Digital humanities and academic libraries — An Australasian survey / C. McKenzie, K. Ross // Figshare. — 2018. — URL: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.5913439.v1> (accessed: 08.09.2025).

6. MOVIO: A Toolkit for Creating Curated Digital Exhibitions / S. Habibi Minelli, et al. // Procedia Computer Science. — 2014. — Vol. 38. — P. 28–33. — DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2014.10.006>

7. The use of the Omeka platform for digital libraries in the field of mining / A. Tomašević, et al. // Infotheca — Journal for Digital Humanities. — 2018. — Vol. 17, No. 2. — P. 26–49. — DOI: <https://doi.org/10.18485/infotheca.2017.17.2.2>

8. Wilms L. Digital Humanities in European Research Libraries: Beyond Offering Digital Collections / L. Wilms // LIBER Quarterly : The Journal of the Association of European Research Libraries. — 2021. — Vol. 31, No. 1. — P. 1–23. — DOI: <https://doi.org/10.18352/lq.10351>

DIGITAL PLATFORMS FOR VIRTUAL EXHIBITIONS IN THE PRACTICE OF EUROPEAN LIBRARIES

Anastasiia Buhrii

Korolenko Kharkiv State Scientific Library

Abstract. *The article examines the features of creating virtual exhibitions in libraries and compares three popular platforms – Omeka, MOVIO, and Genially – with examples of their use in European libraries. The analysis highlights the advantages of Genially as a platform for interactive, scalable, and accessible online exhibitions in contemporary Ukrainian libraries.*

Keywords: *virtual exhibitions, libraries, Omeka, MOVIO, Genially.*

ПРАЦІ ВИДАТНИХ СУДОВИХ МЕДИКІВ-ЕКСПЕРТІВ ХАРКІВЩИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. Е. Ф. БЕЛЛІНА ТА М. О. ОБОЛОНСЬКОГО В КОЛЕКЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ПАМ'ЯТОК ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА

Ольга Будецька

Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка

Анотація. *Проаналізовано внесок видатних судових медиків-експертів Е. Ф. Белліна і М. О. Оболонського в розвиток всесвітньо визнаної Харківської*

криміналістичної школи. Розглянуто основні наукові праці авторів, особливості їх застосування в судово-криміналістичній та педагогічній практиці.

Ключові слова: історія криміналістики, Харківська судово-медична школа, Е. Ф. Беллін, М. О. Оболонський, антропометричний метод, судово-медична гінекологія.

Аналіз колекції юридичних пам'яток ХДНБ ім. В. Г. Короленка дозволив виявити значну кількість видань з судової медицини та експертної діяльності, а також визначити коло видатних діячів, які працювали у цих галузях на теренах Харкова у ХІХ – на початку ХХ ст. Насамперед треба назвати імена Е. Ф. Белліна, М. С. Бокаріуса, М. О. Оболонського, Ф. О. Патенка, К. П. Сулими. Представлена публікація присвячена науковій спадщині двох яскравих особистостей згаданої галузі – Е. Ф. Белліна та М. О. Оболонського¹.

Професор кафедри судової медицини Харківського університету Емілій Федорович (Францович) Беллін (1852–1902) зробив вагомий внесок у вітчизняну криміналістику та судову медицину. У 1874 р. студент Е. Ф. Беллін із відзнакою закінчив університет, отримав звання повітового лікаря і залишився помічником-стипендіатом при університетській хірургічній факультетській клініці професора В. Ф. Грубе. У 1879 р. його призначили старшим міським лікарем Харкова. На цій посаді він прослужив майже двадцять років, водночас виконуючи обов'язки судового лікаря. Це головним чином визначило його подальший шлях як судового медика, стало джерелом для численних наукових праць та експертних висновків. Як зазначали сучасники, «його експертизи в суді завжди були цікаві, а сам він позитивно блискучим за точністю аналізу, переконливістю доказів і видатним красномовством»² [22, с. 262].

Серед найбільш значущих монографічних видань, що не втратили актуальності в сучасній науці і зберігаються у фондах ХДНБ ім. В. Г. Короленка, «Нариси громадської охорони здоров'я», «Травматичні пошкодження селезінки в судово-медичному відношенні. Монографічна розробка травматичного розриву селезінки: судово-медичне значення та оцінка», публічна лекція «Гіпнотизм і злочин», «Нервові і душевні розлади в оживлених повішених та їх еквіваленти: Судово-медичне значення цих розладів» [1; 5–6; 11] з дарчим написом автора [дод. 1–4] та ін.

Беллін активно займався питаннями боротьби з інфекційними хворобами, санітарії водопостачання в Харкові, підтвердженням чого стала праця «Значення та оцінка деяких заходів у боротьбі з інфекціями, що нас оточують» [2; дод. 5]. Його заслугою було й те, що, на думку сучасних науковців, він одним із перших

¹ Див. додатки на с. 60–64

² Тут і далі переклад автора

почав досліджувати проблеми судової балістики. У № 3 збірника праць Харківського медичного товариства за 1885 р. було опубліковано ґрунтовну статтю «Спостереження в ділянці вогнепальних поранень», у якій автор висвітлив низку положень, пов'язаних із дослідженнями вогнепальних ран, а у 1888 р. окремим виданням вийшла його праця стосовно серця і великих судин [26]. Остання представлена у фондах бібліотеки [3; дод. 6].

Е. Ф. Беллін – один із засновників вітчизняної судово-медичної гінекології, укладач атласу «Судова медицина розтління», присвяченого експертизі статевих злочинів [8]. Популяризував серед студентів та громадськості новий метод кримінальної реєстрації та ідентифікації особи злочинця – антропометрію [3].

Високо оцінена сучасниками і педагогічна діяльність науковця. Після захисту у 1888 р. докторської дисертації на тему «Травматические повреждения селезенки в судебно-медицинском отношении» вчений був допущений до читання лекцій у Харківському університеті як приват-доцент, а потім професор. Студентам-медикам він викладав приватні курси «Тілесні ушкодження», «Судова гінекологія», «Про дітовбивство», «Токсикологія», «Судова психопатологія» та ін. Лекції Белліна були «дуже цікавими для слухачів, які багато виносили з його приватних курсів» [26].

Однак популярність судового експерта Емілія Федоровича Белліна не обмежувалася науковими колами і студентською молоддю. Як авторитетний медик-криміналіст він неодноразово залучався до розслідувань загальнодержавного значення, що мали широкий резонанс у суспільстві. У фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка збереглися результати медичних експертиз, виконані Белліним, зокрема щодо процесу Гіждеу (вбивство чи самовбивство) [7; дод. 7], про отруєння спадкового почесного громадянина Миколи Максименка [10; дод. 8–10], справи про насильницьку смерть Олександрі Адассон [12; дод. 11].

Однією з найбільш резонансних стала судово-медична експертиза в справі мултанських вотяків, які звинувачувалися в ритуальному жертвопринесенні людей язичницьким богам [9; дод. 12–13]. Увагу та підтримку наукової спільноти викликали докази Белліна щодо фальсифікаторської сутності висновків судово-медичної експертизи. На підставі його доказів А. Ф. Коні, на той час оберпрокурор кримінального касаційного департаменту правлячого Сенату, відмінив вирок, а справу скерував на нове розслідування. Журналісти, а також письменник В. Г. Короленко активно висвітлювали цей процес на сторінках газет, акцентуючи увагу на упередженості судового розгляду, ігноруванні судом великої кількості явних нестикувань обвинувачення, що були очевидними і викликали справедливе обурення фахівців і широкої громадськості. На третьому процесі з розгляду мултанської справи, який розпочався 23 травня 1896 р. у Казанському окружному суді, В. Г. Короленко

виступив як громадський захисник, адвокатом обвинувачених був відомий петербурзький присяжний повірений М. П. Карабчевський. Судовий розгляд закінчився виправдувальним вироком [26, с. 208–209].

Важливого значення мали й пропозиції Е. Ф. Белліна щодо значення і місця судових медиків, перспектив розвитку цієї галузі. Зокрема, заслуговує на увагу його пропозиція, висловлена на IV Пироговському з'їзді лікарів 1892 р., стосовно необхідності передання всіх судово-медичних функцій в університетських містах професорам судової медицини, а також зосередження судово-медичних досліджень у відповідних кабінетах при кафедрах. Як педагог Беллін пропонував ввести викладання судової медицини на юридичних факультетах університетів із обов'язковим складанням студентами заліків та іспитів. Піднімав питання й про умови роботи практичного лікаря, лікарську етику та принципи колегіальності [16].

Не можна залишити поза увагою й діяльність ще одного видатного харківського експерта-медика, доктора медичних наук Миколи Олександровича Оболонського (1856–1913). Після закінчення Харківського університету він працював ординатором міської Олександрівської лікарні, а через рік був обраний помічником прозектора по кафедрі судової медицини Харківського університету. Після захисту магістерської дисертації отримав посаду прозектора та приват-доцент кафедри. Одночасно виконував обов'язки прозектора при харківських земських богоугодних закладах [17].

Разом із експертною Оболонський також вів активну наукову діяльність, підтвердженням якої стали праці, наявні нині в колекції юридичних пам'яток ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Кілька змістовних робіт були опубліковані Оболонським у двох випусках «Збірників робіт, виконаних у лабораторії В. К. Анрепа»: «Про волосся у судово-медичному відношенні», «До питання визначення окису вуглецю у крові» та у співавторстві з В. Анрепом «Матеріали для судово-медичної діагностики» (Вип. 1); «Про отруту тарантула», «До питання про відкриття кальхіцину в трупах», «Про підфарбування волосся та розпізнавання різних волокон», «Декілька судово-медичних розтинів» (Вип. 2) [24–25]. Наявні примірники обидвох випусків містять дарчі написи В. К. Анрепа його колезі – декану медичного факультету Харківського університету О. Х. Кузнецову [дод. 14–17]. До речі, деякі із зазначених праць зберігаються в колекції юридичних видань ХДНБ у вигляді окремих відбитків, зокрема дисертаційна робота «Про волосся у судово-медичному відношенні» захищена Оболонським в Харківському університеті у 1886 році та праця «Про отруту тарантула» з дарчим написом автора теж О. Х. Кузнецову [19–20; дод. 18–20].

У 1887 р. вчений їде у відрядження до Парижа з метою вивчення антропометричної системи Альфонса Бертільйона, який, за словами самого

Миколи Олександровича, надав йому доступ до власного бюро й особисто керував заняттями. До речі, цей метод досліджень також активно використовував у своїй експертній діяльності Е. Ф. Беллін, ознайомившись з ним під час наукових відряджень до Франції [26].

Повернувшись до Харкова (1888 р.), Оболонський виступає на засіданні секції Харківського товариства дослідницьких наук із повідомленням про ототожнення особи за системою Бертільйона, ознайомивши наукову громадськість з новим методом кримінальної реєстрації, його сутністю, та пропонує створити антропометричні бюро за французьким зразком.

Після відрядження Оболонський був запрошений до Київського університету, де з 1889 р. займає посади екстраординарного, а згодом – ординарного професора кафедри судової медицини. З 1902 р. до смерті у 1913 р. був деканом медичного факультету [23]. Можна вважати, що саме під впливом отриманих у Парижі знань вчений пише статті «Черепи злочинців» («Череп преступників», 1890), «Професійна зміна рук» («Профессиональное изменение рук», 1891) та фундаментальні праці «Пособник при судово-медичному дослідженні трупа і при дослідженні речових доказів» [21], «Патологічні афекти в судово-медичному відношенні» («Патологические аффекты в судебно-медицинском отношении», 1897).

Усього з-під пера Оболонського вийшло понад 30 праць, у т. ч. німецькою та французькою мовами. Підтвердженням визнання європейською професійною спільнотою стало його обрання у 1889 р. почесним членом Паризького антропологічного товариства [27].

Наукову та педагогічну діяльність М. О. Оболонський завжди поєднував з експертною практикою, в окремих випадках він надавав і лікарську допомогу, зокрема намагався врятувати смертельно пораненого в Києві голову Ради міністрів Російської імперії П. А. Столипіна. Як експерт Оболонський проявив себе і в гучній справі Бейліса (міщанина Менахема Бейліса, звинуваченого в ритуальному вбивстві київського хлопчика Андрія Юшинського). У судовому процесі, котрий проходив у Києві у вересні – жовтні 1913 р., Бейліса було виправдано [13]. М. О. Оболонський також проводив судово-медичну експертизу в справі Комарова (відома як справа Скитських), що посприяло виправданню обвинуваченого [28].

Упродовж багатьох років М. О. Оболонський наполегливо добивався створення самостійного Інституту судової медицини для проведення судово-медичних досліджень, на базі якого також мало здійснюватися навчання студентів. Був одним з ініціаторів будівництва клінічного містечка на Батієвій горі, останні три роки свого життя він активно займався його облаштуванням, вкладаючи в цю справу всю душу.

Активна науково-просвітницька і громадська позиція Миколи Олександровича Оболонського проявилась у заснуванні ним Фізико-медичного товариства при Київському університеті, головуванні в Товаристві любителів природи. Він був віцеголовою Психіатричного товариства при університеті, заступником голови Київського товариства боротьби з дитячою смертністю, членом правління Товариства швидкої медичної допомоги, членом Товариства Нестора-літописця.

Викладання судової медицини професор М. О. Оболонський здійснював виключно на науковій основі. На його кафедрі сконцентровувався судово-медичний матеріал з усього міста, проводилися численні експертизи, зокрема найскладніші, у лабораторії досліджувалися всі речові докази.

Зазначимо, що наукова, інформаційна та історико-культурна цінність вітчизняних юридичних пам'яток у галузі судової медицини значно підвищується за рахунок рукописної складової примірників видань – авторських дарчих написів, інших інскриптів, маргіналій, що потребують подальшого наукового дослідження.

Література

1. Беллин Э. Ф. Гипнотизм и преступление : публ. лекция / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1892. – 97 с.
2. Беллин Э. Ф. Значение и оценка некоторых мер в борьбе с окружающими нас инфекциями / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1884. – 102 с.
3. Беллин Э. Ф. К судебной-медицинской казуистике поврежденных сердца и больших сосудов / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1888. – 15 с.
4. Беллин Э. Ф. Наблюдения в области огнестрельных ранений / Э. Ф. Баллин // Труды Харьковского медицинского общества. – 1885. – № 3.
5. Беллин Э. Ф. Нервные и душевные расстройства у оживленных повешенных и их эквиваленты. Судебно-медицинское значение этих расстройств / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1896. – С. 121–176 с.
6. Беллин Э. Ф. Очерки общественного здравоохранения [о канализации Берлина, Данцига, Бреславля, Франфуркта-на-Майне, Вены и Парижа] / Э. Ф. Беллин. – Харьков : Тип. газеты «Южный край», 1884. – 133 с.
7. Беллин Э. Ф. Процесс Гиждеу: убийство или самоубийство. Анализ и оценка судебно-медицинских данных дела; опытное, на трупе, решение спорных вопросов / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1890. – 62 с.
8. Беллин Э. Ф. Судебная медицина растления : атлас из 20 хромолитографир. табл. / Э. Ф. Беллин; авт. предисл. М. Д. Никитин; изд. Мед. Департамента. – СПб. : Тип. М-ва Внутренних дел, 1898. – 36 с., 20 л. цв. ил.

9. Беллин Э. Ф. Судебно-медицинская экспертиза в деле мултанских вотяков, обвиненных в принесении человеческой жертвы языческим богам / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1896. – 42 с., 3 л.
10. Беллин Э. Ф. Судебно-медицинская экспертиза в деле об отравлении ростовского-на-Дону потомственного почетного гражданина Николая Максименко (Насильственная смерть или естественная? Отравление мышьяком или тиф?) / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1896. – 108 с.
11. Беллин Э. Ф. Травматическое повреждение селезенки в судебно-медицинском отношении. Монографическая разработка травматического разрыва селезенки: судебно-медицинское значение и оценка / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1888. – 207 с.
12. Беллин Э. Ф. Экспертиза по делу о насильственной смерти Александры Адассон / Э. Ф. Беллин. – Харьков, 1894. – 91 с.
13. До 100-річчя «Справи Менахема Менделя Бейліса» (23 вересня – 28 жовтня 1913). Матеріали. Дослідження. – URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/1002> (дата звернення: 15.09.2025).
14. Иваненко Д. А. Записки и воспоминания / 1888–1908 г.г. – URL: <https://omeka.nibu.kyiv.ua/s/nibu/item/1237#?c=0&m=0&s=0&cv=0> (дата звернення: 15.09.2025).
15. Історія медицини на книжковій полиці Бібліотеки : до 180-річчя Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. – URL: <https://surl.li/cdrouu> (дата звернення: 17.09.2025).
16. Лесовой В. Н. Эмилий Федорович Беллин — яркий представитель Харьковской медицинской школы XIX века / В. Н. Лесовой, Ж. Н. Перцева, В. А. Ольховский, Ю. Н. Кравченко // Эксперим. і клін. медицина. – 2012. – № 2. – С. 192–196.
17. Медицинский факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905). Ч. 1 / под ред. И. П. Скворцова и Д. И. Багалея. – Харьков : Тип. «Печатное дело», 1905–1906. – V, 471, 314, XVI, (54) с. : ил.
18. Оболонский Н. К вопросу об определении окиси углерода в крови / Н. Оболонский. – СПб., 1985. – 6 с.
19. Оболонский Н. А. О волосах в судебно-медицинском отношении / Н. Оболонский. – Харьков : Тип. Зильбербергера, 1886. – 53 с., 6 л. табл.
20. Оболонский Н. А. О яде тарантула / Н. А. Оболонский. – Харьков, 1886. – 66 с.
21. Оболонский Н. А. Пособник при судебно-медицинском исследовании трупа и при исследовании вещественных доказательств / Н. А. Оболонский. – СПб., 1894. – 598 с., 22 рис., 10 табл.

22. Перцева Ж. М. Беллін Емілій Федорович / Ж. М. Перцева // Енциклопедія Сучасної України / Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України. – Київ, 2023. – URL: <https://esu.com.ua/article-878750> (дата звернення: 15.09.2025).

23. Пироговское движение врачей. – URL: <https://surl.li/cbfdgk> (дата звернення: 15.09.2025).

24. Сборник работ, произведенных в лаборатории В. К. Анрепа, профессора медицины в Императорском Харьковском университете. – Харьков, 1886. – Вып. 1 : 1885–1886. – 180 с.

25. Сборник работ, произведенных в лаборатории В. К. Анрепа, профессора медицины в Императорском Харьковском университете. – Харьков, 1887. – Вып. 2 : 1886–1887. – 274 с.

26. Чисников В. Н. Доктор медицины профессор Э. Ф. Беллин – известный эксперт-криминалист конца XIX столетия (к 165-летию со дня рождения) / В. Н. Чисников // Кримінал. вісн. України : наук.-практ. зб. – 2017. – № 1. – С. 205–211.

27. Чисников В. Н. Украинский профессор Н. А. Оболонский – первый пропагандист антропологической системы А. Бертильона в Российской империи / В. Н. Чисников // Криміналістика і суд. експертиза. – 2016. – Вып. 61. – С. 576–582. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_63 (дата звернення: 15.09.2025).

28. Чисніков В. М. Оболонський Микола Олександрович / В. М. Чисніков // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. – Київ : Наук. думка, 2010. – Т. 7 : Мл–О. – 728 с.

**WORKS OF OUTSTANDING FORENSIC MEDICAL EXPERTS OF
KHARKIV REGION XIX – EARLY XX CEN. E. F. BELLIN AND M. O.
OBOLONSKY IN THE COLLECTION OF LEGAL MONUMENTS OF THE
KHARKIV KOROLENKO STATE SCIENTIFIC LIBRARY**

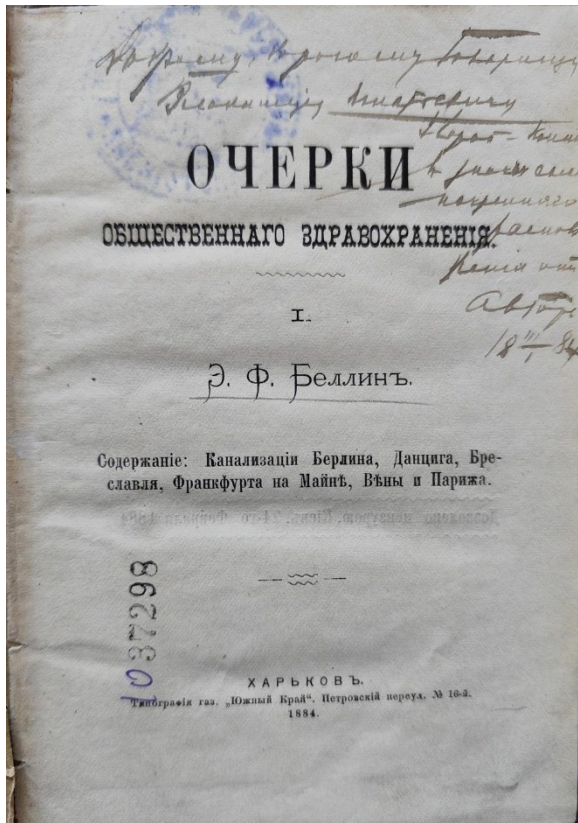
Olga Budetska

Kharkiv Korolenko State Scientific Library

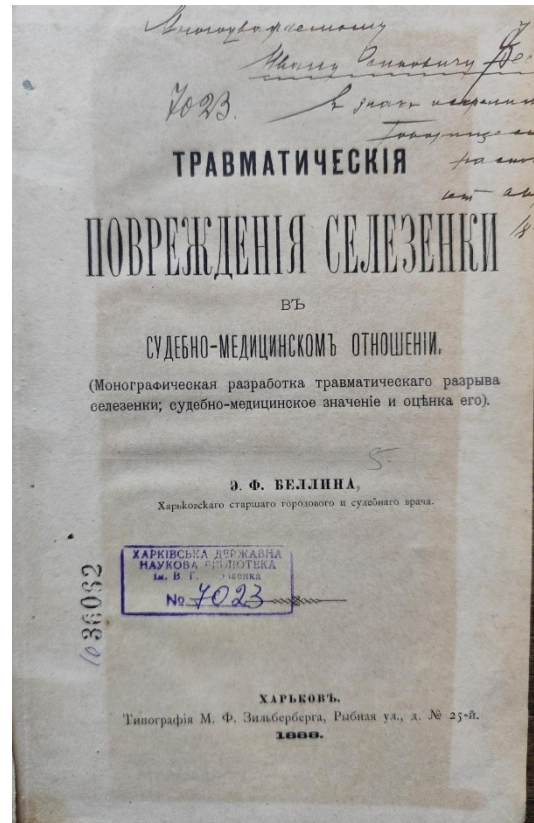
***Annotation.** The contribution of outstanding forensic medical experts E. F. Bellin and M. O. Obolonsky to the development of the internationally recognized Kharkiv forensic school is analyzed. The main scientific works of the authors, the features of their application in forensic and pedagogical practice are considered.*

***Keywords:** history of forensics, Kharkiv School of Forensic Medicine, E. F. Bellin, M. O. Obolonsky, anthropometric method, forensic gynecology.*

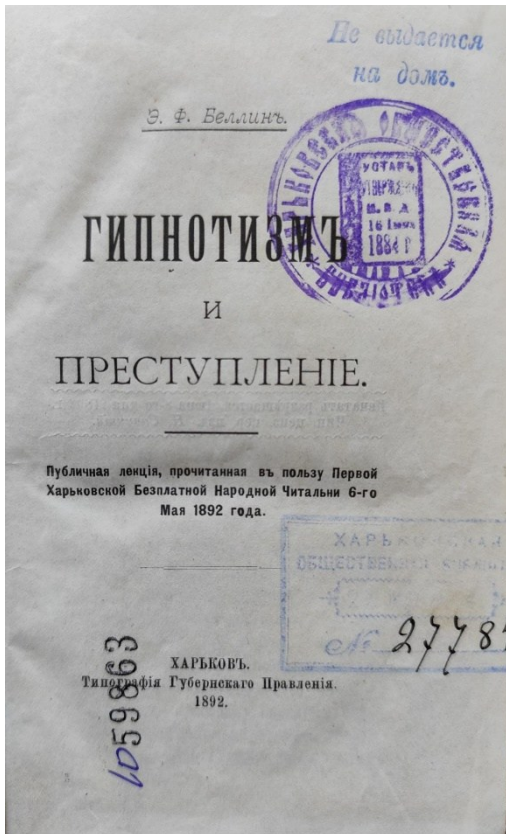
Додатки

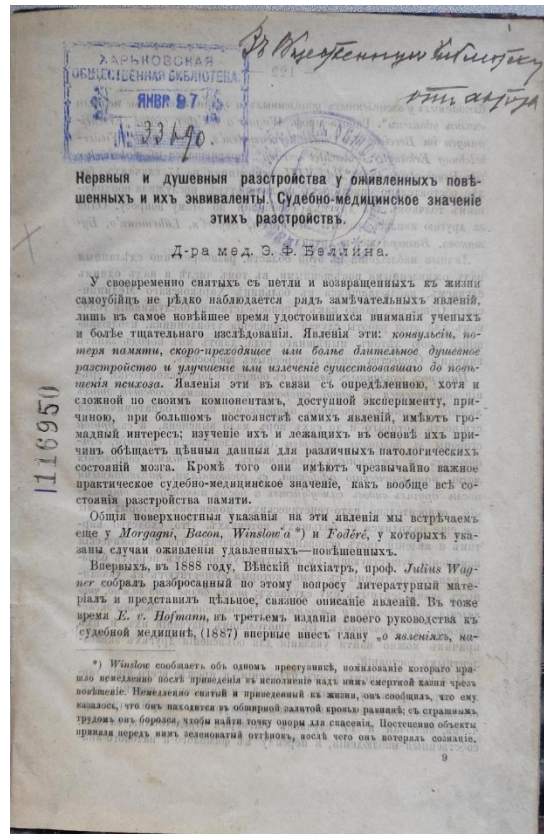
Додаток 1

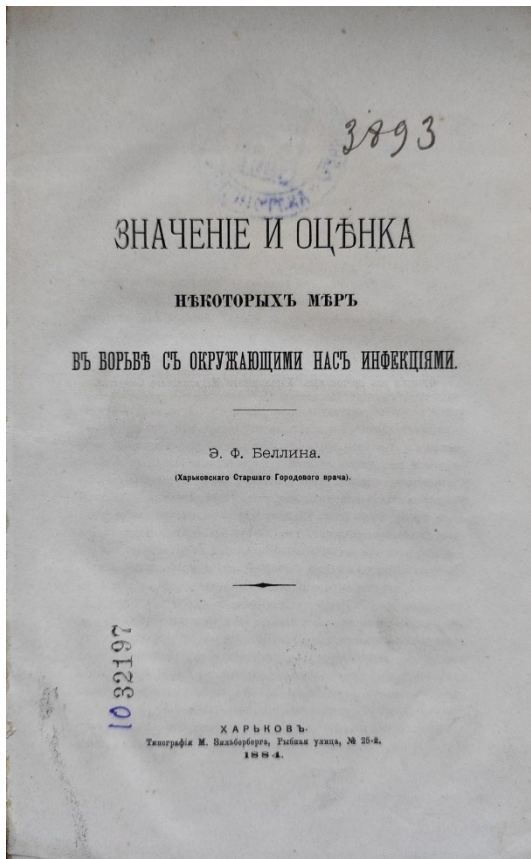
Додаток 2

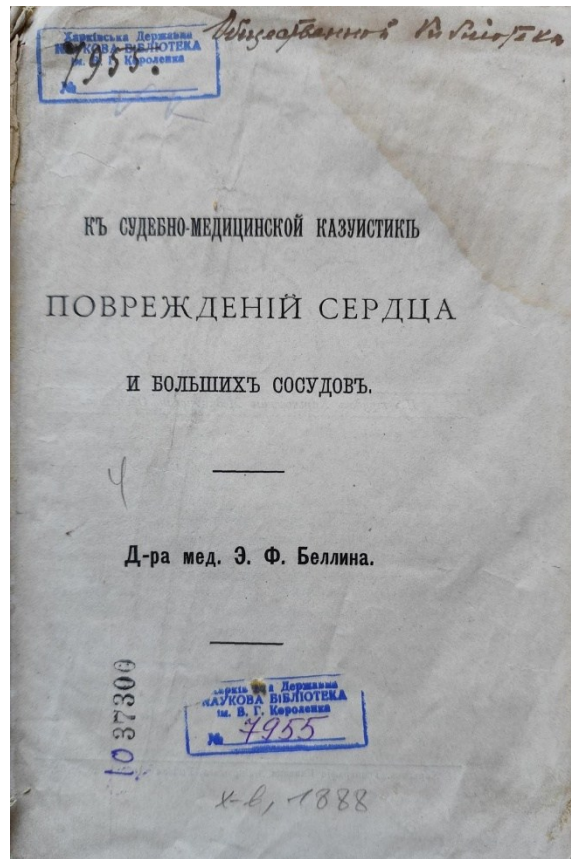
Додаток 3

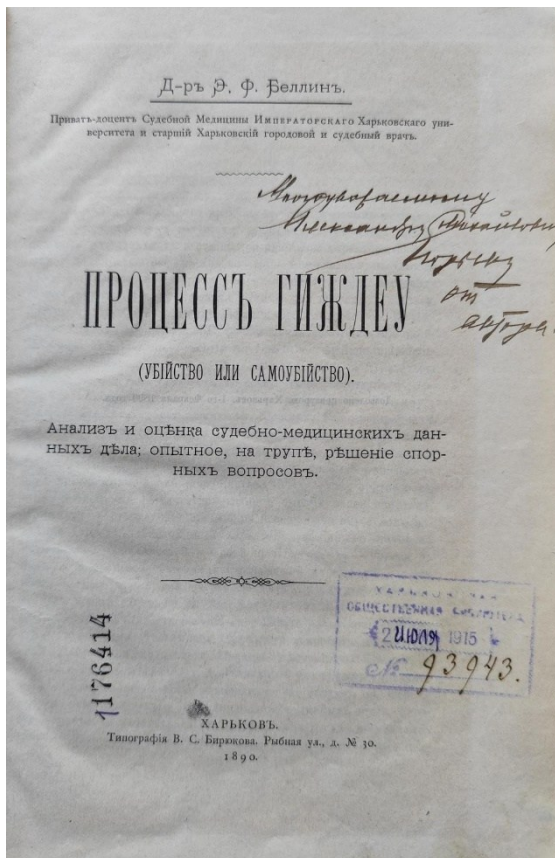
Додаток 4

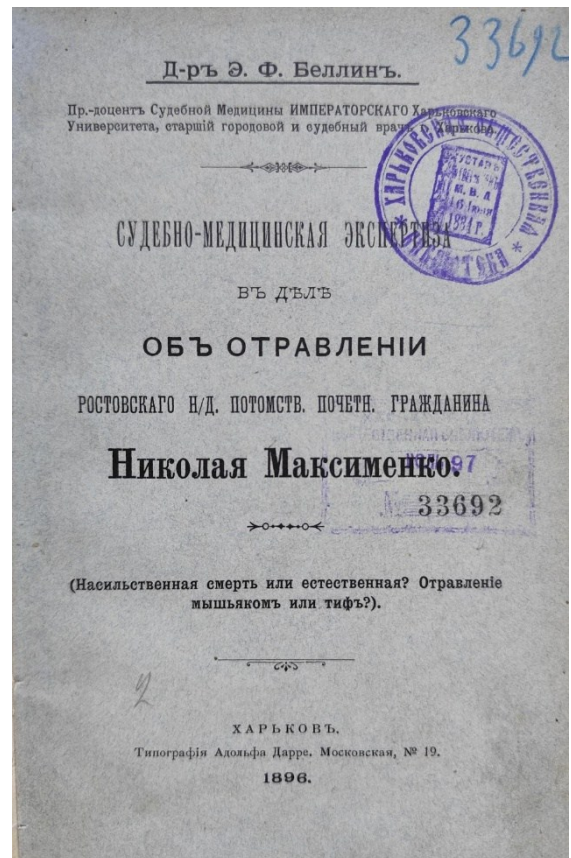
Додаток 5

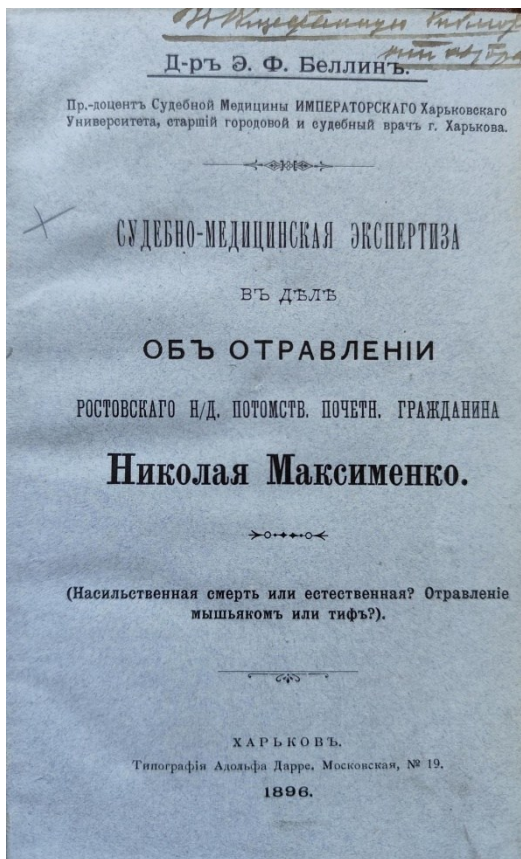
Додаток 6

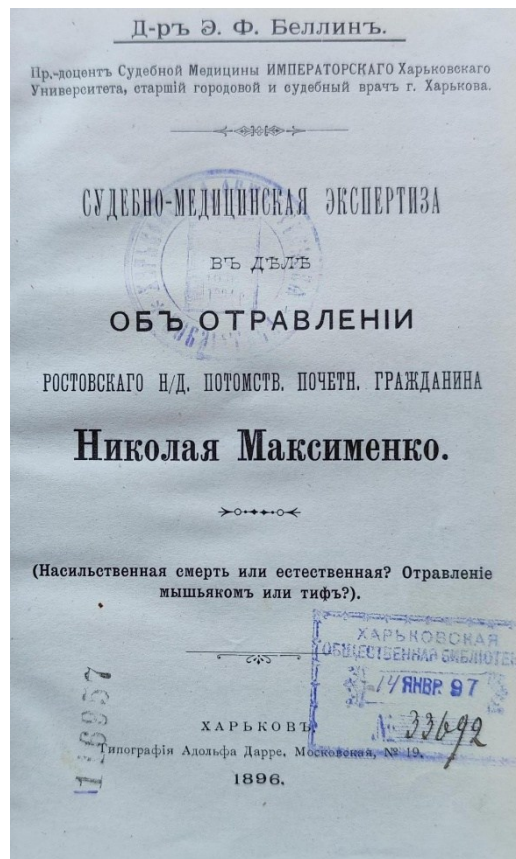
Додаток 7

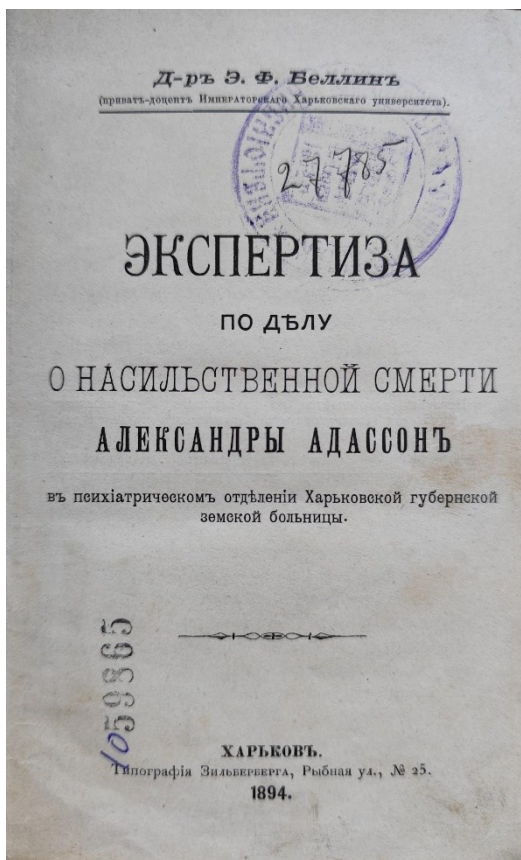
Додаток 8

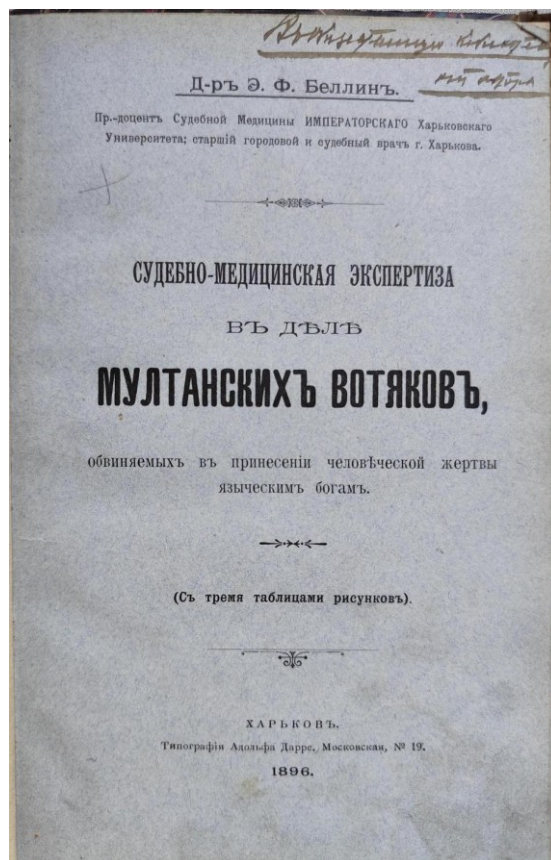
Додаток 9

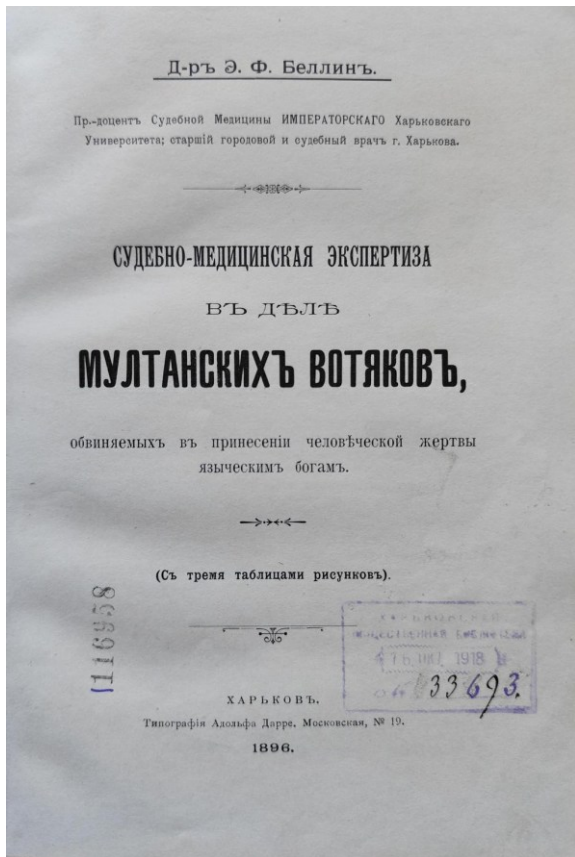
Додаток 10

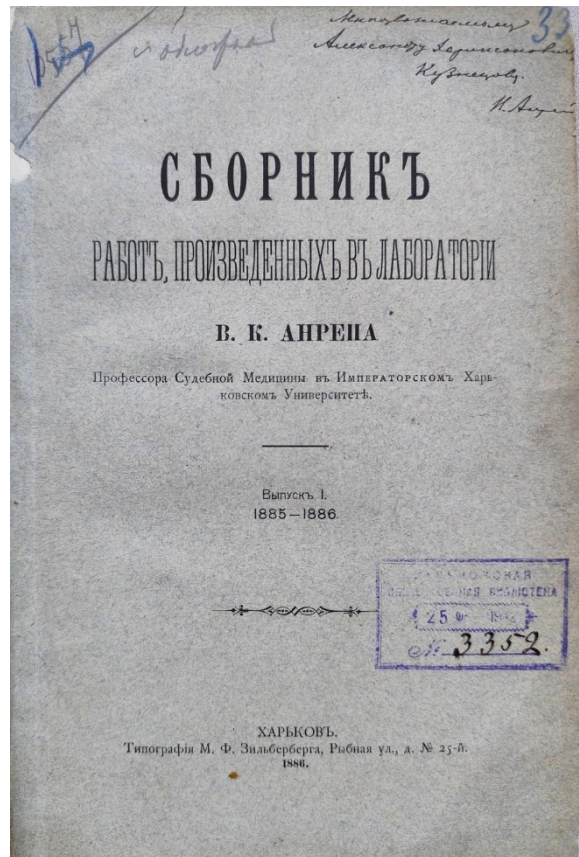
Додаток 11

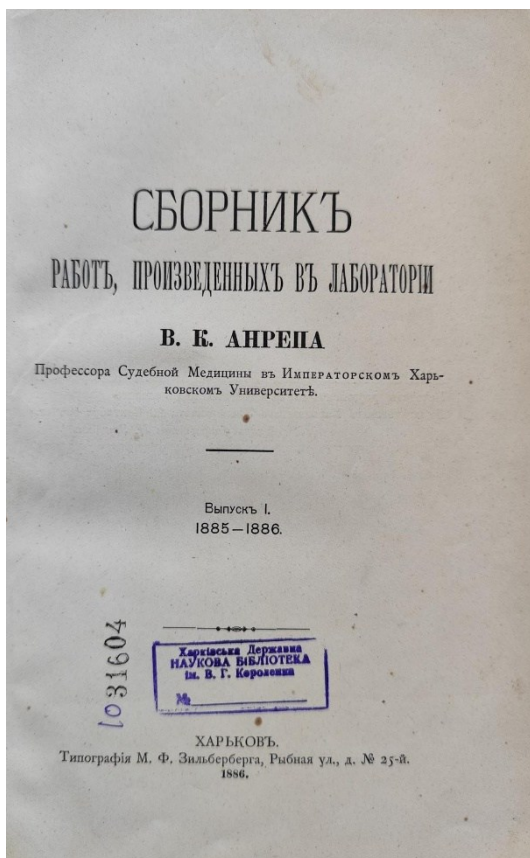
Додаток 12

Додаток 13

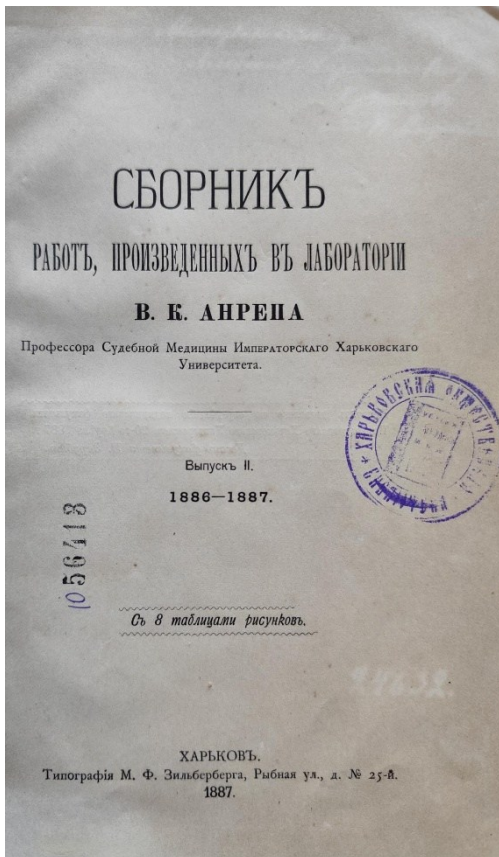
Додаток 14

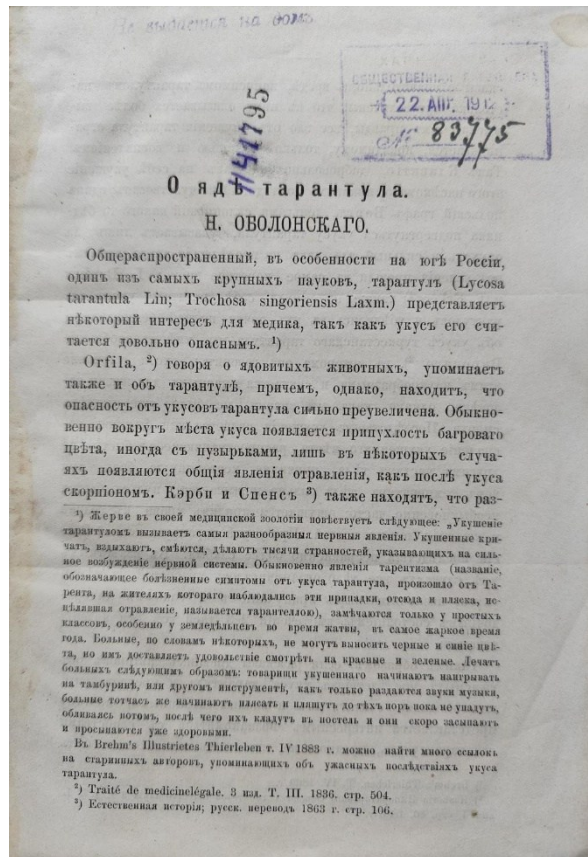
Додаток 15

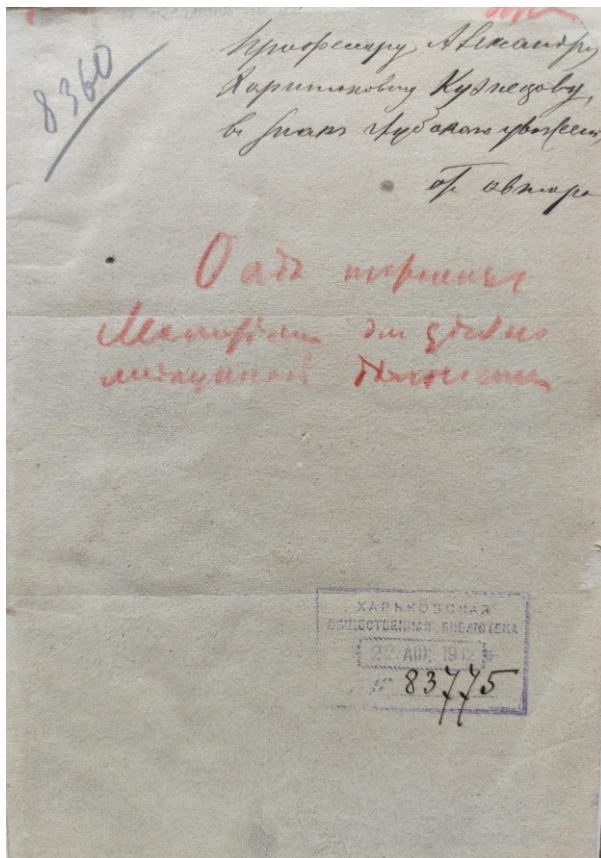
Додаток 16

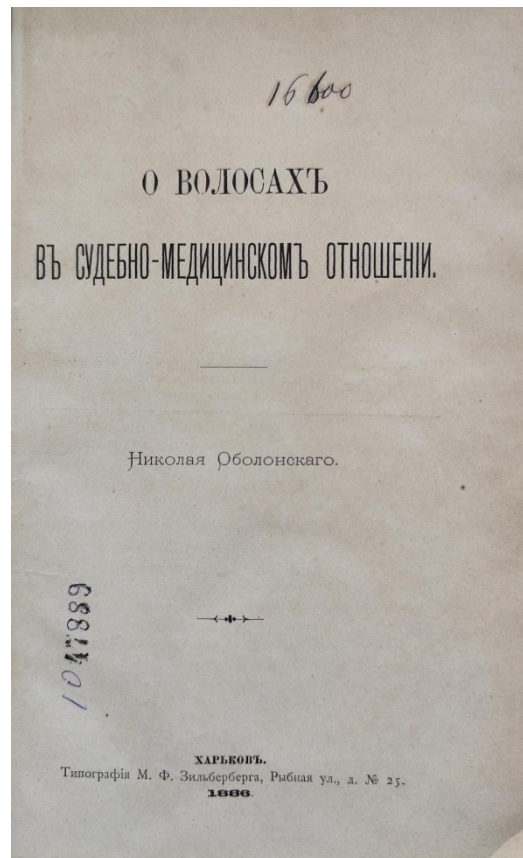
Додаток 17

Додаток 18

Додаток 19

Додаток 20

ІНКЛЮЗІЯ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: БІБЛІОТЕЧНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Анастасія Волкова

Олександр Харахаш

Оксана Сиволап

Науково-технічна бібліотека

Одеський національний технологічний університет

Анотація. Розкрито актуальність задоволення потреб людей із порушенням зору в академічних та громадських бібліотеках. Перераховані сучасні технології та інструменти, зокрема програми на основі штучного інтелекту (DAISY, Seeing AI, Envision AI, Lookout), які використовуються для розширення доступу до інформаційних ресурсів. Підкреслено ключову роль бібліотекарів у забезпеченні ефективного використання цих технологій.

Ключові слова: інклюзія, цифрова інклюзія, бібліотечні послуги, порушення зору, штучний інтелект, доступність, технології, академічні бібліотеки.

Сучасні реалії та розвиток технологій не тільки змінюють звичні процеси надання бібліотечних послуг але й зобов'язують академічні та громадські бібліотеки задовольняти потреби суспільства та всіх зацікавлених сторін, а також сприяти інтеграції людей з обмеженими можливостями.

Бібліотечні послуги мають бути доступні всім людям, незалежно від віку, статі, раси чи можливостей. Люди з обмеженими можливостями мають ті ж права, що й інші на участь у громадському житті та різноманітних заходах. Послуги для людей з інвалідністю не є новою сферою для бібліотек, але сучасні потреби суспільства вимагають нового підходу та розширення можливостей процесів надання послуг до цієї групи стейкхолдерів та відповідного розвитку послуг.

Так як академічні бібліотеки мають невід'ємну функцію надання освіти, вони повинні забезпечувати доступ студентам до різноманітних інформаційних ресурсів та послуг як у фізичному, так і у віртуальному просторі. Людей з порушеннями зору у світі налічується близько 1 мільярда осіб, як повідомляється на веб-сайті Всесвітньої організації охорони здоров'я. Всі ці люди стикаються з численними проблемами в цьому світі, у пошуку необхідної їм інформації, доступу до якісної освіти, участі у соціальних заходах, а також у відчутті безпеки та рівному ставленні до них. Студенти з порушеннями зору потребують спеціальних інструментів та певних форматів інформаційних ресурсів для отримання необхідної інформації [1].

Дослідження показують, що доступ до інформаційних ресурсів, використання технологій, а також необхідність отримання альтернативних матеріалів письмових текстів або шрифту Брайля, або аудіотекстів – основні проблеми, з якими стикаються студенти з порушеннями зору. Незважаючи на те, що допоміжні технології допомагають людям з вадами зору читати текст за допомогою комп'ютера або мобільного пристрою читання з екрана, багато веб-сайтів у світі повністю або частково недоступні для людей з вадами зору [1].

Згідно з досліджень, студенти з обмеженими можливостями стикаються з перешкодами у своєму прагненні до освіти по всьому світу. Для прикладу, у дослідженні бібліотечних можливостей країн Африки, зазначається, що з усіх країн Африки тільки Південна Африка має добре розвинену, функціональну бібліотеку для людей з вадами зору, незважаючи на те, що на континенті налічується майже 7 мільйонів сліпих людей [2].

В той час ініціатива Національної бібліотеки Кореї з веб-сервісів для людей з порушеннями зору підвищила рівень інформованості про потреби спеціальних матеріалів у громадських та академічних бібліотеках, після чого багато установ цифровізували бібліотечні ресурси та зробили їх доступними для широкої аудиторії через веб-сайти та спеціальне програмне забезпечення. В результаті користувачі з порушеннями зору можуть отримати доступ до різноманітних електронних ресурсів [3].

Однією з найновіших технологій у галузі бібліотечних послуг для людей з вадами зору є цифрова аудіокнига «Цифрова доступна інформаційна система DAISY». Вона має форму цифрової книги або письмової аудіокниги. Вона обслуговує людей із порушеннями зору чи фізичними вадами чи труднощами у навчанні [4]. Що стосується програми читання з екрану, то вона перетворює електронні файли на аудіофайли, які учень може прослуховувати у будь-який час. Програми обробки текстів легко перетворюють письмові тексти на усні тексти з природними людськими голосами, включаючи Natural Reader, Nuance TALKS. Перешкодою у впровадженні таких систем у бібліотечні установи України може стати нестача програм з підтримкою української мови.

Штучний інтелект беззаперечно відіграє значну роль у покращенні незалежності, доступності та якості життя людей з порушеннями зору. Використовуючи алгоритми та методи ШІ, було розроблено різноманітне апаратне та програмне забезпечення допоміжних технологій, щоб вирішити конкретні проблеми, з якими стикаються людей з порушеннями зору в особистому та професійному житті. Ці інструменти на базі ШІ можуть долати перепони та надавати інноваційні рішення, дозволяючи користувачам із втратою зору брати активну участь у навчальній, робочій та соціальній діяльності. У навчальних бібліотеках ШІ може бути використаний для покращення

доступності бібліотечного простору та підвищення якості обслуговування користувачів із втратою зору при доступі до бібліотечних ресурсів, послуг та інших зручностей.

Наразі існують такі технології, які вже активно впроваджуються у процес бібліотечних послуг для підвищення рівня інклюзивності та підтримки людей з порушенням зору:

Seeing AI: Ця програма розроблена корпорацією Microsoft, щоб допомогти людям з порушенням зору читати друкований текст та розпізнавати інші об'єкти. Воно є комплексним рішенням, що використовує камеру пристрою для надання докладних описів навколишнього середовища користувачам із порушеннями зору. У контексті академічної бібліотеки його можна використовувати для читання різноманітного контенту, включаючи короткі тексти, документи, людей, пейзажі, валюту, світло, кольори та навіть рукописний текст [5].

Envision AI: Ця програма працює на базі ШІ та надає покращену доступність, автономність та зручність для людей з низьким зором та сліпотою, збагачуючи їх повсякденний досвід. Вона використовує сучасні технології розпізнавання тексту, розпізнавання зображень та перетворення тексту на мову, щоб надавати інформацію про навколишнє середовище, об'єкти, текст та багато іншого в реальному часі [5].

Lookout: Google розробила цю програму з головною метою надати негайну підтримку користувачам з порушенням зору шляхом забезпечення розпізнавання об'єктів у реальному часі, сканування документів та допомоги в читанні. Використання можливостей ШІ та комп'ютерного зору забезпечує більш ефективну навігацію у навколишньому середовищі для людей з порушенням зору. Більше того, це дозволяє користувачам захоплювати та чути як короткі текстові уривки, так і довгі документи через сканування та перетворення тексту на усну мову. Крім того, програма оснащена функцією виявлення та звукового сигналу про присутність людей у найближчій обстановці, що збільшує здатність користувачів з порушенням зору ідентифікувати оточуючих [5].

Враховуючи використання різних технологій, що допоможуть створити інклюзивний простір в бібліотеках, бібліотекарі все ж відіграють ключову роль у сприянні соціальної участі та інклюзії для відвідувачів із особливими потребами через використання цифрових інструментів. Дослідження показують, що стовідсотковий відсоток людей з порушенням зору залежать від бібліотечних приміщень та потребують підтримки бібліотечних співробітників для доступу до ресурсів та їх використання для своїх академічних потреб [6]. Бібліотекарі повинні бути готовими прокомунікувати з людиною, та в залежності від її потреб та необхідної послуги допомогти з використанням цифрових інструментів, таких

як комп'ютери, планшети та смартфони, а також програмних додатків та онлайн-платформ.

Сучасні бібліотеки, особливо академічні, стоять перед важливим завданням – адаптацією до потреб усіх верств суспільства, включаючи людей з обмеженими можливостями, зокрема з порушенням зору. Задоволення цих потреб вимагає не просто розширення традиційних послуг, а кардинальної трансформації з використанням новітніх технологій.

Швидкий розвиток технологій та ШІ відкриває різноманітні можливості для покращення доступності інформаційних ресурсів для осіб з порушеннями зору в академічних бібліотеках. Академічна бібліотека відповідає за надання рівних послуг користувачам без дискримінації шляхом створення та впровадження інклюзивних можливостей. Інклюзивна бібліотека – це розумне поєднання сучасних технологій і людського фактора, де цифрові інновації поєднуються з професійною підтримкою, щоб забезпечити доступ до знань для кожного користувача.

Література

1. Abutayeh N., García-rosa B. Emerging services for the visually impaired in academic libraries // *Library Philosophy and Practice*. 2025. № 1. P. 1–12.
2. Rowland W. Library Services for Blind People: an African perspective // *IFLA Journal*. 2008., No. 1 Vol. 34. P. 84–89.
3. Ekwelem V. Library Services to Disabled Students in the Digital Library Services to Disabled Students in the Digital Era: Challenges for Outcome Assessment Era: Challenges for Outcome Assessment // *Library Philosophy and Practice*. 2013. № 1. P. 1–29.
4. Smadi O. The satisfaction level of students with disabilities with library and information services // *International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology*. 2022., No. 2 Vol. 10. P. 436–457.
5. Singh D. Breaking Barriers: AI Tools for Academic Libraries to Improve Equitable Access to Information Resources for Visually Impaired Users // *12th Convention Promotion of Library Automation and Networking in North Eastern Region 202* / Manipur University. Itanagar, 2025. P. 120.
6. Academic Information Behavior of Visually Impaired Students: A Case Study of Maheshwari School of Blind, Belagavi, Karnataka // *Kelpro Bulletin*, 26 (1) . URL: <https://kelprobulletin.in/files/Kelpro%20Vol.26,%201%20page%20119-131%20Kori.pdf> (viewed on: 12.09.2025).

INCLUSION IN THE DIGITAL AGE: LIBRARY SERVICES FOR PEOPLE WITH VISUAL IMPAIRMENTS

Anastasiia Volkova
Oleksandr Kharakhash
Oksana Syvolap

Scientific and technical library
Odesa National University of Technology

Abstract. *The relevance of meeting the needs of people with visual impairments in academic and public libraries is revealed. Modern technologies and tools are listed, in particular programs based on artificial intelligence (DAISY, Seeing AI, Envision AI, Lookout), which are used to expand access to information resources. The key role of librarians in ensuring the effective use of these technologies is emphasized.*

Keywords: *inclusion, digital inclusion, library services, visual impairment, artificial intelligence, accessibility, technologies, academic libraries.*

DIGITAL TOOLS AND CRITICAL THINKING: ENHANCING INFORMATION LITERACY COMPETENCIES

Tetiana Holovach
Department of Language Training
Lviv State University of Internal Affairs

Abstract. *This study examines the integration of digital tools and critical thinking in enhancing information literacy competencies among students in contemporary educational environments. Through a comprehensive review of current research, the paper analyzes the relationship between technological proficiency and analytical reasoning skills in digital learning contexts. The research reveals that well-designed educational programs combining digital tool utilization with explicit critical thinking instruction produce significant improvements in students' ability to evaluate information, assess source credibility, and synthesize complex ideas from multiple sources. Key challenges identified include the digital divide, rapid technological change, and the proliferation of misinformation in digital environments. However, emerging opportunities through personalized learning systems, collaborative platforms, and innovative assessment methods demonstrate significant potential for advancing information literacy education. The findings suggest that successful implementation requires strategic pedagogical approaches, ongoing faculty*

development, and sustained institutional commitment to equity in access to digital resources. This research contributes to the growing body of literature on digital literacy education and provides practical recommendations for educational institutions seeking to enhance student critical thinking capabilities in the digital age.

Keywords: *digital literacy, critical thinking, information literacy, educational technology, digital competencies.*

Introduction. The digital revolution has fundamentally transformed the educational landscape, creating unprecedented opportunities and challenges for information literacy development. In an era where information proliferates at exponential rates through digital platforms, the ability to critically evaluate, analyze, and synthesize information has become essential for academic success and lifelong learning (Chaliha et al., 2024). The intersection of digital tools and critical thinking represents a crucial paradigm shift in educational methodology, particularly in developing information literacy competencies among students.

Information literacy, traditionally defined as the ability to locate, evaluate, and effectively use information, has evolved to encompass digital competencies that extend far beyond basic computer skills (Tinmaz et al., 2022). Contemporary information literacy requires sophisticated critical thinking abilities that enable individuals to navigate complex digital environments, assess source credibility, and make informed decisions based on reliable evidence (Ardyawin, 2024). Furthermore, the integration of digital tools in educational settings has created new opportunities for enhancing these competencies through interactive, collaborative, and personalized learning experiences (Ilomäki et al., 2023).

The significance of this topic becomes particularly evident when considering the challenges posed by misinformation, data overload, and the democratization of information publishing through digital platforms (Al-Zou'bi, 2021). Educational institutions worldwide are recognizing the urgent need to develop comprehensive approaches that combine digital tool proficiency with critical thinking skills to prepare students for the demands of the 21st-century information landscape (Chaliha et al., 2024). Therefore, this research explores the multifaceted relationship between digital tools and critical thinking in enhancing information literacy competencies, examining current approaches, challenges, and future directions in this evolving field.

Literature Review and Current Research. Recent research in the field of information literacy and critical thinking has demonstrated significant correlations between digital tool utilization and enhanced cognitive abilities. Chaliha, Hajarika, Bhuyan, and Neog (2024) present compelling evidence for innovative approaches to information literacy that leverage digital technologies to enhance learning outcomes. Their research indicates that contemporary educational environments require adaptive strategies that integrate technological proficiency with traditional literacy skills,

emphasizing the importance of developing comprehensive digital competencies that extend beyond basic operational knowledge.

Moreover, empirical studies have consistently shown that information literacy directly impacts students' critical thinking development. Ardyawin (2024) conducted extensive research examining the relationship between information literacy competencies and critical thinking skills among university students. The findings reveal that students with higher information literacy scores demonstrate significantly improved analytical reasoning, evaluation skills, and decision-making capabilities. This research underscores the fundamental connection between information processing abilities and higher-order thinking skills, suggesting that targeted interventions in information literacy can produce measurable improvements in critical thinking performance.

The impact of media and information literacy on critical thinking acquisition has been further substantiated through rigorous experimental designs. Al-Zou'bi (2021) investigated the effects of structured media literacy programs on educational faculty students, revealing statistically significant improvements in critical thinking skills following targeted interventions. The study employed pre- and post-assessment methodologies to measure changes in students' ability to analyze arguments, evaluate evidence, and draw logical conclusions from complex information sources. The research demonstrated that students who received comprehensive media literacy instruction showed marked improvement in their capacity to identify bias, recognize logical fallacies, and construct well-reasoned arguments (Al-Zou'bi, 2021).

Additionally, systematic reviews of digital literacy research have identified key competencies that support critical thinking development in digital environments (Ilomäki et al., 2023). Research indicates that information literacy, ICT, communication, collaboration, digital content creation, research and decision-making skill are the most representative components of digital literacy frameworks (Tinmaz et al, 2022). These findings suggest that effective information literacy programs must address multiple dimensions simultaneously, integrating technical skills with cognitive abilities to produce comprehensive learning outcomes.

Contemporary research also emphasizes the importance of adaptive teaching strategies that respond to evolving digital landscapes (Chaliha et al., 2024). Critical thinking, digital literacy, and technical skills are the most sought-after learning outcomes today, highlighting the urgent need for educational institutions to develop innovative pedagogical approaches that address these interconnected competencies effectively (Ilomäki et al., 2023).

The integration of digital tools into critical thinking instruction represents a transformative approach to information literacy education (Chaliha et al., 2024). Contemporary educational technologies offer unprecedented opportunities for

developing analytical skills through interactive, multimedia-rich learning experiences that engage students in authentic problem-solving activities. These tools facilitate the development of higher-order thinking skills by providing students with access to diverse information sources, collaborative platforms, and analytical software that support complex reasoning processes (Ardyawin, 2024).

Digital platforms have revolutionized the way students engage with information, enabling them to access multiple perspectives simultaneously, compare contradictory sources, and synthesize complex ideas from various domains (Tinmaz et al, 2022). Furthermore, interactive technologies allow for real-time feedback and iterative learning processes that support the development of critical evaluation skills. Students can practice identifying bias, assessing source credibility, and analyzing argument structures using digital tools that provide immediate guidance and assessment (Al-Zou'bi, 2021).

The effectiveness of digital tools in enhancing critical thinking is particularly evident in collaborative learning environments where students can engage in peer review, debate, and collective analysis of complex information (Ilomäki et al., 2023). Online discussion platforms, collaborative document editing tools, and multimedia presentation software enable students to construct arguments, challenge assumptions, and refine their reasoning through social interaction and peer feedback. These collaborative processes mirror the types of critical thinking activities that are essential for academic and professional success (Ardyawin, 2024).

However, the successful integration of digital tools requires careful consideration of pedagogical approaches that maximize their potential for critical thinking development (Chaliha et al., 2024). Effective implementation involves structured activities that guide students through systematic evaluation processes, provide clear criteria for assessing information quality, and offer opportunities for reflection and metacognitive development (Ardyawin, 2024). Additionally, educators must model critical thinking behaviors and provide explicit instruction in evaluation strategies to ensure that students develop robust analytical skills rather than simply consuming information passively.

Research has consistently demonstrated that the most effective digital literacy programs combine technological proficiency with explicit critical thinking instruction, creating learning environments where students develop both the technical skills necessary to navigate digital information systems and the cognitive abilities required to evaluate information critically (Al-Zou'bi, 2021; Tinmaz et al, 2022). This integrated approach ensures that students become not merely consumers of digital information but active, critical participants in digital knowledge communities (Ilomäki et al., 2023).

The implementation of digital tools for enhancing critical thinking and information literacy competencies presents both significant challenges and remarkable

opportunities for educational institutions (Chaliha et al., 2024). One of the primary challenges involves the rapid pace of technological change, which requires continuous adaptation of curricula, teaching methods, and assessment strategies (Ilomäki et al., 2023). Educational institutions must invest substantial resources in technology infrastructure, faculty training, and ongoing professional development to maintain current and effective programs.

Additionally, the digital divide remains a persistent challenge, as disparities in access to technology and internet connectivity can create inequitable learning opportunities (Tinmaz et al, 2022). Students from disadvantaged backgrounds may lack access to the digital tools and resources necessary for developing advanced information literacy competencies, potentially exacerbating existing educational inequalities. Furthermore, varying levels of digital fluency among both students and educators can impede the effective implementation of technology-enhanced critical thinking instruction (Ardyawin, 2024).

The proliferation of misinformation and disinformation in digital environments presents another significant challenge for information literacy education (Al-Zou'bi, 2021). Students must develop sophisticated skills for identifying unreliable sources, recognizing manipulated content, and understanding the mechanisms through which false information spreads through digital networks. This requires not only technical knowledge but also deep understanding of media production, distribution systems, and the psychological factors that influence information processing and belief formation.

Nevertheless, these challenges are accompanied by unprecedented opportunities for innovation in critical thinking education (Chaliha et al., 2024). Digital tools enable personalized learning experiences that can adapt to individual students' needs, learning styles, and developmental levels (Tinmaz et al, 2022). Artificial intelligence and machine learning technologies offer the potential for intelligent tutoring systems that can provide individualized feedback and support for critical thinking development.

Moreover, digital platforms facilitate global collaboration and cross-cultural exchange, enabling students to engage with diverse perspectives and develop more sophisticated understanding of complex issues (Ilomäki et al., 2023). Virtual reality and augmented reality technologies provide immersive learning experiences that can enhance engagement and support experiential learning approaches to critical thinking development (Ardyawin, 2024).

The integration of digital tools also creates opportunities for innovative assessment methods that can capture the complexity of critical thinking processes more effectively than traditional testing approaches (Al-Zou'bi, 2021). Digital portfolios, multimedia projects, and interactive simulations allow students to demonstrate their analytical abilities through authentic performance tasks that mirror real-world applications of critical thinking skills.

The future of digital tools and critical thinking in information literacy education requires strategic planning, innovative pedagogical approaches, and sustained commitment to addressing emerging challenges (Chaliha et al., 2024). Educational institutions must develop comprehensive frameworks that integrate digital competencies with critical thinking instruction while remaining adaptable to technological advances and changing information landscapes (Ilomäki et al., 2023).

First, institutions should prioritize the development of faculty expertise through ongoing professional development programs that combine technological training with pedagogical best practices for critical thinking instruction (Tinmaz et al., 2022). Educators need support in learning to use digital tools effectively while maintaining focus on developing students' analytical and evaluative capabilities. This includes training in assessment methods that can accurately measure critical thinking development in digital environments (Al-Zou'bi, 2021).

Second, curriculum design must emphasize authentic, problem-based learning experiences that require students to apply critical thinking skills in realistic contexts (Ardyawin, 2024). This approach should incorporate interdisciplinary perspectives and encourage students to analyze complex issues from multiple angles using various digital resources and analytical tools. Project-based learning initiatives can provide opportunities for students to engage in sustained inquiry that develops both technical proficiency and critical thinking abilities.

Third, educational institutions must address equity concerns by ensuring that all students have access to the technology and support necessary for developing digital information literacy competencies (Chaliha et al., 2024; Tinmaz et al., 2022). This may require innovative partnerships with community organizations, technology companies, and government agencies to provide resources and support for underserved populations.

Additionally, ongoing research and evaluation efforts are essential for understanding the effectiveness of various approaches to integrating digital tools with critical thinking instruction. Longitudinal studies that track student outcomes over extended periods can provide valuable insights into the lasting impact of these educational interventions and inform continuous improvement efforts.

Finally, collaboration between educational institutions, technology developers, and information professionals can foster the development of new tools and approaches that are specifically designed to support critical thinking and information literacy development. These partnerships can ensure that technological innovations align with educational goals and support meaningful learning outcomes.

Conclusions. The integration of digital tools and critical thinking represents a fundamental transformation in information literacy education that offers significant potential for enhancing student learning outcomes. Research consistently demonstrates

that well-designed programs combining technological proficiency with explicit critical thinking instruction can produce measurable improvements in students' analytical abilities, evaluation skills, and information processing capabilities (Ardyawin, 2024; Al-Zou'bi, 2021). However, successful implementation requires careful attention to pedagogical approaches, equity considerations, and ongoing professional development for educators. The challenges associated with rapid technological change, digital divides, and information quality issues demand sustained commitment from educational institutions and coordinated efforts among various stakeholders. Nevertheless, the opportunities presented by emerging technologies, personalized learning systems, and global collaboration platforms suggest that the future of information literacy education will be increasingly dynamic and effective. Moving forward, educational institutions must embrace innovative approaches that leverage the power of digital tools while maintaining focus on developing students' capacity for independent, critical analysis (Chaliha et al., 2024). This requires ongoing investment in faculty development, curriculum innovation, and technological infrastructure, as well as sustained commitment to addressing equity concerns and ensuring that all students have access to high-quality information literacy education (Tinmaz et al, 2022).

The future success of information literacy programs will depend on their ability to adapt to changing technological landscapes while maintaining core focus on developing students' critical thinking capabilities. By embracing this challenge, educational institutions can prepare students for lifelong learning and active participation in democratic society, ensuring that they possess the skills necessary to make informed decisions in an increasingly complex information environment.

References

1. Al-Zou'bi, R. (2021). The impact of media and information literacy on acquiring the critical thinking skill by the educational faculty's students. *Thinking Skills and Creativity*, 39, 100782.
2. Ardyawin, I. (2024). The role of Information Literacy in Enhancing Students' Critical Thinking Skills. *Jurnal Literasi Perpustakaan dan Informasi UHO: Jurnal Penelitian Kajian Perpustakaan dan Informasi*, 4(3), 129-139.
3. Chaliha, A., Hajarika, M., Bhuyan, T., & Neog, R. (2024). Innovative Approaches to Information Literacy: Enhancing Skills in the Digital Age. *Library of Progress-Library Science, Information Technology & Computer*, 44(3).
4. Liisa Ilomäki, Minna Lakkala, Veera Kallunki, Darren Mundy, Marc Romero, Teresa Romeu, Anastasia Gouseti. (2023). Critical digital literacies at school level: A systematic review. *Review of Education*, 11(3), e3425. <https://doi.org/10.1002/rev3.3425>

5. Hasan Tinmaz, Yoo-Taek Lee, Mina Fanea-Ivanovici, Hasnan Baber (2022). A systematic review on digital literacy. Smart Learning Environments, 9(1), 21. <https://doi.org/10.1186/s40561-022-00204-y>

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ: ПІДВИЩЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

Тетяна Головач

Кафедра мовної підготовки

Львівський державний університет внутрішніх справ

***Анотація.** У цьому дослідженні розглядається інтеграція цифрових інструментів та критичного мислення у підвищення інформаційної грамотності студентів у сучасних освітніх середовищах. На основі всебічного огляду сучасних досліджень у статті аналізується взаємозв'язок між технологічною компетентністю та аналітичними навичками мислення в контексті цифрового навчання. Дослідження показує, що добре розроблені освітні програми, які поєднують використання цифрових інструментів з явним навчанням критичного мислення, значно покращують здатність студентів оцінювати інформацію, перевіряти достовірність джерел та синтезувати складні ідеї з різних джерел. Серед основних викликів, що були виявлені, – цифровий розрив, швидкі технологічні зміни та поширення дезінформації в цифрових середовищах. Однак нові можливості, що з'являються завдяки персоналізованим системам навчання, платформам для співпраці та інноваційним методам оцінювання, демонструють значний потенціал для розвитку освіти в галузі інформаційної грамотності. Результати дослідження свідчать, що для успішної реалізації необхідні стратегічні педагогічні підходи, постійний розвиток викладацького складу та стійка інституційна прихильність до рівності у доступі до цифрових ресурсів. Це дослідження є внеском у зростаючу літературу з питань освіти в галузі цифрової грамотності та надає практичні рекомендації освітнім закладам, які прагнуть покращити навички критичного мислення студентів у цифрову епоху.*

***Ключові слова:** цифрова грамотність, критичне мислення, інформаційна грамотність, освітні технології, цифрові компетенції.*

ПАРТНЕРСТВО БІБЛІОТЕК І КАФЕДР МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ: СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВЗАЄМОДІЇ У ЗВО

Роксолана Запотічна

Кафедра мовної підготовки

Львівський державний університет внутрішніх справ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості партнерства між бібліотеками та кафедрами мовної підготовки у закладах вищої освіти. Визначено теоретичні засади співпраці та окреслено стратегічні напрями взаємодії, зокрема інформаційно-ресурсне забезпечення, академічну підтримку студентів, формування академічної доброчесності, науково-дослідницьку співпрацю та цифровізацію освітнього середовища. Підкреслюється, що партнерство бібліотек і кафедр мовної підготовки є важливою умовою інтеграції освітнього та наукового процесів, сприяє формуванню інноваційного освітнього середовища та розвитку компетентностей здобувачів освіти.*

***Ключові слова:** бібліотека, кафедра мовної підготовки, заклад вищої освіти, партнерство, академічна доброчесність, інформаційна грамотність, цифровізація.*

Сучасна система вищої освіти характеризується постійними змінами, що зумовлені процесами глобалізації, цифровізації та зростанням вимог до якості підготовки фахівців. Інтеграція України у європейський освітній простір актуалізує потребу у формуванні конкурентоспроможного випускника, здатного ефективно працювати в умовах інформаційного суспільства, користуватися сучасними технологіями, володіти кількома мовами та дотримуватися стандартів академічної доброчесності. Водночас підвищуються очікування не лише від змісту навчальних програм, а й від організації освітнього середовища у закладах вищої освіти.

Заклади вищої освіти (ЗВО) сьогодні покликані формувати не лише професійні компетентності, необхідні для майбутньої діяльності, а й розвивати інформаційну культуру, критичне мислення, академічну доброчесність та комунікативні навички студентів. Важливим є усвідомлення того, що здобувачі освіти мають навчитися працювати з науковою інформацією, здійснювати пошук, відбір та аналіз джерел, коректно оформлювати результати власної наукової та навчальної діяльності, що є невід'ємною складовою їхньої академічної та професійної культури.

У цьому контексті особливого значення набуває партнерство між бібліотеками як центрами інформаційно-ресурсної підтримки та кафедрами мовної підготовки, які забезпечують формування мовної грамотності, розвиток

навичок академічного письма й комунікативних компетентностей. Сучасна бібліотека перестає бути лише «сховищем» книг і перетворюється на інтегрований освітній та науково-дослідницький простір. Кафедри мовної підготовки, у свою чергу, трансформують свої функції, виходячи за межі традиційного викладання іноземних мов, акцентуючи увагу на розвитку інформаційної грамотності, уміння працювати з автентичними науковими текстами та формуванні академічної культури студентів.

Співпраця цих структур дозволяє створити цілісне, інноваційне та інтегроване освітнє середовище, яке відповідає сучасним міжнародним стандартам. Така взаємодія є стратегічно важливою для ЗВО, адже забезпечує синергію освітнього, наукового та інформаційного компонентів підготовки здобувачів освіти.

Метою статті є визначення стратегічних напрямів взаємодії бібліотек і кафедр мовної підготовки у ЗВО, а також узагальнення практик, що сприяють підвищенню якості освітнього процесу та формуванню інноваційного навчально-наукового простору.

Теоретичні засади партнерства бібліотек і кафедр мовної підготовки.

Партнерство освітніх структур у сучасних закладах вищої освіти розглядається крізь призму концепцій інтегрованого освітнього простору та міжінституційної взаємодії. Йдеться не лише про організаційне співробітництво, а й про глибоку інтеграцію ресурсів, функцій і стратегій розвитку, спрямованих на підвищення якості освітнього процесу. Така взаємодія відповідає світовим тенденціям у сфері вищої освіти, де ключовим чинником стає синергія між різними структурними підрозділами університету з метою забезпечення цілісного освітнього середовища.

Бібліотека, яка традиційно виконувала функції інформаційного центру та зберігача друкованих фондів, сьогодні переживає трансформацію. Вона поступово перетворюється на багатофункціональний простір для навчання, досліджень, комунікації та розвитку академічної культури. Згідно з концепціями *information literacy* (інформаційної грамотності), сучасна бібліотека виконує роль не лише посередника між студентом та інформаційними ресурсами, а й активного учасника процесу формування критичного мислення, уміння аналізувати джерела, систематизувати знання та уникати академічних порушень.

Кафедри мовної підготовки, у свою чергу, є ключовими інституціями, що відповідають за формування комунікативної компетентності студентів. Йдеться не лише про базове опанування іноземних мов чи української мови професійного спрямування, а й про розвиток комплексу навичок, необхідних для ефективної наукової та професійної діяльності. Серед них:

- **мовна грамотність**, що включає знання академічної та професійної лексики, уміння добирати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації;
- **академічне письмо**, яке передбачає здатність логічно та послідовно викладати власні думки у письмовій формі, дотримуючись наукового стилю, норм цитування та бібліографічного опису;
- **критичне мислення** у роботі з джерелами, що проявляється у вмінні відрізнити достовірну інформацію від маніпулятивної, аналізувати наукові тексти та застосовувати їх у власних дослідженнях;
- **академічна доброчесність**, що інтегрується як у мовну, так і в інформаційну підготовку студентів.

Теоретично обґрунтоване партнерство бібліотек і кафедр мовної підготовки спирається на кілька ключових положень:

1. **Комплементарність функцій.** Бібліотека забезпечує доступ до ресурсів і формує навички інформаційної грамотності, тоді як кафедра мовної підготовки навчає правильно інтерпретувати ці ресурси та застосовувати їх у навчально-науковій діяльності.
2. **Синергія освітнього впливу.** Поєднання бібліотечної підтримки та мовної підготовки створює ефект підсилення, що дозволяє студентам швидше та якісніше опановувати як інформаційні, так і комунікативні компетентності.
3. **Міждисциплінарність.** Співпраця бібліотек і кафедр сприяє формуванню міждисциплінарних зв'язків, оскільки поєднує мовознавчі, педагогічні, інформаційні та культурологічні аспекти.
4. **Міжнародний контекст.** У європейських та американських університетах партнерство бібліотек і мовних кафедр давно стало практикою, що виявляється у створенні центрів академічного письма, інтеграції курсів з інформаційної грамотності у мовну підготовку та розвитку репозитаріїв студентських і наукових робіт.

Таким чином, бібліотека і кафедра мовної підготовки мають спільну ціль – формування сучасного здобувача освіти, здатного ефективно використовувати інформацію, критично її оцінювати та виражати наукові ідеї в усній і письмовій формах. Їх партнерство постає як стратегічний ресурс університету, який дозволяє підвищити якість освітнього процесу та сформувати нову культуру академічної комунікації.

Стратегічні напрями взаємодії.

1. Інформаційно-ресурсне забезпечення

Бібліотеки сучасних закладів вищої освіти виступають ключовими провайдерами доступу до авторитетних наукових ресурсів, серед яких

міжнародні електронні бази даних (Scopus, Web of Science, EBSCO, JSTOR), електронні книги, словники та енциклопедії, а також репозитарії університетів. Це створює умови для роботи студентів та викладачів із матеріалами, що відповідають світовим академічним стандартам.

Кафедри мовної підготовки, своєю чергою, інтегрують ці ресурси в навчальні програми з української та іноземних мов. Викладачі використовують автентичні тексти наукових статей для формування навичок читання з розумінням, роботи з термінологією, підготовки академічних рецензій чи анотацій. Практичні завдання на основі реальних джерел формують у студентів навички аналізу, узагальнення та критичного опрацювання наукової інформації. У результаті підготовка здобувачів освіти стає максимально наближеною до сучасної науково-освітньої практики.

2. Академічна підтримка студентів

Спільна діяльність бібліотек і кафедр у напрямі академічної підтримки є важливим чинником підвищення якості освітнього процесу. Бібліотеки організовують тренінги з пошуку та використання електронних ресурсів, роботи з бібліографічними менеджерами (Zotero, Mendeley), а кафедри інтегрують ці знання у завдання з написання рефератів, курсових та дипломних робіт.

Ефективною формою співпраці є проведення семінарів і воркшопів з академічного письма, які розробляються спільно. Наприклад, бібліотекар може пояснити алгоритм пошуку наукових джерел у міжнародних базах, тоді як викладач кафедри мовної підготовки навчить застосовувати ці матеріали для формування якісного наукового тексту. Такий підхід робить навчальний процес більш інтегрованим та орієнтованим на результат.

3. Формування академічної доброчесності

Одним із найважливіших напрямів співпраці є формування у студентів культури академічної доброчесності. Бібліотеки, маючи доступ до систем перевірки на плагіат (Unicheck, StrikePlagiarism тощо), стають інституціями, які популяризують практики чесного використання інформації. Вони організовують заняття з питань академічного цитування, коректного оформлення бібліографічних посилань відповідно до міжнародних стилів (APA, MLA, Chicago тощо).

Кафедри мовної підготовки підтримують цей процес через практичні завдання, що вимагають роботи з цитатами, перефразуванням та складанням списків літератури. Завдяки цьому студенти поступово опановують не лише мовні навички, а й академічну культуру, що є однією з ключових компетентностей сучасного фахівця.

4. Науково-дослідницька співпраця

Бібліотеки та кафедри можуть виступати співорганізаторами наукових конференцій, круглих столів, воркшопів і публікаційних проєктів. Це відкриває можливості для розвитку студентської науки, залучення молодих дослідників до міжнародних освітньо-наукових ініціатив, а також для створення міжкафедральних та міжуніверситетських партнерств.

Окремим напрямом є підтримка наукових публікацій студентів та молодих учених. Бібліотеки надають інформаційні консультації щодо вибору журналів, перевірки на «хижацькі видання», а кафедри мовної підготовки допомагають із мовним та стилістичним редагуванням статей, підготовкою тез іноземною мовою. Така співпраця сприяє інтеграції здобувачів освіти у світовий науковий простір.

5. Цифровізація освітнього середовища

Одним із провідних стратегічних напрямів є цифровізація, яка змінює не лише доступ до ресурсів, а й саму структуру освітнього процесу. Бібліотеки створюють інтегровані електронні платформи, інституційні репозитарії, віртуальні читальні зали та мультимедійні ресурси. Це забезпечує цілодобовий доступ до інформації незалежно від місця перебування студента чи викладача.

Кафедри мовної підготовки активно використовують ці інструменти для створення онлайн-курсів, електронних підручників, інтерактивних словників та платформ для дистанційного навчання. Наприклад, електронні колекції наукових текстів можуть бути інтегровані у курси з академічного письма, а відеолекції чи вебінари бібліотекарів стають додатковими ресурсами для самостійної роботи студентів.

Таким чином, цифровізація забезпечує гнучкість та мобільність освітнього процесу, відкриває нові можливості для академічної співпраці та робить освітнє середовище більш інклюзивним і доступним.

Приклади успішної співпраці. Зарубіжний досвід. Міжнародна практика свідчить, що ефективне партнерство бібліотек і кафедр мовної підготовки у закладах вищої освіти може суттєво підвищувати якість освітнього процесу, сприяти академічній успішності студентів та посилювати їхні дослідницькі компетентності. Розглянемо кілька конкретних прикладів успішної співпраці.

1. США: Програма Embedded Librarianship у Пенсильванському університеті

Університетські бібліотеки США активно впроваджують модель «вбудованих бібліотекарів» (embedded librarians), коли фахівці бібліотеки стають постійними учасниками навчальних курсів.

- **Суть співпраці:** бібліотекар закріплюється за курсом з академічного письма чи англійської як іноземної (ESL) та працює разом із викладачем мовної кафедри.
- **Форми роботи:** проведення інтегрованих занять з інформаційної грамотності, допомога у пошуку літератури, індивідуальні консультації щодо академічних джерел.
- **Результати:** студенти демонструють кращі результати у письмових роботах, якісніше використовують наукові джерела, уникають плагіату [1].

2. Велика Британія: Проєкт Academic Literacies в Університеті Лестера

Університет Лестера започаткував співпрацю бібліотеки з Центром академічного письма.

- **Суть співпраці:** інтеграція занять із критичного читання та роботи з джерелами у курси з мовної підготовки.
- **Форми роботи:** спільні семінари бібліотекарів і викладачів, де студенти навчаються аналізувати наукові статті, формулювати дослідницькі питання, робити правильні цитування.
- **Результати:** підвищення академічної успішності іноземних студентів та зниження рівня відрахувань через академічні труднощі [2].

3. Канада: Кооперативна модель підтримки іноземних студентів в Університеті Торонто

Університет Торонто створив систему Writing Support Centres, які тісно співпрацюють із бібліотеками.

- **Суть співпраці:** курси англійської мови для академічних цілей інтегруються з тренінгами з інформаційної грамотності.
- **Форми роботи:** студенти відвідують «навчальні модулі» в бібліотеці, де вчаться знаходити наукові публікації, оцінювати їхню достовірність і використовувати у власних текстах.
- **Результати:** іноземні студенти швидше адаптуються до вимог університету, пишуть есе, дослідницькі статті та магістерські роботи [3].

4. Нідерланди: Бібліотека та мовний центр Університету Гронінгена

Університет Гронінгена відомий інтегрованою моделлю співпраці між університетською бібліотекою та Language Centre.

- **Суть співпраці:** викладачі мовного центру та бібліотекарі створюють спільні онлайн-курси з академічного письма.

- **Форми роботи:** поєднання занять з англійської академічної мови з практикою пошуку літератури в міжнародних базах даних (Scopus, Web of Science).
 - **Результати:** підвищення кількості якісних публікацій студентів і молодих науковців у міжнародних журналах [4].
- 5. Австралія: Університет Мельбурна – модель Research Skills for Graduate Students**
- **Суть співпраці:** мовні кафедри і бібліотека спільно створюють курси «Дослідницькі навички для аспірантів».
 - **Форми роботи:** поєднання інтенсивного тренінгу з академічного письма, методів пошуку джерел та управління бібліографією (EndNote, Zotero).
 - **Результати:** випускники аспірантури демонструють вищу публікаційну активність і краще інтегруються в міжнародні наукові мережі [5].

Література

1. PennWest University Libraries. (n.d.). Embedded librarians. <https://library.pennwest.edu/faculty/embedded>
2. University of Leicester. (n.d.). University of Leicester: A Leading UK University. Отримано з <https://le.ac.uk/>
3. University of Toronto Scarborough. (n.d.). International students. African-Canadian & Caribbean-Canadian Centre. Отримано з <https://www.utscc.utoronto.ca/aacc/international-students>
4. University of Groningen. (n.d.). Language Centre. Отримано з <https://www.rug.nl/language-centre/?lang=en>
5. University of Melbourne. (n.d.). Research skills. Graduate Research Hub. Отримано з <https://gradresearch.unimelb.edu.au/developing-my-skills/research-skills>

PARTNERSHIP BETWEEN LIBRARIES AND LANGUAGE TRAINING DEPARTMENTS: STRATEGIC DIRECTIONS OF INTERACTION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Roksolana Zapotichna

Department of Language Training

Lviv State University of Internal Affairs

***Abstract.** The article examines the peculiarities of partnerships between libraries and language training departments in higher education institutions. Theoretical foundations of cooperation are defined, and strategic directions of*

interaction are outlined, including information and resource support, academic assistance for students, the development of academic integrity, research collaboration, and the digitalization of the educational environment. It is emphasized that the partnership between libraries and language training departments is an essential condition for the integration of educational and research processes, contributing to the formation of an innovative educational environment and the development of students' competencies.

Keywords: *library, language training department, higher education institution, partnership, academic integrity, information literacy, digitalization.*

АРТСЕСІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ: РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ В ХНМУ

**Ірина Киричок
Оксана Красюкова
Тетяна Бабак**

**Наукова бібліотека
Харківський національний медичний університет**

Анотація. *У статті представлено результати анкетування учасників артсесій, організованих у Харківському національному медичному університеті. Дослідження мало на меті з'ясувати вплив артсесій на психоемоційний стан різних представників університетської спільноти, а також зібрати пропозиції щодо подальших форм підтримки ментального здоров'я. За результатами опитування встановлено, що більшість респондентів відзначили позитивний вплив артсесій, можливість творчого самовираження та формування відчуття спільноти в університетському середовищі. Відкриті відповіді дозволили виокремити стратегічні напрями подальшого розвитку.*

Ключові слова: *анкетування, артсесії, арттерапія, малювання, ментальне здоров'я, університетська бібліотека, студенти, академічна спільнота.*

Вступ. Проблема збереження ментального здоров'я в сучасних університетських спільнотах набуває особливої актуальності в умовах воєнного часу, високого рівня стресу та навчального навантаження.

У 2024 році Міністерством культури та стратегічних комунікацій України разом з ЮНЕСКО почали реалізовувати пріоритетний проєкт «Мистецтво

допомагати» Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» за ініціативи першої леді Олени Зеленської. Проєкт має на меті забезпечити комплексну психосоціальну підтримку громадянам України завдяки залученню фахівців закладів культури, мистецької освіти та бібліотек. Зокрема бібліотеки мають стати простором для отримання громадянами такої підтримки.

Однією з ефективних методик психологічної підтримки є арттерапія – напрям психологічної допомоги, що поєднує мистецтво і творчість як засіб для самовираження, зняття стресу, покращення емоційного стану та відновлення внутрішніх ресурсів людини.

З метою психосоціальної підтримки університетської спільноти у воєнних реаліях прифронтового Харкова з 1 березня 2024 року Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) за підтримки Первинної профспілкової організації працівників ХНМУ та Первинної профспілкової організації студентів ХНМУ ініціювала проведення артсесій, зокрема майстер-класів з малювання «*Магія Петриківського розпису*». У якості майстринь-наставниць на артсесіях виступають співробітники бібліотеки, а також на деякі заходи була запрошена фахівчиня з мистецтвознавства – викладачка Харківської державної академії культури.

Під час таких сесій учасники знайомляться з історією українських традицій та культури, петриківського розпису, його основними елементами, набувають навичок декоративного живопису. Невимушена атмосфера заходів, які проходять у супроводі спокійної музики, сприяє творчому настрою учасників – співробітників та студентів університету, а також членів їхніх родин, насамперед дітей, онуків. Досвід проведення артсесій дає позитивний результат, допомагає долати кризові ситуації через творчість, спілкування, підтримувати своє ментальне здоров'я. Адже арттерапія, і зокрема малювання, є ефективним антистресовим засобом. Головна мета таких заходів – не стільки навчити малювати, скільки сприяти формуванню в суспільстві культури піклування про ментальне здоров'я.

Упродовж понад 1,5 років (з березня 2024 року до жовтня 2025 року) в НБ ХНМУ проведено 19 артсесій, в яких взяли участь 327 відвідувачів, зокрема в межах проєкту «*Місячник обізнаності про ментальне здоров'я*» у травні 2025 року проведено 2 артзаходи – майстер-класи «Кольори добра: петриківський розпис для гарного настрою», у яких взяли участь дорослі та діти. Переважна більшість заходів організована спільно зі студентським самоврядуванням ХНМУ. У липні 2025 року проведено артсесію для спільноти Харківського зонального методичного об'єднання бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО) – взяли участь 24 представника бібліотек ЗВО м. Харкова.

З метою визначення впливу артсесій на ментальне здоров'я в серпні 2025 року серед учасників проведено анкетування.

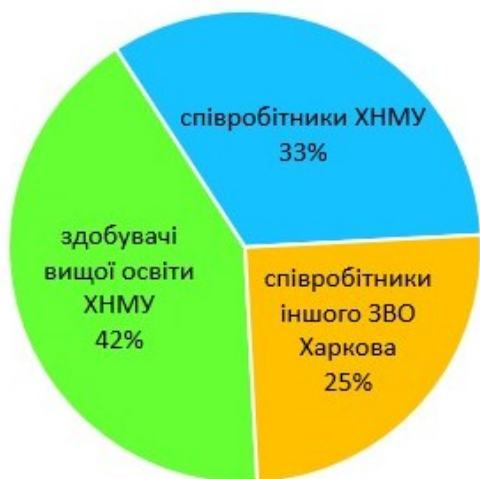
Рис. 1. Фото з артсесії

Методи. Анкетування проведено анонімно, у формі Google-опитувальника, який включав як закриті, так і відкриті запитання. Участь взяли особи (студенти, викладачі, співробітники ХНМУ та співробітники бібліотек інших ЗВО Харкова), які на момент проведення в НБ ХНМУ артсесій знаходились в Харкові і хоча б один раз самі або члени їхніх родин відвідали ці заходи. Аналіз відповідей здійснювався шляхом статистичного підрахунку кількісних даних та якісного аналізу відкритих відповідей.

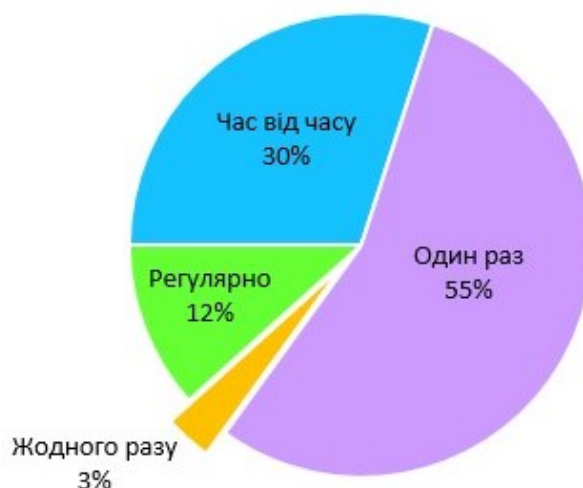
Результати. В анкетуванні взяли участь 60 респондентів, які відповіли на 6 запитань, а саме: *Ваше місце роботи або навчання; Як часто Ви відвідуєте артсесії?; Чи відвідували артсесії члени Вашої родини?; Чи відчули Ви або члени Вашої родини позитивний вплив артсесій на ментальне здоров'я?; Ваш відгук про участь в артсесіях; На Вашу думку, які ще заходи з підтримки ментального здоров'я було б цікаво організувати в ХНМУ?* (два останніх – запитання з відкритою відповіддю).

Відповіді на питання *«Ваше місце роботи або навчання»* показали, що в анкетуванні взяли участь: здобувачі вищої освіти ХНМУ – 25 (42%), співробітники ХНМУ – 20 (33%), співробітники інших ЗВО Харкова – 15 (25%) (Діаграма 1).

На питання *«Як часто Ви відвідуєте артсесії?»* респонденти відповіли, що відвідують заходи регулярно – 12% опитаних (7 осіб), час від часу – 30%

Діаграма 1. Ваше місце роботи або навчання

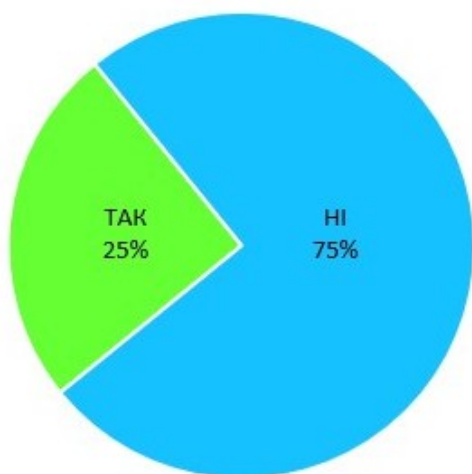

Діаграма 2. Як часто ви відвідуєте сесії?

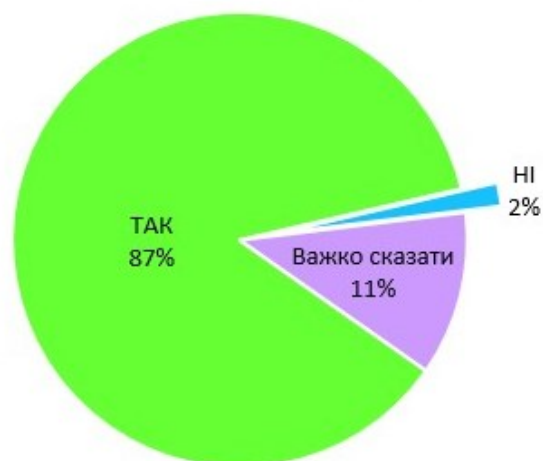
(18 осіб), один раз – 55% (33 особи), жодного разу – 3% (2 особи), проте у заходах брали участь члени їхніх родин (Діаграма 2).

Загалом 75% респондентів ходять на заходи самі і не залучають до них своїх рідних, проте 25% респондентів (15 осіб) зазначили, що члени їхніх родин відвідували артсесії, з них 87% (13 осіб) – приходили разом із членами родин (дітьми, онуками), з яких половина (6 осіб) роблять це регулярно або час від часу (Діаграма 3).

Відповідаючи на питання «Чи відчули Ви або члени Вашої родини позитивний вплив артсесій на ментальне здоров'я?», 87% респондентів (52 особи) зазначили позитивний вплив заходів (відповідь «так»), 2% (1 особа) не відчули позитивного впливу (відповідь «ні»), 11% (7 осіб) не змогли визначитись (відповідь «важко сказати»), хоча 71% з них (5 осіб) у наступних відповідях зазначили, що артсесії сподобалися, їм було цікаво, пізнавально та корисно (Діаграма 4).

Діаграма 4. Чи відвідували артсесії члени Вашої родини?

Діаграма 3. Чи відчули Ви або члени Вашої родини позитивний вплив артсесій?

Вивчаючи думки учасників *артсесій* щодо їх впливу на психоемоційний стан, доцільності та актуальності проведення, важливим критерієм в оцінці стали відкриті відповіді респондентів на питання «*Ваш відгук про участь в артсесіях*»: з 60 респондентів лише 2 не надали відгуку і 1 не визначився з впливом («важко сказати»), решта 57 (95%) – надали позитивний відгук й зазначили, що арт сесії їм дуже сподобалися дружньою невимушеною творчою атмосферою, новими знаннями про українські традиції та декоративний живопис, можливістю отримати цікавий досвід малювання, вдосконалювати практичні навички з техніки петриківського розпису тощо. Тому респонденти вважають такі заходи корисними, які необхідно проводити, адже вони знімають внутрішню напругу і заспокоюють, дозволяють концентруватися на чомусь окрім переживань, створюють гарний настрій і додають радісних відчуттів, будують нові творчі комунікації, допомагають підтримувати психологічну рівновагу. Серед відповідей є такі:

- **Від здобувачів вищої освіти ХНМУ** – 1) «Проходження цих сесій дали мені не тільки спокій, але й нові плани на життя»; 2) «Дуже класно! Розслаблює процес, а потім ще на згадку залишається чудова картина, розглядаючи яку згадуєш як малював її, як це було водночас і весело, і цікаво, інколи навіть і чарівно, бо таку красу одним пензликом намалювати звучить як щось нереальне) Можна сказати так, що це дуже дивовижний захід, і він залишиться у мене в пам'яті світлим днем, згадка про цю подію вже заспокоює) 😊»; 3) «Це було весело і цікаво, допомогло трохи відволіктися від стресів в навчанні»; 4) «Це було дуже цікаво та весело, під час малювання забував про свої проблеми. Особливо весело згадувати як ми це все малювали зі своїми друзями, веселилися та нахвалювали одне одного за такий чудовий результат. Емоції незабутні, і цей день я згадую лише з усмішкою на вустах. Треба лише один раз спробувати і все стане зрозумілим, чому це класна подія і чому саме треба це хоча б один раз у житті спробувати»;
- **Від співробітників ХНМУ** – 1) «Що для мене участь в арттерапевтичних сесіях: під час малювання я абсолютно й повністю переключаюсь на мистецтво й відволікаюсь від проблем; мені подобається дружня й доброзичлива атмосфера в якій я на той час перебуваю; я насолоджуюсь самим моментом створення своїх маленьких "шедеврів", хоча насправді це зовсім не шедеври, але те що ти створив сам – це дуже приємно; а також приємно поспілкуватися з групою в невимушеній обстановці»; 2) «Нам дуже подобається участь в арттерапевтичних сесіях – це надихає, допомагає відпустити

напругу та відкрити нові способи самовираження. Кожна зустріч – це простір експерименту з кольорами, формами й емоціями, спілкування з чудовими людьми, а після занять відчувається внутрішнє полегшення та творче піднесення»; 3) «Моїй сестрі дуже сподобалися арттерапевтичні сесії. Це дало їй змогу втілити дитячу мрію, навчитися малювати під керівництвом досвідченого фахівця. Вона пишається малюнком, який зробила. Цей малюнок ми оформили в рамку, і дивлячись на нього, виникають теплі спогади про те, як він створювався. Дуже дякуємо...»; 4) «Від душі дякую шановній директорці бібліотеки та її колегам за творчий підхід у необхідній допомозі підтримати ментальне здоров'я колективу ХНМУ»;

- **Від співробітників інших ЗВО м. Харкова** – 1) «Цікаво, пізнавально, відволікає від нашої сьогоденної реальності»; 2) «Позитивний! Була з донечкою, вона у захваті, вдома навчала малювати бабусю і дідуся. Дотепер продовжує малювати у цій техніці. Дякуємо!»; 3) «Дякую Вам за привітну зустріч, чудову та доброзичливу атмосферу, я в захваті від того, чому навчилась. Тепер це моє нове хобі. Так майстерно, як Ви оволоділи цим розписом, мені ще далеко, але створювати малюнки за трафаретом мені дуже подобається»; 4) «Такі практики важливі для підтримки рівня психологічної рівноваги, відкривають можливості особистості та надихають на їх подальший розвиток»; 5) «Дуже крута сфера терапії, хотілося би, щоб вона і далі продовжувала розвиватися. Приємно та корисно відвідувати такі заняття!».

НБ ХНМУ задля пошуку необхідних форматів психосоціальної підтримки університетської спільноти запропонувала учасникам анкетування надати свої пропозиції у відповідях на питання «На Вашу думку, які ще заходи з підтримки ментального здоров'я було б цікаво організувати в ХНМУ?». 17 респондентів не надали свої пропозиції, проте 43 респонденти запропонували широкий спектр активностей для підтримки ментального здоров'я, які можна об'єднати у такі групи: **психологічна підтримка** (тренінги та консультації з фахівцями, групові обговорення, антистресові вправи), **творчі практики** (ізотерапія, зокрема продовження майстер-класів з декоративного мистецтва, ліплення, піскова та фототерапія, проведення виставок творчих робіт співробітників та студентів), **музика та релаксація** (музикотерапія, спів, прослуховування класичної музики, медитації з ароматерапією), **фізична активність** (йога, танці, легкі спортивні вправи, походи, подорожі) та **соціальна взаємодія** (культурні походи до музеїв та кав'ярень, творчі зустрічі, заходи для дітей). Серед відповідей:

- **Від здобувачів вищої освіти ХНМУ** – 1) «Можливо щось музичне, особливо зі співом, бо для багатьох це спосіб відволіктися, зарядитись

позитивом, енергією»; 2) «Походи до музеїв чи кав'ярень разом, щоб знайти нові знайомства»;

- **Від співробітників ХНМУ** – 1) «Якщо можливо, то організувати цикл тренінгів, або один тренінг, присвячених ознайомленню з можливостями психологічних та арттерапевтичних вправ»; 2) «Майстер-класи з технік релаксації – дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація, міні-йога для зняття стресу прямо на робочому місці чи під час перерв. Творчі воркшопи – ліплення, музичні імпровізації, фотографія»; 3) «Тренінги з розвитку емоційного інтелекту, неформальні обговорення проблем ментального здоров'я викладачів за участі психолога»;
- **Від співробітників інших ЗВО м. Харкова** – 1) «Можливо, доречними будуть в умовах війни заспокійливі психологічні тренінги»; 2) «Дуже сподобався захід з петриківського розпису, з радістю відвідала б іще такий».

Ці пропозиції надають ідеї для відповідних підрозділів вишу, зокрема бібліотеки, щодо розширення спектру активностей на підтримку ментального здоров'я різних представників університетської спільноти.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що артсесії є дієвим інструментом підтримки ментального здоров'я університетської спільноти. Такі заходи дають як індивідуальний психотерапевтичний ефект – зняття стресу й тривожності, відновлення внутрішніх ресурсів, так і соціальний – формування колективної підтримки та взаємодії, побудова нових комунікацій. Відкриті відповіді демонструють запит не лише на продовження подібних заходів, але й на розширення їх форматів (наприклад, психологічні тренінги, творчі практики, фізичні активності тощо).

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

1. Артсесії сприяють зниженню стресу, емоційній стабілізації та розвитку творчості учасників.
2. Переважна більшість респондентів позитивно оцінила атмосферу та користь таких практик.
3. Пропозиції учасників окреслюють ключові напрями розвитку: емоційно-психологічна підтримка, творча самореалізація, рухова активність і соціальна інтеграція.
4. Університетська бібліотека може стати центром інтеграції подібних програм, поєднуючи освітню, культурну та психотерапевтичну функції.

Таким чином, результати дослідження підтверджують важливість та актуальність проведення заходів з психосоціальної допомоги і відкривають

перспективи для комплексного підходу до підтримки ментального здоров'я у вищій школі.

ART SESSIONS AS A TOOL FOR SUPPORTING THE MENTAL HEALTH OF THE UNIVERSITY COMMUNITY: RESULTS OF A SURVEY AT KHNMU

Iryna Kyrychok
Oksana Krasiukova

Tetiana Babak
Scientific Library

Kharkiv National Medical University

***Abstract.** The article presents the results of a survey of participants in art activities organized at Kharkiv National Medical University. The study aimed to determine the impact of art sessions on the psycho-emotional state of different members of the university community, as well as to collect suggestions for further forms of mental health support. The survey results showed that most respondents noted the positive impact of art therapy, the opportunity for creative self-expression, and the formation of a community. Open-ended responses made it possible to identify strategic directions for development.*

***Keywords:** survey, art sessions, art therapy, painting, mental health, university library, students, academic community.*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ВІДДІЛУ МЕДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОУНБ

Ірина Козак

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека

***Анотація.** У статті висвітлено досвід роботи Хмельницької ОУНБ з популяризації історії розвитку медицини, наукової спадщини медичних працівників – уродженців Хмельниччини.*

***Ключові слова:** Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека, краєзнавство, медичне краєзнавство.*

Один з пріоритетних напрямків роботи універсальних бібліотек регіонального і місцевого рівнів – це краєзнавча робота. Хмельницька обласна

універсальна наукова бібліотека та її галузеві структурні підрозділи не є виключенням і в цій сфері мають певні традиції та успіхи.

Медичне краєзнавство – новий напрямок в роботі бібліотеки. Дослідження з питань медичного краєзнавства координує відділ медичної літератури. Медичне краєзнавство спрямоване на збирання, збереження та поширення інформації про стан здоров'я населення, роботу установ охорони здоров'я, у тому числі фармацевтичних, медичну та фармацевтичну науку і освіту, здобутки окремих осіб у сфері медичної науки та охорони здоров'я, фармації Хмельницької області тощо. Завдання в цьому напрямку – виявлення інформації краєзнавчого характеру, бібліотечна обробка інформації, збереження та популяризація інформації.

Саме популяризація краєзнавчих видань та відомостей з питань медицини регіону є важливим етапом діяльності бібліотеки. Поширення інформації з історії медицини Хмельниччини, її сьогодення, видатних лікарів, які народились в нашій області або працювали тут сприяє вихованню медичного студентства, спонукає до навчання та оволодіння професійними знаннями та навичками, викликає почуття гордості за вибрану професію. Як правило, ця робота здійснюється під час проведення соціокультурних заходів, які є різноплановими – це зустрічі з видатними медиками, години пам'яті, презентації книг, виставки літератури.

Виставки літератури – досить поширена форма роботи і, як правило, є складовою комплексних заходів. Особливу цікавість викликають матеріали, представлені на виставці «Медицина Хмельниччини в подіях і документах». Персональні виставки організовуємо на годинах пам'яті, зустрічах з лікарями.

Виставкова робота передбачає не лише безпосередній показ книг та інших краєзнавчих документів, а й використання елементів наочності. Саме тому ми намагаємось розшукувати та виставляти обов'язково фото, зображення та ін.

Краєзнавство найбільше сприймається через комплексні форми популяризації краєзнавчих документів, серед яких презентації; зустрічі з відомими медиками краю, вченими, години пам'яті.

Як приклад можна назвати заходи із циклу «Життя, віддане медицині», що організовуються систематично для студентської молоді, медиків та знайомлять їх з життям і діяльністю видатних та знаних в області лікарів, вчених-медиків. Досить популярними серед студентської молоді є заходи, на які приїздять знані в медичній галузі особистості.

Персонажами наших заходів були світила медицини: І. С. Зозуля, А. С. Білоус, Т. Яновський, Д. Заболотний; лікар, науковець, краєзнавець Й. Ролле; видатний хірург східної Європи Е. Фаренгольц; видатний мікробіолог

С. Виноградський, адже їх життя, наукова діяльність – приклад для майбутніх медиків [4].

Традиційними в бібліотеці стали зустрічі і з практикуючими медиками, які передають свої знання та вміння молодим. Їх життя та діяльність – наочний приклад служіння медицині (к. м. н. В. І. Паламарчук, П. М. Тимочків, А. П. Підпригора та ін.). Заходи супроводжувалися персональними книжковими виставками, музичними номерами.

Медичне краєзнавство сьогодні має досить вузьке коло дослідників в нашій області. Саме тому кожне видання, що містить інформацію про медицину Хмельниччини, є цінним і потребує презентацій, на які ми запрошуємо студентів-медиків та працівників медичної галузі. Відбулося представлення автобіографічної книги Івана Савовича Зозулі «Мої роки – моє багатство», книги про знаного хірурга «Золотий скальпель хірурга Анатолія Велева» (автор П. Слободянюк), видання присвяченого історії медицини одного з районів нашої області «Історія медицини Красилівщини».

Медики Хмельниччини досить часто є талановитими не тільки в професії. Багато хто співають, займаються живописом, музикою, літературою, різними ремеслами. Ми вважаємо за необхідне розповідати про таланти працівників галузі. Зі студентами Хмельницького базового медичного фахового коледжу проведено зустріч з талановитим лікарем-урологом і не менш талановитим поетом-ліриком Олександром Янцаловським «Пером і скальпелем».

Сьогодні в мережевих ресурсах шукають інформацію все більше людей. Саме для поширення матеріалів з медичного краєзнавства ми використовуємо можливості інтернет-середовища.

В електронній бібліотеці Хмельницької ОУНБ представлено повнотекстові видання про історію медицини нашого регіону та окремих лікувальних і навчальних закладів охорони здоров'я [2]. З ними можна ознайомитись завітавши до бібліотеки або використати популярний серед користувачів сервіс «Електронна доставка документів» для замовлення окремих частин видань.

Ще один шлях популяризувати інформацію з медичного краєзнавства – це підготовка матеріалів у бібліографічні та довідкові видання. В щорічному довідково-інформаційному виданні бібліотеки «Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на ... рік» можна ознайомитися з інформацією персонального характеру про медиків та історією медичних закладів, які є ювілярами в поточному році [3].

Відділ медичної літератури має свою сторінку у соціальній мережі «Фейсбук» [4]. Тут ми щоденно публікуємо інформацію про знаних в нашому регіоні лікарів, про сьогоднішню охорону здоров'я міста та області, впровадження

інновацій в практику лікувальних закладів, нові надходження документів у відділ та ін.

Ще один досить дієвий спосіб популяризації інформації з питань медичного краєзнавства – розміщення публікацій в українській версії вільної електронної енциклопедії «Вікіпедія». Щороку, беручи участь у Вікімарафонах, фахівці відділу створюють дописи про медичних працівників, праця яких заслуговує на пошану. Вже підготовлено і опубліковано 6 публікацій.

Ми розуміємо, що краєзнавча діяльність надає бібліотеці регіональної специфіки, самобутності, місцевого колориту, вона викликає цікавість у різних вікових групах. Саме тому відділ медичної літератури ставить за мету популяризацію краєзнавчих матеріалів, налаштування краєзнавців на співробітництво з медичними установами області з метою отримання матеріалу для досліджень та більше уваги в роботі бібліотеки потрібно приділити популяризації медичного краєзнавства саме серед студентської молоді фахових навчальних закладів області.

Література

1. Відділ медичної літератури Хмельницької ОУНБ [Електронний ресурс] // Facebook. Луганська обласна універсальна наукова бібліотека. – Режим доступу:

https://www.facebook.com/profile.php?id=100057559655555&locale=uk_UA3224204724277633/?type=3&theater. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.09.2025.

2. Електронна бібліотека Хмельницької ОУНБ [Електронний ресурс] / Хмельниц. обл. універс. наук. бібл. – Електрон. дані. – Хмельницький, 2020. – Режим доступу: <http://ft-ounb.ounb.km.ua:8080>. – Назва з титул. екрана. – Мова: укр. – Дата перегляду: 10.09.2025.

3. Краєзнавчий календар [Електронний ресурс] : офіц. вебсайт / Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. – Електрон. дані. – Хмельницький, [2006]. – Режим доступу: http://ounb.km.ua/kr_calendar/index.php, вільний (дата звернення: 10.09.2025). – Назва з екрана. – Останнє поновлення: 21.08.2025.

4. Учені Національної академії наук України: Хмельницька область : до 100-річчя НАН України : біобібліогр. покажч. / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ. – Хмельницький, 2018. – 56 с. – (Сер. «Видатні особистості Хмельниччини»).

SOME ASPECTS OF LOCAL HISTORY WORK OF THE MEDICAL LITERATURE DEPARTMENT OF KHMELNYTSK OUNB

Iryna Kozak

Khmelnytsk Regional Universal Scientific Library

***Abstract.** The article highlights the experience of the Khmelnytsky Regional Universal Scientific Library in organising medical local lore and popularising the scientific heritage of medical workers, natives of Khmelnytsky region.*

***Keywords:** Khmelnytsky Regional Universal, local history, medical local history.*

ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ: ДОСВІД РОЗРОБКИ БІБЛІОТЕЧНОГО САЙТУ З ВИКОРИСТАННЯМ ШІ

Ольга Куц

Наукова бібліотека

Харківський національний медичний університет

***Анотація.** У роботі розглянуто процес створення нового сайту Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (ХНМУ). Визначено роль штучного інтелекту у розробці дизайну та наповненні сайту, що дало змогу підвищити ефективність роботи й оптимізувати процес створення вебресурсу.*

***Ключові слова:** сайт бібліотеки, штучний інтелект, ресурси та сервіси, цифрові технології, вебдизайн.*

Сучасне інформаційне середовище вимагає від бібліотек не лише забезпечення доступу до ресурсів, а й надання повного спектра послуг, сервісів у цифровому форматі. Сайт бібліотеки перестав бути пасивною «вітриною» – він стає інтегрованим простором, що підтримує навчальний процес, наукові дослідження та повсякденну інформаційну діяльність користувачів. Використання сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), дає змогу ефективно створювати, розвивати та підтримувати цифрові ресурси та сервіси.

Новий сайт Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (<https://libr.knmu.edu.ua/>) створювався з метою підвищення ефективності інформаційного обслуговування користувачів, розширення доступу до електронних ресурсів і сервісів, а також підтримки наукової та освітньої діяльності університету. Попередній сайт, створений у 2012 році,

залишався функціональним у частині представлення ресурсів і простих сервісів, проте його дизайн і технічні рішення морально застаріли, не було адаптації до мобільних пристроїв, а його структура та навігація вже не відповідали сучасним вимогам зручності та інтерактивності.

Головною ідеєю створення нового сайту було забезпечення зручного доступу до ресурсів і сервісів бібліотеки та підтримка навчальної і наукової діяльності користувачів. Через обмежене фінансування, зокрема у воєнних умовах, розробка здійснювалася власними силами колективу бібліотеки. Серед основних завдань – забезпечення адаптивності для мобільних пристроїв, гнучкості структури для подальшого розвитку, а також візуальна інтеграція з сайтом університету шляхом використання кольорів, шрифтів і дизайнерських елементів.

Розробка сайту почалася з вибору технологічного підходу. Було обрано систему управління контентом (CMS) Joomla, що дала змогу швидко реалізувати структуру сайту та інтегрувати необхідні плагіни та додатки без залучення сторонніх розробників. Під час ухвалення рішень активно застосовувалися інструменти штучного інтелекту. ШІ допомагав порівнювати можливості різних CMS оцінити їхню адаптивність, безпеку, гнучкість і простоту налаштування. Також широко використовувалися ресурси професійних спільнот: форуми, блоги та навчальні відео на YouTube.

На етапі проектування структури та дизайну було проаналізовано сучасні бібліотечні сайти українських і закордонних ЗВО, що дозволило визначити оптимальну організацію розділів і логіку навігації. Структура неодноразово коригувалася на основі внутрішніх обговорень, а дизайн розроблявся з урахуванням принципів адаптивності та зручності користування.

Під час наповнення сайту активно використовувався ШІ. Чати GPT та Gemini допомагали визначити оптимальний спосіб подання інформації, реалізувати сервіси, писати та редагувати коди, налаштовувати модулі, компоненти та стилі, особливо на складних сторінках. Для ефективної роботи важливими стали базові знання HTML і CSS, які дозволяють точніше формулювати запитання та швидше отримувати потрібні рішення. Розробка й тестування сайту спочатку проводилися на локальному сервері перед публікацією в інтернеті.

Сайт перебуває в процесі розвитку: не всі сторінки наповнені, триває налаштування адаптації під мобільні пристрої та внутрішнього пошуку, створення англійської версії. Планується впровадження додаткових сервісів, зокрема календаря подій, що потребує складних налаштувань. Для оцінки зручності користування планується проведення юзабіліті-тестування серед студентів і співробітників університету. Певні труднощі виникали через

обмеження безкоштовних версій сервісів ШІ, що вимагало продуманої організації роботи та взаємодії з кількома діалогами одночасно.

Реалізація проекту демонструє, що створення сучасного сайту бібліотеки можливе навіть за обмежених ресурсів і складних умов. ШІ виступає ефективним допоміжним інструментом, що поєднує технічні можливості з аналітичним підходом. Поєднання бібліотечних компетенцій, технічних знань і підтримки інструментів ШІ дозволяє успішно реалізувати проект та створити сучасний цифровий сервіс для користувачів.

FROM IDEA TO IMPLEMENTATION: THE EXPERIENCE OF DEVELOPING A LIBRARY WEBSITE USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Olha Kuts

Scientific Library

Kharkiv National Medical University

***Annotation.** The paper examines the process of developing a new website for the Scientific Library of Kharkiv National Medical University. It highlights the role of artificial intelligence in the website's design and content creation, which enhanced work efficiency and streamlined the web development process.*

***Keywords:** library website, academic library, artificial intelligence, resources and services, digital technologies, web design.*

ВОЛОДИМИР ФІЛАТОВ – ВЧЕНИЙ, НОВАТОР, МИТЕЦЬ

Наталія Малішевська

Національна наукова медична бібліотека України

***Анотація.** У 2025 році виповнюється 150 років від дня народження академіка В. П. Філатова (1875–1956) – видатного вітчизняного вченого, лікаря-офтальмолога, одного із засновників сучасної офтальмології, творця наукової школи, ініціатора і засновника Інституту очних хвороб (нині – Інститут очних хвороб і тканинної терапії імені В. П. Філатова НАМН України). Наукова діяльність академіка Філатова охоплює широкий спектр фундаментальних і прикладних досліджень в галузі офтальмології. Окрім медичної та науково-організаційної діяльності, В. П. Філатов проявив себе і як творча особистість, зокрема його творчій потенціал реалізувався у численних*

художніх роботах, оповіданнях, віршах тощо. Наукова спадщина академіка Філатова, його педагогічна та просвітницька діяльність мають особливе значення для сучасної медичної науки. Ім'я вченого стало символом професіоналізму, гуманізму та відданості науці.

Ключові слова: Володимир Філатов, Інститут очних хвороб і тканинної терапії, офтальмологія, більма, пересадка рогівки, «філатівське кругле стебло», еластонометрія, біогенні стимулятори.

Актуальність теми. Одним із пріоритетних напрямків роботи сучасних бібліотечних установ є не лише збереження наукової спадщини видатних учених минулого і сьогодення, але й активна популяризація їхніх наукових ідей та досягнень. Національна наукова медична бібліотека України розглядає популяризацію персоналій вітчизняних учених, які здійснили вагомий внесок у розвиток медицини, як один із ключових напрямів своєї діяльності. У межах цієї роботи фахівцями бібліотеки здійснюються ґрунтовні науково-бібліографічні дослідження, результатом яких є створення біобібліографічних покажчиків як поточного, так і ретроспективного характеру. Ці видання охоплюють найактуальніші проблеми медичної науки та присвячені життю та діяльності визначних діячів медичної галузі.

В цьому році відзначається 150 років від дня народження академіка Володимира Петровича Філатова (1875–1956) – лікаря-офтальмолога, хірурга, доктора медичних наук, професора, дійсного члена двох академій – АН УРСР та АМН СРСР, заслуженого діяча науки, засновника і директора Інституту експериментальної офтальмології (сьогодні Інститут очних хвороб і тканинної терапії імені В. П. Філатова НАМН України). Робота вченого суттєво вплинули на розвиток мікрохірургії ока, зокрема трансплантології в офтальмологічній практиці. В. П. Філатов уперше у світі розробив і впровадив методику пересадки рогівки (кератопластики), що стало важливим етапом у боротьбі з патологіями, які призводять до втрати зору.

Значне місце в науковому доробку вченого посідає створена ним концепція тканинної терапії – методу стимуляції відновлювальних процесів в організмі шляхом використання біологічно активних речовин. Цей метод знайшов широке застосування не лише в офтальмології, а й у суміжних галузях медицини.

Академік Філатов є автором понад 430 наукових праць із проблем офтальмології, загальної та тканинної терапії. Видатний учений був багатогранною особистістю та вніс свій вклад у літературу та образотворче мистецтво. Тож у ювілейний рік варто пригадати основні досягнення вченого.

Медична династія. Володимир Петрович Філатов народився 15 (27) лютого 1875 р. у с. Михайловка Протасовської волості Саранського повіту Пензенської губернії у збіднілій дворянській родині. Михайловка

належала діду Федору Михайловичу, який, хоч і не мав великих статків, зробив все можливе для того, щоб шестеро його дітей отримали гарну освіту. Четверо стали лікарями, серед них видатні акушер-гінеколог Абрам Філатов і педіатр Ніл Філатов, були також інженери і юристи. «Я з вдячністю згадую шістьох братів мого батька, кожен з яких був для мене прикладом для наслідування. Один з них... професор Ніл Філатов. Своїми дослідженнями він зробив величезний поштовх до розвитку вчення про дитячі хвороби. Його праці були... перекладені шістьма мовами світу... Я вдячний багатьом близьким моїх рідних, як справжнім людям, які служили мені взірцем у науці і в житті»³. Про життя в Михайловці В. Філатов згодом розповість у оповіданні «Дитинство та юність».

У 1882 р. родина переїхала у Симбірськ, де батько, Петро Федорович, почав працювати земським лікарем, а Володимир вступив до Симбірської класичної гімназії. Знаходячись змалечку в оточенні лікарів і вчених, вибір професії для юнака не був важким. Володимир у 1892 р. вступає на медичний факультет Імператорського московського університету. В той час у виші викладали видатні вчені. Філатов із вдячністю згадував лекції своїх вчителів: анатома Д. Н. Зернова, фізика Г. Г. Столетова, геохіміка В. І. Вернадського, зоологів Б. П. Богданова та М. Ю. Зографа, гістолога І. Ф. Огнева, гігієніста Ф. Ф. Ерісмана, невролога О. Я. Кожевнікова, психіатра С. С. Корсакова, хірургів М. В. Скліфасовського та О. О. Боброва, терапевтів Г. А. Захар'їна та О. О. Остроумова, фізіолога І. М. Сеченова.

Вибором спеціалізації – офтальмології – вчений завдячує професорам А. О. Крюкову, О. О. Маклакову, Ф. О. Євцькому, С. М. Головіну. Перші свої наукові дослідження Володимир Філатов провів в університеті. Його роботи, присвячені опису цікавих випадків вроджених аномалій очей, вийшли у світ саме в цей час.

У студентські роки, приїжджаючи додому в Симбірськ на канікули, Володимир допомагав батьку в лікарні. Він був присутнім на амбулаторному прийомі, асистував на операціях. Спостерігаючи хворих, які втрачають зір, Філатов зацікавився проблемою бельм.

Наукові дослідження. Головні наукові відкриття і здобутки В. П. Філатова пов'язані з м. Одеса. У 1903 р. він переїхав сюди на запрошення професора С. М. Головіна, призначеного завідуючим кафедрою очних хвороб на медичний факультет Новоросійського університету. Але плани займатись наукою були посунуті російсько-японську війною. В. П. Філатов став військовим лікарем Лиманського полку. Молодому вченому довелося стикнутися в госпіталі з частими пораненнями та опіками очей. Досвід, який він

³ Тут і далі переклад автора

отримав, став основою його майбутньої наукової роботи. Після війни Філатов захищає дисертацію «Вчення про кліткові отрути в офтальмології» (1908). Праця була присвячена вивченню впливу нормальних та цитотоксичних сироваток.

Після захисту доктор Філатов стає приват-доцентом університету в Одесі, а вже в 1911 р. професором і завідувачем кафедри та клініки очних хвороб.

У 1912 р. здійснилась давня мрія – перша операція з пересадки рогівки, але вона пройшла невдало. В наступному році Філатов запропонував новий метод вимірювання внутрішньоочного тиску – еластотонетрію, який до нині є дуже важливим у діагностиці та лікуванні глаукоми.

З початком Першої світової війни доктор Філатов знов працює в госпіталі. Важкі поранення, опіки залишали жахливі наслідки. Виникла нагальна потреба у розвитку відновлювальної хірургії. Професор Філатов запропонував ефективний спосіб пластики – метод круглого стебла («філатовське кругле стебло»). Завдяки йому пересадка шкіри стала більш ефективною, а пересаджувані тканини, зберігаючи кровопостачання, менш схильними до інфікування.

У революційні часи В. П. Філатов продовжував опікуватися хворими офтальмологічного профілю. За його спостереженнями, 40 % випадків сліпоти були пов'язані з помутнінням рогівки. Тож у 1920 р. він запропонував новій владі програму боротьби із сліпотою. А в 1924 р. зробив операцію методом повної наскрізної кератопластики, в результаті якої людина почала бачити. Експериментуючи далі з покращенням операції на рогівці, в 1931 р. професор здійснив пересадку рогівки мертвої людини. Для цього трансплантат зберігали в холоді. Успіхи професора Філатова спонукали до поширення його методу. Особливо цьому сприяло вдосконалення інструменту, завдяки якому операція стала більш безпечною і вберігала від певних ускладнень.

Зацікавив вченого і феномен впливу трансплантату на регенерацію. Ізольована тканина, занурена у поживне середовище, деякий час зберігає життєздатність і продовжує зростання. Згодом ці функції зупиняються. Але якщо в поживне середовище підсадити невеличкий шматочок нової тканини, то регенерація поновлюється. Вчений припустив, що підсаджена тканина виділяє якісь біологічні речовини, які стимулюють життєву стійкість. Він назвав їх «біогенні стимулятори». Подальші дослідження показали, що біологічно активні речовини не мають ані видової, ані гістологічної специфічності. Тобто з лікувальною метою можна використовувати будь-яку тканину, взяту від людини або тварини, й підсаджувати її не обов'язково в уражену ділянку чи орган. Біогенні стимулятори впливають на весь організм, активуючи його фізіологічні функції, сприяючи оздоровленню. На цій основі колективом вчених були розроблені препарати: екстракт алое, отгон торфа, ФІБС (Філатов, Бібер,

Скородинська), отгон лиманської грязі, морської води, екстракт і емульсія плаценти. Їхня ефективність була продемонстрована не тільки в офтольмології, а й терапії, педіатрії, гінекології, фтизіатрії, оториноларингології, стоматології і хірургії.

Успіхи професора Філатова дозволили йому відкрити в Одесі перший глаукомний диспансер (1931), швидку очну допомогу з цілодобовим чергуванням (1932). Але головним досягненням Володимира Петровича стала організація Українського експериментального Інституту очних хвороб (1936).

Початок Другої світової війни, евакуація інституту в Ташкент, консультації у військовому госпіталі, а потім повернення до Одеси і відродження інституту – все це не зупинило наукові дослідження вченого. Головним його девізом було: «Кожна людина має побачити сонце». Н. О. Пучківська, лікарка-офтальмологиня, докторка медичних наук, професорка, яка після В. П. Філатова очолила інститут, писала про нього: «Він був справжнім оптимістом і ніколи не відпускав хворого зі словами «ніколи», а завжди говорив «колись». Тепер вже всі знають, що те, чого не можна зробити сьогодні, може стати ймовірним завтра».

В. П. Філатов і радянська влада. Якщо подивитись на значний перелік нагород професора В.П. Філатова, може скластись враження, що він був обласканий владою – член-кореспондент АН УРСР, дійсний член АМН СРСР, депутат ВР УРСР 1–4-го скликань, лауреат Сталінської премії (1941), нагороджений 4-ма орденами Леніна, орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня тощо. Але його оточення – лікарі, університетська професура, колишні офіцери, духовні особи – викликали підозру. Спілкуючись в своєму колі, вони обмінювалися думками, які не завжди були комплементарні до влади.

Тож 20 лютого 1931 р. органи ОДПУ арештували професора Філатова у справі про «Військово-офіцерські організації». Він був у в'язниці 2 місяці, спочатку обмовляв себе, а потім спростовував покази. Архівні матеріали радянських спецслужб свідчать також про багатолітнє агентурне стеження за академіком, його професійним та особистим оточенням. У «советів», до прикладу, викликала підозру дружба Філатова з святителем Лукой (В. Ф. Войно-Ясенецький, видатний хірург, д-р мед. наук, професор. З 1923 р. був єпископом Ташкентським і Туркестанським, а з 1946 р. – архієпископом Симферопольським та Кримським. Тричі засуджений і засланий).

Філатов не прислухався до «рекомендацій» і прямих вказівок згори, тим самим врятував для науки чимало яскравих особистостей. Серед них генетик Олександр Малиновський, послідовник вчення академіка Миколи Вавілова. Гнаного і переслідуваного Малиновського було прийнято в інститут, де той аж до 70-х років займався проблемами короткозорості.

Лабораторію з проведення морфологічних досліджень у Одеському інституті очних хвороб після Другої світової війни очолив В. В. Войно-Ясенецький (син святителя Луки), який переїхав до Одеси на запрошення Філатова.

Творчість. Всі, хто знав Володимира Петровича Філатова, говорили про його багатогранну обдарованість. Він захоплювався філософією, писав вірші, оповідання, мемуари, перекладав китайських поетів Ду-Фу та Бо Цзюй-И, займався живописом.

«Живописом я почав займатися приблизно у віці 40 років, – писав В. П. Філатов. – Без сумніву, я міг би зробитись художником... Це не означає, що я був би великим художником, але те, що міг віддатись живопису всіма своїми почуттями, це безумовно. «Не можна обійняти неосяжне», – сказав Козьма Прутков, і я, ймовірно, цілком правильно віддав своє життя медицині. Але щоб я робив з однією наукою без мистецтва, не знаю... Час, який було приділено на мистецтво, особливо на живопис, не був витрачений – він окупився заспокоєнням моєї психіки, підйомом загального тону, психічної налаштованості. Живопис та поезія входили якимось фактором до моєї наукової роботи; я брав від живопису всюди, де міг, радісні бадьорі для мене враження... Нерідко вирішував деякі наукові проблеми, малюючи собі зорові образи...».

Поціновувач мистецтва, В. П. Філатов як міг боровся із знищенням радянською владою культурного спадку. Так у 1936 році було розграбовано, а потім розібрано одеський Спасо-Преображенський кафедральний собор, де збирались збудувати розважальний комплекс та громадські вбиральні. Лише заступництво академіка Філатова врятувало місце від наруги. Врешті-решт тут було встановлено фонтан з великою мармуровою вазою у вигляді квітки (її називали «вазою Філатова»). Після відновлення собору у 2005 році його було перенесено на місце першого міського фонтану на Соборній площі. Нажаль, нащадки тих самих невігласів ракетною атакою 23 липня 2023 року пошкодили тримальну конструкцію нової будівлі Спасо-Преображенського собору та повністю знищили вівтар.

Висновки. Академік В. П. Філатов залишив глибокий слід в історії світової медицини як видатний вчений, новатор і організатор наукової школи. Його внесок у розвиток офтальмології, зокрема в галузі кератопластики та реконструктивної хірургії ока, став основою для сучасних методів мікрохірургії ока. Розроблений ним метод тканинної терапії відкрив нові можливості в лікуванні не лише очних хвороб, а й багатьох інших патологій, започаткувавши новий напрям у біологічній медицині. Практичне застосування наукових ідей, висока ефективність розроблених методик і підготовка численної плеяди учнів засвідчують визначальну роль академіка Філатова у формуванні вітчизняної та

світової офтальмології. Не тільки його наукова спадщина, а й творчі здобутки досі залишаються актуальними та становлять основу для подальших досліджень у галузі медицини та історії науки.

Література

1. Филатов В. П. Последняя речь. Литературное наследие / сост. И. Я. Силаков. – Донецк : Норд-Пресс, 2008. – С. 376–377.
2. Пучківська Н. О. Епоха і моє життя (Спогади) / за ред. З. Ф. Веселовської, Г. О. Пучківської. – Київ : Здоров'я, 2004. – 155 с.
3. Зухін Ю. М. Філатовська палітра / Ю. М. Зухін // Офтальмологічний журнал. – 2022. – № 2. – С. 73–75.

VOLODYMYR FILATOV IS SCIENTIST, INNOVATOR, ARTIST

Nataliia Malishevskia

National Scientific Medical Library of Ukraine

Abstract. *The year 2025 marks the 150th anniversary of the birth of Academician V.P. Filatov (1875–1956), an outstanding Ukrainian scientist, ophthalmologist, one of the founders of modern ophthalmology, creator of a scientific school, initiator and founder of the Institute of Eye Diseases (now the V.P. Filatov Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine). Academician Filatov's scientific activity covers a wide range of fundamental and applied research in the field of ophthalmology. In addition to his medical and scientific-organisational activities, V.P. Filatov also proved himself to be a creative personality, in particular, his creative potential was realised in numerous works of art, short stories, poems, etc. Academician Filatov's scientific legacy and his pedagogical and educational activities are of particular importance for modern medical science. The scientist's name has become a symbol of professionalism, humanism and dedication to science.*

Keywords: *Vladimir Filatov, Institute of Eye Diseases and Tissue Therapy, ophthalmology, cataract, corneal transplantation, 'Filatov's round stem', elastotometry, biogenic stimulants.*

БІБЛІОТЕЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ ДІТЯМ ЗІ СТАТУСОМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДОСВІД РОБОТИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Марія Медведь
Марина Медвідь
Наукова бібліотека
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Анотація. У статті подано досвід роботи Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету з дітьми, які мають статус внутрішньо переміщених осіб і тимчасово проживають у студентських гуртожитках університету. Університетська книгозбірня розробила низку культурно-просвітницьких заходів, мета яких – моральна та психологічна підтримка дітей, що в умовах воєнного стану були вимушені переїхати на Закарпаття.

Ключові слова: Ужгородський національний університет, Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, бібліотечна робота з дітьми під час військового стану в Україні, бібліотечні заходи для дітей.

Період, який сьогодні переживає Україна, вражає ворожою жорстокістю з боку сусідньої держави, що ще донедавна лукаво запевняла у своїй дружній приязні та братерстві до українського народу. Тепер росія, без жодного жалю, вбиває наших дітей. З острахом у серці дізнаємося про цілодобові обстріли наших міст і селищ, які вже три зловісні роки не припиняються ні на день. Свідомість не вмщає болю від втрат, що щодня множать людські страждання. Особливо гнітюче вражає загибель українських дітей – їхня невинність перед жорстоким світом.

Невелике, найзахідніше місто України – Ужгород, яке ще донедавна налічувало трохи більш як 115 тис. населення, сьогодні стало прихистком для багатьох родин із дітьми, котрі полишили свої рідні оселі задля порятунку життя. Станом на серпень 2025 р. на території Закарпатської області проживає 123 522 внутрішньо переміщені особи (ВПО). Серед них понад 35 тис. – діти та 18 255 – люди похилого віку [1].

Для порівняння: станом на серпень 2023 року лише в Ужгороді тимчасово проживало понад 28 тис. внутрішньо переміщених осіб, а на серпень 2022 року в Закарпатській області тимчасово перебувало близько 380 тис. внутрішньо переміщених осіб, більшість із яких становили жінки та діти.

Ужгородський національний університет від перших днів війни прихистив у своїх студентських гуртожитках понад три тисячі внутрішньо переміщених

осіб, третина з яких – діти. Вони стали особливою категорією й для Наукової бібліотеки університету, яка швидко переорієнтувала свою діяльність на складні виклики часу.

Від моменту свого заснування (1945 р.) університетська бібліотека завжди зосереджувалася на підтримці науки та освітнього процесу у виші. Це було її головним завданням і визначало стратегію формування бібліотечного фонду. Нині з понад двох мільйонів друкованих видань і п'ятдесяти тисяч електронних ресурсів університетського репозитарію у фонді зберігається більш як 800 тисяч примірників наукової та близько 600 тисяч примірників навчальної літератури.

Формування книжкового фонду з перших років існування бібліотеки й до сьогодні орієнтується на забезпечення навчальних потреб факультетів. Лише філологічний факультет (один із перших факультетів вишу), головним завданням якого була підготовка вчителів-філологів, формував замовлення на поповнення фонду дитячою літературою для молодшого та середнього віку, а також творами зі шкільної програми.

З огляду на незначну частку дитячої літератури у фонді Наукової бібліотеки, в умовах воєнного стану для її працівників стало викликом згуртувати у стінах книгозбірні дітей зі статусом внутрішньо переміщених осіб, щоб через книги та культурно-просвітницькі заходи надати їм моральну й психологічну підтримку.

Період першої фази воєнного стану став для кожного українця часом випробувань. Їх довелося долати й кожній державній установі, зокрема Науковій бібліотеці Ужгородського національного університету (УжНУ). Від перших днів війни найзахідніший університет України відчинив свої двері для людей, які тікали від обстрілів і окупації. Бібліотека стала прихистком для тих, хто шукав захисту від війни.

У березні 2022 року бібліотека УжНУ перетворила свою найбільшу читальну залу площею 430 м² на особливий простір для роботи викладачів і колег-бібліотекарів з інших закладів вищої освіти України, які були змушені переїхати з Києва, Харкова, Миколаєва, Слов'янська, Дніпра, Кропивницького, Одеси та інших міст. Університетська книгозбірня надала переселеним освітянам робочі місця з доступом до швидкісного інтернету, створила умови для читання онлайн-лекцій та відкрила свої понад двохмільйонні книжкові фонди. Усвідомлюючи занепокоєння батьків за дітей, бібліотека облаштувала й дитячу зону, де малюки могли перебувати під час занять дорослих [1, с. 130].

Зрозумівши відчай і беззахисність дітей, які з родинами змушені були евакуюватися на захід країни, бібліотека розширила спектр своєї діяльності: відтепер вона працювала не лише для науковців і студентів, а й для дітей внутрішньо переміщених осіб. Для цього впроваджувалися нові форми роботи,

доступні та цікаві для різних вікових груп. Оскільки діти з матерями тимчасово проживали в університетських гуртожитках, книгозбірня відкрила спеціальну локацію саме там. Найбільш компактним місцем проживання дітей став гуртожиток №4, при якому діє один із підрозділів бібліотеки з фондом близько 70 тисяч книг та просторою читальною залою на 50 місць. Роботу з дітьми очолила завідувачка сектору бібліотеки, волонтерка Марина Медвідь, яка розробила низку заходів, що з радістю сприйняла дитяча аудиторія.

Враховуючи різновіковість дітей (на початку воєнного стану в гуртожитках проживало близько 600 малюків), працівники бібліотеки сформували групи за віком, щоб максимально врахувати їхні інтереси та потреби. Про особливу увагу до наймолодших свідчить створення завдяки волонтерам УжНУ дитячого простору, який виконував функції дитсадка.

Так університетський медіацентр висвітлив відкриття дитячої кімнати в гуртожитку №3: «Їхнє життя залишилося на Луганщині, Донеччині, Херсонщині, Харківщині та в інших областях – там, де переважно немає до чого повертатися. Житло, робота, садочки й школи знищені або в тимчасовій окупації. Але потрібно налагоджувати побут, будувати життя з нуля. Аби вивільнити трохи часу внутрішньо переміщеним особам та продовжити навчання їхніх дітей, у студентському гуртожитку №3 відкрили кімнату дитячого простору – локацію з матеріально-технічною базою для навчання дітей 3–6 років. Молодших навчатимемо в ігровій формі, старших готуватимемо до школи. А психологиня допомагатиме дітям подолати наслідки війни та адаптуватися в соціумі» [2].

Майже одночасно з відкриттям денного дитячого садка в стінах університету у головній читальній залі Наукової бібліотеки УжНУ відкрилася виставка дитячих малюнків, надісланих із США. Кілька десятків робіт про любов до України та віру в її перемогу передав УжНУ Станіслав Довгий, президент Малої академії наук України.

Відтоді, як Україна потерпає від ворога, Наукова бібліотека активно співпрацює з дітьми. Зупинимося на нових напрямках роботи книгозбірні від початку війни. До прикладу, візьмемо рік, в який діти ВПО вперше святкування новорічних і різдвяних свят, на жаль, зустрічали не у своїх рідних домівках, а в кімнатах студентських гуртожитків. Виготовлення власноруч ялинкових прикрас, створення малюнків для різдвяної виставки про народження Ісусика, долучення до майстрування Віфлеємської зірки, вивчення колядок, знайомство з закарпатськими традиціями святкування Різдва Христового – усе це дарувало дітям радість і творило маленьке диво, бо зігрівало їхні душі.

Уже в лютому на дітей чекав захід «Із серцем у долонях», що відбувся у гуртожитку №4. Тут бібліотекарі провели яскравий і зворушливий майстер-клас із виготовлення валентинок та листівок-побажань для наших сміливих воїнів.

Дітей внутрішньо переміщених осіб учили створювати неймовірні валентинки, сповнені любові, тепла, щирости й патріотизму.

«З вірою у перемогу!» – захід, який знову об'єднав серця дітвори. Тут вони, затамувавши подих, слухали патріотичні пісні, створювали неймовірні листівки-побажання, наповнені світлом радості та позитиву. У нагороду за старанність діти вже традиційно отримували солодкий сюрприз.

Для дітей внутрішньо переміщених осіб віком від 8 до 12 років цікавим заходом став «Вечір із супергероями». Спершу учасники переглянули мультфільм «Ліга суперулюбленців», а згодом із захопленням розфарбовували зображення улюблених героїв. Завершенням вечора стала улюблена дітьми піца. Усміхнені обличчя та радість у дитячих очах стали найкращою нагородою за бібліотечні старання.

Вже третій рік поспіль Великдень приходить до маленьких друзів ще напередодні свята: бібліотека щорічно для них готує цікавий та корисний захід. Традиційно майстер-клас організовує колега Марина Медвідь. Галаслива дитяча громада з радістю бере участь у розмальовуванні великодніх крашанок для пасхального деревця, яке згодом устанавлюються у фойє гуртожитку. Кожен мешканець має змогу помилуватися творчими роботами дітей. Традиційно завершує захід – солодкий стіл.

Квітень приносить пам'ятний день – роковини наймасштабнішої техногенної катастрофи людства, аварії на Чорнобильській АЕС. На цю зустріч бібліотека УжНУ запрошує старших дітей, серед яких й студенти зі статусом ВПО. Демонстрація фільму про трагічні події в історії України стала основою для діалогу учасників і свідченням пам'яті про тих, хто першим зіткнувся з наслідками екологічної катастрофи.

Наукова бібліотека запропонувала ще один традиційний захід – щорічно, 10 травня, в читальній залі гуртожитку, де й досі проживають родини зі статусом ВПО, відбувається година пам'яті, присвячена трагедії Голокосту. Підлітки та студенти з хвилюванням переглядають документальні фільми, які нагадують про трагічні сторінки історії України. Особливу увагу було приділено подіям у Бабиному Яру, де було знищено близько 100 тисяч людей. Захід мав на меті формування історичної пам'яті та співпереживання молодого покоління українців, а також вшанування жертв геноциду.

Наукова бібліотека постійно підтримує дітей зі статусом ВПО, які продовжують жити в студентських гуртожитках УжНУ. Їхні родини, на жаль, не мають куди повертатися, а залишати Батьківщину вони не захотіли. 17 травня 2023 року відбувся ще один захід – «З теплотою в серці». Він став улюбленим для дітей завдяки творчому майстер-класу з розфарбовування гіпсових фігурок. І малеча, і підлітки із захопленням працювали над маленькими статуетками,

отримуючи задоволення від процесу й результату своєї творчості. Щасливі обличчя дітей світилися радістю й гордістю, а зроблені на добру згадку світлини передають їхній веселий настрій і щире захоплення.

«У світі книги чарівної» – під такою назвою напередодні Міжнародного дня захисту дітей у Науковій бібліотеці Ужгородського національного університету відбулася цікава й змістовна екскурсія для дітей внутрішньо переміщених осіб, які проживають не лише у студентських гуртожитках, а й в інших районах міста. Школярі мали нагоду зазирнути за лаштунки книгозбірні та на дотик відчутти «магічність сторінок» особливих видань із її фонду.

Університетська бібліотека залишається чудовим місцем для студентських зустрічей та обговорень. В її стінах відбуваються жваві дискусії для старших підлітків на тему вибору українців жити у вільній країні. Перед розмовою учасники переглядають різноманітні документальні фільми, запропоновані бібліотекою.

«Обери професію – обери майбутнє!» – під такою назвою щорічно, в червні, в межах профорієнтаційного проекту «Літній університет», Наукову бібліотеку відвідують учні 11-х класів з усієї області, серед яких були й майбутні абітурієнти з числа ВПО. Для них ознайомили лекцію-екскурсію провели керівники книгозбірні: директор УжНУ Марія Медведь та заступниця директора Вікторія Воробець.

Школярі дізнаються про історію закладу, знайомляться з мільйонним фондом бібліотеки, переглядають виставкові експозиції. Вони побували у краєзнавчому відділі «Карпатика», що є «срібним фондом» книгозбірні. Крім того, вони стали учасниками майстер-класу від працівників головної читальної зали, де опановували методику роботи з каталогом, пошук літератури та правила обслуговування читачів. Бібліотекарі гостинно відкрили для гостей не одну завісу бібліотечного світу, а підлітки продовжили екскурсію у художньому відділі, де отримали доступ до безмежного світу творчості.

Попереду в житті Наукової бібліотеки УжНУ заплановано чимало різноманітних культурних заходів. Водночас ми, працівники книгозбірні, впевнені: робота з дітьми обов'язково триватиме, адже виховання нового покоління користувачів – наше невід'ємне завдання. У нинішній військовий час воно набуває особливої місії – надання моральної та психологічної підтримки українським дітям, які цього найбільше потребують.

Література

1. Дім у безпеці: на Закарпатті 100 місць для тимчасового проживання ВПО. Банаш: медіа Закарпаття : вебсайт. URL: <https://banosh.com.ua/novyny->

[zakarpattya/dim-u-bezpetsi-na-zakarpatti-100-mists-dlya-tymchasovogo-prozhyvannya-vpo/](#) (дата звернення: 20.07.2025).

2. Medved M. M. Reorienting Library Space and Services of Book Depositories under the Conditions of Martial Law in Ukraine: The Case of the Largest Libraries of Zakarpattia. University Library at a New Stage of Social Communications Development: Conference Proceedings. 2022. No. 7. UniLibNSD-2022. P. 127–134.

3. У гуртожитку УжНУ відкрили кімнату дитячого простору для дошкільнят ВПО. Ужгородський національний університет : вебсайт. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/u-gurtozhitku-uzhnu-vidkrili-kimnatu-dityachogo-prostoru-dlya-vpo.htm> (дата звернення: 20.07.2022).

LIBRARY OFFERS TO CHILDREN WITH THE STATUS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS: EXPERIENCE OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE UZHGOROD NATIONAL UNIVERSITY

Mariia Medved
Maryna Medvid
Scientific Library

State Higher Educational Establishment Uzhhorod National University

***Abstract.** The article presents the experience of the Scientific Library of the Uzhhorod National University with children who have the status of internally displaced persons together and temporarily live in student dormitories of the university. The university library has developed a series of cultural and educational activities, the purpose of which is to provide moral and psychological support to children who are forced to move to Transcarpathia under martial law.*

***Keywords:** Uzhhorod National University, Scientific Library of Uzhhorod National University, library work with children during martial law in Ukraine, library activities for children.*

ДОСВІД СПІВПРАЦІ КАФЕДРИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ІМЕНІ Д. О. АЛЬПЕРНА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ З НАУКОВОЮ БІБЛІОТЕКОЮ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА МАЙБУТНЄ

Михайло Мирошніченко

Вікторія Бібіченко

Мілена Кузнецова

Кафедра загальної та клінічної патофізіології імені Д. О. Альперна
Харківський національний медичний університет

***Анотація.** У роботі проаналізовано та наведено результати співпраці кафедри загальної та клінічної патофізіології імені Д. О. Альперна та Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету в питаннях забезпечення освітньо-наукового процесу, вивчення історії кафедри та вишу.*

***Ключові слова:** співпраця, Наукова бібліотека, кафедра загальної та клінічної патофізіології імені Д. О. Альперна, Харківський національний медичний університет, освітньо-науковий процес, історія кафедри та університету.*

Співпраця кафедр з університетською бібліотекою є невід’ємною частиною освітньо-наукового процесу, вивчення та висвітлення історичної спадщини вишу та його структурних підрозділів. Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (ХНМУ) завжди відкрита до діалогу та співпраці, є важливим підрозділом, від роботи якого залежить якість організації освітнього процесу та науково-дослідної роботи на будь-якій кафедрі.

Метою даної роботи є висвітлення багаторічного досвіду співпраці кафедри загальної та клінічної патофізіології імені Д. О. Альперна з Науковою бібліотекою ХНМУ.

Результати. Кафедра загальної та клінічної патофізіології імені Д. О. Альперна тривалий час співпрацює з Науковою бібліотекою ХНМУ, спектр послуг якої щороку розширюється. В умовах воєнного часу, враховуючи обов’язковість дотримання безпекових умов, більшість послуг надається в дистанційному форматі. Так, співробітники кафедри можуть замовити УДК або авторський знак до наукової роботи; перевірити будь-який документ на наявність текстових запозичень та плагіату; провести пошук наукової літератури або підібрати достовірні джерела інформації для написання наукової роботи, оформлення силабусів та програм, підготовки навчально-методичних посібників

до видання; проконсультуватися з приводу профілів у наукометричних базах; одержати допомогу в бібліографічному оформленні наукових праць та ін. Все це є можливим завдяки самовідданій роботі працівників Наукової бібліотеки та їх високому професіоналізму.

Велике значення мала співпраця кафедри та Наукової бібліотеки під час підготовки та відкриття меморіальної дошки, присвяченої професору Данилу Овсійовичу Альперну, що наразі розміщена біля входу на кафедру. Співробітники Наукової бібліотеки здійснили інформаційний супровід даного заходу, представивши наукові праці Данила Овсійовича. Завдяки цьому у присутніх здобувачів вищої освіти та співробітників університету була унікальна можливість ознайомитися з оригіналами наукових праць професора з бібліотечного фонду.

Результатом тісної співпраці Наукової бібліотеки та кафедри також було створення та відкриття музею історії зазначеної кафедри, де центральне місце посідає експозиція «Альперн Д. О. за робочим столом». Під час підготовки до відкриття музею історії кафедри співробітниками Наукової бібліотеки було проаналізовано видання відомого його підручника «Патологічна фізіологія» і виявлено, що перші два видання вийшли саме українською мовою – у 1934, 1937 та 1938 роках, інформація про які довгі роки замовчувалася. Результати проведеного аналізу були висвітлені ними у доповіді на тему: «Перші видання підручника «Патологічна фізіологія» професора Д. О. Альперна українською мовою: втрачені чи навмисно забуті?» під час проведення міжнародної науково-практичної конференції «Другі наукові читання пам'яті професора Д. О. Альперна: актуальні питання патологічної фізіології» (м. Харків, 8–9 травня 2025 року). Знаковим є те, що вище зазначені видання знаходяться у фонді Наукової бібліотеки.

Співробітники кафедри є активними учасниками наукових заходів, які організовує та проводить Наукова бібліотека, серед яких вебінари щодо питань академічної доброчесності та антиплагіат-стратегії університету, відкритих освітніх ресурсів, відкритої науки, онлайн-ідентичності авторів наукових публікацій тощо.

Важливою є соціальна місія бібліотеки у взаємодії з університетською спільнотою, зокрема, участь науково-педагогічних працівників кафедри та їхніх дітей в різних соціальних та культурних заходах. Так, за останній рік співробітники кафедри брали участь у творчих конкурсах (фотоконкурси, виставки дитячих малюнків) і заходах, направлених на покращення психологічного стану (артсесії). Під час останніх співробітники кафедри набули корисного досвіду, приємних емоцій і відчуття емоційної підтримки, що є вкрай важливим у цей важкий для країни час.

У перспективі співробітниками кафедри розглядається розширення співпраці з Науковою бібліотекою ХНМУ не тільки з питань надання консультативної допомоги під час виконання наукових досліджень та роботи над створенням навчально-методичних посібників, але й написання сумісних статей, монографій, присвячених історії кафедри. Також проведення спільних тематичних заходів, присвячених пам'ятним датам і видатним ученим-патолофізіологам, які працювали на кафедрі.

Висновки. Співпраця кафедри загальної та клінічної патофізіології імені Д. О. Альперна та Наукової бібліотеки ХНМУ є досить важливою та результативною, що дає можливість покращити освітній процес на кафедрі та науково-дослідну роботу; дізнатися більше цікавих фактів з історії кафедри; розвивати та удосконалювати у співробітників кафедри soft та hard skills, а також допомагати їм у підтримці металевого здоров'я.

EXPERIENCE OF COOPERATION BETWEEN THE DEPARTMENT OF GENERAL AND CLINICAL PATHOPHYSIOLOGY NAMED AFTER D. O. ALPERN OF KHARKIV NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY AND THE SCIENTIFIC LIBRARY: PRESENT REALITIES AND FUTURE PROSPECTS

Mykhailo Myroshnychenko

Victoria Bibichenko

Milena Kuznetsova

Department of General and Clinical Pathophysiology named after D. O. Alpern
Kharkiv National Medical University

***Annotation.** It was given the results of cooperation between the Department of General and Clinical Pathophysiology named after D. O. Alpern and the Scientific Library of Kharkiv National Medical University in issues of ensuring the educational and scientific process, studying the history of the department and the university.*

***Keywords:** cooperation, Scientific Library, Department of General and Clinical Pathophysiology named after D. O. Alpern, Kharkiv National Medical University, educational and scientific process, history of the department and university.*

БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ДЖЕРЕЛО СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Наталія Некрасова

Кафедра неврології з курсом нейрохірургії

Ірина Киричок

Наукова бібліотека

Харківський національний медичний університет

***Анотація.** У роботі розглядається бібліотечний простір як ресурс стійкості під час війни. Бібліотеки виконують інформаційну, освітню й психосоціальну функції, організують культурні та терапевтичні заходи, сприяють соціальній згуртованості та інтеграції, зокрема внутрішньо переміщених осіб. Важливою є їхня роль у протидії дезінформації та підтримці психологічного добробуту. Таким чином, бібліотеки стають ключовими осередками колективної витривалості.*

***Ключові слова:** бібліотечний простір, стійкість, війна, психосоціальна підтримка, соціальна згуртованість.*

Під час війни бібліотеки перетворюються на осередки безпеки, де люди знаходять психологічний відпочинок і доступ до життєво важливих ресурсів, що забезпечує відчуття стабільності. Вони стають центрами психосоціальної підтримки, організовуючи арттерапевтичні заходи, групи взаємодопомоги та тренінги зі стрес-менеджменту. Такі безпечні простори для спілкування з можливістю організації релакс-зон з книгами, музикою, ароматерапією допомагають розвивати психологічну стійкість та знижують рівень тривожності серед населення.

Можливість функціонування бібліотечного простору в якості освітніх центрів, де завдяки лекціям, тренінгам та онлайн-ресурсам громадяни навчаються навичкам самодопомоги, критичного мислення та адаптації до кризових умов, є важливим і необхідним. Крім того, бібліотеки відіграють роль у культурній терапії та творчому відновленні. Літературні вечори, клуби читання, мистецькі виставки та кінопокази, об'єднуючи людей, сприяють зміцненню ідентичності, формуванню почуття національної єдності та надії, що є ключовим для колективної стійкості.

Необхідно зазначити, що також одним з важливих аспектів діяльності бібліотек є спільнотворення. Саме бібліотеки, як майданчики незламності, являються платформою для інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), взаємодії різних поколінь та формування міцних соціальних зв'язків. Це створює мережу соціальної підтримки, що значно підвищує колективну витривалість.

Враховуючи, що важливим інструментом протидії кризі під час воєнного стану є інформаційна грамотність, саме бібліотеки допомагають знизити вплив дезінформації та сприяють впевненості у власних діях, надаючи доступ до перевіреної інформації.

Наостанку, деякі бібліотеки вводять практики тілесного та духовного відновлення, такі як заняття з йоги, медитації та дихальні вправи, що допомагають людям формувати внутрішні ресурси для подолання стресу та підтримувати загальний добробут у складні часи.

Отже, всі вищезазначені фактори є складовими безпечного бібліотечно-інформаційного простору, який є життєво необхідним для зміцнення психологічної стійкості населення, тому підтримка, розбудова й розширення соціальної місії бібліотек і є актуальним та необхідним завданням сьогодення.

LIBRARY SPACE AS A SOURCE OF RESILIENCE DURING WAR

Nataliya Nekrasova

Department of Neurology with a Course in Neurosurgery

Iryna Kyrychok

Scientific Library

Kharkiv National Medical University

***Abstract.** The article examines library space as a resource of resilience during war. Libraries provide informational, educational, and psychosocial support, host cultural and therapeutic activities, and promote social cohesion and the integration of internally displaced persons. Their role in countering disinformation and supporting psychological well-being is emphasized. Thus, libraries emerge as vital hubs of collective endurance.*

***Keywords:** library space, resilience, war, psychosocial support, social cohesion.*

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БІБЛІОТЕКИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вікторія Несін

Наукова бібліотека

Київський національний університет культури і мистецтв

***Анотація.** У статті охарактеризований напрям діяльності Наукової бібліотеки КНУКіМ як інформаційного центру університету, що надає*

психологічну підтримку та можливість спілкуватися в атмосфері книг. Нововведення в бібліотеці сприяють інноваційній діяльності, яка, своєю чергою, спрямована на стимулювання розвитку бібліотечної справи в цілому і бібліотек зокрема за допомогою змістовного перевтілення, структурно-організаційного оновлення та модернізації бібліотечних процесів. Приділена увага різним форматам роботи, такі як тренінг, вебінар, психологічна гра, інтелектуальне ком'юніті, виставка.

Ключові слова: наукова бібліотека КНУКіМ, молодь, інформаційна діяльність, тренінг, вебінар, саморозвиток, психологічна гра, виставка.

Актуалізація бібліотечних фондів в умовах російської збройної агресії – це комплекс заходів, спрямованих на адаптацію бібліотек до нових викликів, забезпечення інформаційної безпеки та підтримку культурної ідентичності України.

А в умовах російсько-української війни пріоритетом кожної бібліотеки є не лише інформаційне забезпечення освіти, але й інформаційна протидія агресору.

Кожна бібліотека вносить свою частку праці в наближення перемоги і виконує свої функції. Одним з пріоритетних напрямків це психологічна підтримка та соціальна інтеграція, а також максимальне розкриття існуючих книжкових фондів та нових надходжень літератури.

Молодь, як вразлива група, часто зазнає впливу травматичних подій, що може призвести до розвитку тривожних розладів, депресії або навіть посттравматичного стресового розладу. Одним із ключових чинників, що визначає рівень психологічної резильєнтності молоді, є здорова самооцінка.

Самооцінка є ключовим аспектом психічного здоров'я та важливим фактором саморозвитку особистості через її вплив на багато аспектів життя людини. Вона визначає, як особа бачить себе, свої здібності, досягнення, індивідуальні характеристики та ставлення до себе. Це психологічний механізм, що включає усвідомлення власної цінності, прийняття себе і розуміння власних можливостей [2].

Також, самооцінка має великий вплив на психічне здоров'я, оскільки вона формує особистісну ідентичність та впливає на емоційний стан людини. Позитивна самооцінка сприяє підвищенню самоповаги, зниженню рівня стресу та покращенню загального самопочуття. Люди з високою самооцінкою частіше мають позитивні стосунки з іншими, більш успішні у вирішенні проблем та досягненні цілей. У стресових умовах війни, коли зовнішній світ стає невизначеним і небезпечним, здорова самооцінка допомагає молоді зберігати внутрішню стійкість, не піддаватися паніці й залишатися впевненими у своїх діях.

Психологічна резильєнтність визначається як здатність особистості ефективно адаптуватися до стресових ситуацій, подолати травму та зберегти емоційну рівновагу. Вона включає в себе вміння швидко відновлюватися після психічних і фізичних травм, знаходити ресурси для підтримки себе та своїх близьких, а також розвивати нові навички в умовах кризових змін [1].

Психологічний супровід освітнього процесу – одне з пріоритетних завдань Київського національного університету культури і мистецтв в непростих реаліях війни. Професійні психологи центру надають здобувачам освіти та співробітникам Університету психологічну підтримку, проводять тренінги, вебінари, лекції, психологічні ігри, індивідуальні консультації.

Консультації проводяться як в приміщенні Соціально-психологічного центру так і в приміщенні Наукової бібліотеки КНУКіМ або онлайн з огляду на потреби конкретної людини.

Наукова бібліотека КНУКіМ надає можливість спілкуватися в атмосфері книг та користуватися коворкінговими просторами, готує для молоді тематичні виставки відповідно до теми, що допомагають студентській молоді і науково-педагогічним працівникам, ефективно діяти та самореалізуватись.

В умовах воєнного стану важливо об'єднати молодь з різних регіонів України, сприяти культурному обміну, популяризації української мови, вихованню патріотичних почуттів.

У просторі для творчості SOTA Наукової бібліотеки КНУКіМ відбулись заходи у змішаному офлайн- та онлайн-форматах і зібрав як здобувачів вищої освіти другого і третього рівнів, так і науково-педагогічних працівників університету, студентів. Зокрема, проводились психологічні «Сенситивні тренінги»; психологічна гра-тренінг про відносини «Кохана»; фінансово-психологічний тренінг «Кеш Флоу».

Спікерка також звернула увагу присутніх на важливості слідкувати за станом свого здоров'я та способу життя для відновлення концентрації. Зокрема, неабияке значення мають повноцінний сон, здорове харчування, позитивні емоції та контроль стресу. Також розвивати, покращувати та відновлювати увагу та концентрацію допомагають спеціальні вправи, якими пані Людмила Суліковська поділилась з учасниками тренінгу.

Ментальне здоров'я – одне з пріоритетних питань у сучасному світі, тому обізнаність у питаннях, як працює наша психіка є дуже важливою.

Тренінги допомогли всім учасникам розібратися в питаннях стану уваги та концентрації, як теоретично, так і на практиці в цікавих, ігрових формах.

Відбулись презентації проектів в плакатах дизайн-групи «Креативний супротив КНУКіМ/КУК», які організовує Факультет дизайну і реклами.

В 2025 р. в приміщенні бібліотеки відбулася виставка студентських робіт «Відлуння війни». У своїх роботах студенти транслюють страх за майбутнє, гнів через несправедливість, біль втрат, моральне виснаження – водночас зберігаючи світлу надію та віру у перемогу.

Експозиція «Відлуння війни» не є традиційною демонстрацією графічного дизайну. Це мистецька розмова – візуальна комунікація з глядачем, що відбувається через символи, колір, шрифт і форму. Кожен плакат – це не просто зображення, а внутрішній монолог молодої людини, яка формулює відповідь на складне запитання: як залишатися людиною у світі, що змінюється через війну? Експозиція стала результатом навчального проєкту студентів.

За підтримки Кафедри філософії і педагогіки в Київському національному університеті культури і мистецтв 19 грудня 2025 р. у просторі для творчості SOTA Наукової бібліотеки КНУКіМ пройшов майстер-клас зі створення автентичних українських символів Різдва – Дідуха та солом'яних павучків.

Провели майстер-клас учасники фольклорного ансамблю «Кралиця» Факультету музичного мистецтва КНУКіМ (художній керівник – Іван Сінельников).

Виготовлення Дідуха та солом'яних павучків супроводжувалося чудовими українськими колядками і щедрівками: «А чи дома пан хазяїн», «Ой на річці, на Йордані», «Чи дома, дома», «Ой у Києві», «Там в виноградку», «Ой у полі, полі», «Добрий вечір, пане господарю», «А в нашого хазяїна». Звучали також українські народні ліричні пісні: «Розвивайся сухий дубе», «Да посіяли дівки льон», «Згадай як зорі нам світили».

З ініціативи студентів університету та за підтримки Кафедри філософії і педагогіки в університеті створено інтелектуальне ком'юніті «Cogito Club»: інтелектуальні розмови студентів і викладачів на актуальні теми, приємне спілкування та затишна атмосфера, що надихає, підтримує і мотивує.

Організатором і натхненником клубу є завідувачка кафедри філософії і педагогіки, докторка педагогічних наук, професорка Катерина Кириленко.

«Cogito Club» є майданчиком спілкування та розвитку, що об'єднує студентів різних факультетів та спеціальностей, чудовою нагодою для нових знайомств, відкриття нових ідей та обміну думками.

Кожного навчального року активними учасниками клубу є студенти других курсів Факультету театру, кіно і естради, дизайну і реклами, хореографічного мистецтва та музичного мистецтва.

Теми для обговорень вибиралися колегіально, кожен мав змогу запропонувати питання, що цікавлять. До всіх тем були представлені книжкові виставки.

Актуальними для молоді стали питання світоглядного спрямування, з'ясування яких в умовах війни набуває додаткової актуальності.

- Як і навіщо виникає релігія?
- Яким є шлях звільнення від страждань, який пропагують буддисти?
- У чому відмінність православного віросповідання від католицького і чому в Україні наявні різні православні церкви?
- Які стереотипи про іслам ускладнюють порозуміння поміж людьми різних віросповідань?
- Яку релігію сповідували давні українці і в чому ресурс її сили?
- Які рецепти стресостійкості та життєстійкості напрацювали давні стоїки і як вони можуть допомогти в умовах російсько-української війни?

Засідання клубу «Cogito Club» відбулося у форматі філософського бранчу і було присвячене розгляду типів мислення, зокрема, критичного і латерального.

Учасники зібрання з'ясували, що критичне мислення передбачає формування вміння самостійно аналізувати, порівнювати, обґрунтовувати та аргументувати, ставити питання, і висувати гіпотези, ухвалювати обмірковані та усвідомлені рішення. Це мислення раціональне та наукове.

Водночас потужний ресурс, зокрема й для розвитку наукового та навчального потенціалу, має протилежне до критичного – латеральне чи творче мислення.

Воно дозволяє розвинути вміння вирішувати нестандартні завдання у нестандартний спосіб, думати нелінійно, сприймати ситуацію з різних точок зору одночасно, шукати творчі та креативні рішення.

Критичне та латеральне мислення на засіданні клубу розвивали творчо.

Грали в гру «Критикотики», яку створили експерти громадської спілки «Освіторія» разом з Видавництвом настільних ігор «Feelindigo» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Розробниками гри є авторка комікс-персонажа Кота Інжира українська художниця Олена Павлова та Наталя Каташинська, програмна спеціалістка з питань освіти представництва ЮНЕСКО в Україні, випускниця Київського національного університету культури і мистецтв.

Переможці гри отримали від колективу Кафедри філософії і педагогіки пам'ятні подарунки – енциклопедичні словники «Філософія культури».

Тепла атмосфера невимушеного спілкування на філософському бранчі стала джерелом поповнення ресурсу стресостійкості, який є особливо цінним для студентської молоді.

Наукова бібліотека КНУКіМ надає можливість спілкуватися в атмосфері книг та користуватися коворкінговими просторами, готує для молоді тематичні

виставки відповідно до теми, що допомагають студентській молоді і науково-педагогічним працівникам, ефективно діяти та самореалізуватись.

Психосоціальна підтримка – це дієва форма допомоги постраждалим від жахів війни. Тому вважаємо, що є сенс розвивати такі формати роботи. Отриманий там досвід участі стане у нагоді в реальному житті в умовах невизначеності, страху та тривоги.

Допомога повинна надаватися своєчасно і комплексно. Психосоціальна підтримка дозволяє віднайти приводи для радості, відчути щасливі моменти та продовжити власне життя.

Література

1. Ліхі Р. Техніки когнітивної терапії. Київ: Науковий світ, 2023. 748 с.
2. Прокопенко Т. Теоретичні підходи до визначення поняття «самооцінка» в психолого-педагогічних дослідженнях. Магістерський науковий вісник. 2022. № 38. С. 70–73.
3. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12 берез. 2021 р. № 94/2021 : офіц. сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021> (дата звернення: 20.08.2025).
4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р : офіц. сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80> (дата звернення: 20.08.2025).
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 верес. 2019 р. №722/2019 : офіц. сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (дата звернення: 20.08.2025).

PSYCHOSOCIAL SUPPORT OF THE LIBRARY OF A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION IN WAR CONDITIONS

Victoria Nesin

Research Library

Kyiv National University of Culture and Arts

***Abstract.** The article describes the direction of activity of the Scientific Library of the KNUKiM, which provides psychological support and the opportunity to communicate in an atmosphere of books. Innovations in the library contribute to innovative activities, which, in turn, are aimed at stimulating the development of the library business in general and libraries in particular with the help of meaningful reincarnation, structural and organizational renewal and modernization of library*

processes. Attention is paid to various formats of work, such as training, webinar, psychological game, intellectual community, exhibition.

Keywords: *scientific library of KNUKiM, youth, information activity, training, webinar, self-development, psychological game, exhibition.*

УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА В ІНСТИТУЦІЙНІЙ ЕКОСИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

Тетяна Павленко

Наукова бібліотека

Харківський національний медичний університет

Анотація. *На основі досвіду Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету визначено роль університетської бібліотеки як агента відкритих наукових процесів. Розкрито функції бібліотеки як ініціатора, виконавця та партнера у розвитку університетської екосистеми відкритої науки. Запропоновано базову модель, яка дозволяє окреслити ключові напрями діяльності: адвокацію інституційних політик, координацію цифрових платформ і сервісів, підтримку відкритих наукових практик та сприяння взаємодії учасників екосистеми.*

Ключові слова: *відкрита наука, відкриті наукові практики, відкритий доступ, університетська бібліотека, інституційна екосистема, наукова комунікація.*

Відкрита наука є потужним фактором трансформації сучасного дослідницького простору та визначальною передумовою глобальної інтеграції академічних спільнот. Вона передбачає нові механізми взаємодії між науковцями, установами й суспільством, засновані на принципах прозорості, доступності та співпраці. У центрі цих змін – відкриті практики: вільний доступ до публікацій, спільне використання даних, відкритий формат рецензування, відкриті освітні ресурси та інші інструменти, спрямовані на зміцнення довіри й відтворюваності наукового процесу.

Ця концепція набуває особливого значення для інноваційного розвитку України, особливо в умовах війни та подальшого відновлення. На державному рівні створюється нормативно-правове підґрунтя впровадження відкритої науки з урахуванням європейських стандартів, зокрема затверджено «Національний план щодо відкритої науки» на 2022–2030 роки [1] та «Дорожню карту європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року» [2]. Для

підтримки закладів вищої освіти (ЗВО) реалізується цільовий проєкт «Open4UA. Відкрита наука для системи вищої освіти України» [3], надані чіткі настанови з посилення дослідницької спроможності університетів у нових реаліях [4–6]. Це зумовлює потребу у переосмисленні академічного середовища та побудові цілісної екосистеми, здатної забезпечити ефективне впровадження відкритості у науку та освіту.

Метою даної роботи є визначення місця та ролі університетської бібліотеки в інституційній екосистемі відкритої науки на прикладі Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ), а також аналіз напрямів її діяльності у контексті впровадження принципів відкритої науки у вищій освіті України.

Результати. На основі аналізу програмних документів ЮНЕСКО (UNESCO), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Європейської комісії (European Commission) [7–9], а також теоретичних узагальнень щодо екосистеми відкритої науки в ЄС [10], визначено пріоритетні орієнтири, які охоплюють нормативний, інфраструктурний, практичний та соціальний виміри. У своїй сукупності вони стали підґрунтям моделювання базової екосистеми відкритої науки в ЗВО, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів:

1. **Політики та регламенти** як регуляторний механізм реалізації відкритої науки: стратегії, стандарти, положення, правила та інструкції, що забезпечують адаптацію міжнародних та національних стандартів до інституційного контексту.
2. **Дослідницька інфраструктура** як функціональна база, яка підтримує весь цикл наукової діяльності у парадигмі відкритої науки: лабораторії, обладнання, інформаційні ресурси, цифрові сервіси та системи.
3. **Відкриті наукові практики** як засоби щоденної реалізації відкритої науки: публікації, дані, освітні ресурси, відкритий рецензійний процес та інші форми прозорої наукової взаємодії.
4. **Спільноти та партнерства** як рушійна сила поширення та впровадження відкритої науки: внутрішні та зовнішні учасники, які у координації й співпраці впроваджують політики та практики на інституційному, національному й міжнародному рівнях.

Запропонована модель знаходить реальне втілення у діяльності університетських бібліотек, які дедалі активніше позиціонують себе як агенти відкритої науки [11–14]. Такий процес свідчить про зміну пріоритетів та оновлення характеру бібліотечної діяльності.

Досвід НБ ХНМУ демонструє цей перехід від традиційних форматів обслуговування до нових стандартів взаємодії з користувачами. Бібліотека стає

дієвим ініціатором, виконавцем та партнером у становленні університетської екосистеми відкритої науки, де жоден складник не функціонує ізольовано. Тому окремі бібліотечні активності працюють на перетині кількох вимірів і далі розглядаються з урахуванням визначених змістовних акцентів.

Політики та регламенти: адвокація інституційних стратегій. НБ ХНМУ послідовно просуває принципи відкритого доступу та формування інституційних засад дослідницької культури й академічної доброчесності. Адвокаційна діяльність передбачає не тільки розробку внутрішніх регламентів, положень та інструкцій, а й участь у їх впровадженні в діяльність університету.

Реалізація цих проєктів демонструє послідовність політики відкритої науки у закладі. Ще у 2010 році бібліотека розпочала кампанію з популяризації переваг відкритого доступу та залучення академічної спільноти до створення університетського електронного архіву публікацій. Було підготовлено пакет документів та план дій, і в результаті співпраці офіційний запуск Репозитарію ХНМУ відбувся уже наступного року.

Від 2015 року бібліотека співпрацює в системі забезпечення якості освіти у сприянні академічній доброчесності та реалізації антиплагіатної стратегії вишу. До її завдань належать тестування функціоналу та оцінка ефективності антиплагіатних систем, перевірка документів на наявність текстових запозичень, а також нормативний супровід процедур для узгодження із державними та внутрішніми регламентами академічної доброчесності (остання редакція затверджена у 2025 році).

У 2024 році, за організаційної підтримки бібліотеки, університет приєднався до Національного консорціуму ORCID-Україна. Це сприяло інтеграції електронного архіву публікацій до системи ORCID і стало невід'ємною частиною політики університету з підтримки наукової діяльності.

Цьогоріч бібліотека представила проєктне бачення політики відкритої науки університету, окреслюючи цінності, принципи та механізми відкритості в освіті і дослідженнях.

Завдяки представленню у колегіальних органах управління бібліотека має вплив на формування концептуальних і нормативних засад університету. Директор бібліотеки є членом Ректорату та Вченої ради, до складу якої входить також його заступник. Разом вони працюють у постійних комісіях і беруть участь у діяльності інших дорадчих та регуляторних органів, забезпечуючи узгодженість рішень та стратегічну єдність розвитку університету.

Дослідницька інфраструктура: координація цифрових платформ і сервісів. НБ ХНМУ формує основу цифрового наукового середовища університету, координуючи використання електронних платформ і сервісів, що забезпечують відкритий доступ, дослідницьку аналітику, академічну

добročесність і розвиток компетентностей. Бібліотека систематизує й описує власні продукти та зовнішній контент, організовує доступ до них через електронні каталоги, навігаційні інструменти та тематичні добірки.

У 2014–2016 роках бібліотека розробила та запропонувала університету низку перспективних рішень для підвищення відкритості й видимості наукових досліджень. Зокрема, це стосувалося систематичного поповнення інституційного репозитарію, публікації препринтів, запуску наукових журналів на платформі Open Journal Systems (OJS), удосконалення метаданих і поширення результатів у міжнародних наукових спільнотах. Серед іншого передбачалися заходи з упорядкування доменних імен університетських сайтів, актуалізації профілів дослідників у Google Scholar, оптимізації форматів електронних публікацій, підготовки журналів до включення у Scopus та розвитку міжнародної співпраці через проекти і публікації. Реалізація цих пропозицій здійснювалася поетапно за участі відповідних підрозділів університету. Таким чином було закладено підґрунтя цифрової інфраструктури та механізмів підтримки відкритої науки, розвиток яких триває.

Центральним елементом цієї інфраструктури є Репозитарій ХНМУ на платформі DSpace (версія 8.1), який функціонує під постійним адмініструванням і методичним супроводом бібліотеки. Ресурс представлений у провідних міжнародних реєстрах, агрегаторах та спеціалізованих базах даних. Важливою віхою стала ліцензійна угода з Національним консорціумом ORCID Україна для налагодження взаємообміну даними між репозитарієм і реєстром ORCID та забезпечення коректної атрибуції результатів досліджень. Планується інформаційна інтеграція з Національним репозитарієм академічних текстів.

Водночас університет розвиває відкриті публікаційні програми через журнали на платформі OJS, тоді як бібліотека забезпечує консультативний супровід наукових редакцій щодо коректного опису метаданих та індексації в наукових базах.

Для оприлюднення даних, препринтів, презентацій, додаткових матеріалів використовуються міжнародні сервіси Zenodo та Figshare; обговорюються можливості створення окремого архіву дослідницьких даних або застосування інституційного акаунта Zenodo.

НБ ХНМУ продовжує формування різноманітних колекцій посилань, зокрема на бібліотеки та платформи відкритого освітнього контенту (Open Educational Resources, OER), матеріали яких рекомендовані до використання у навчальному процесі. Важливим складником дослідницької інфраструктури університету став інформаційний продукт eBooks, що формується бібліотекою з 2020 р. Це вебнавігатор книжкових видань з інституційних репозитаріїв ЗВО та

наукових установ України, який забезпечує зручний доступ до фахового контенту та сприяє розвитку відкритої науки.

Для відстеження наукової видимості бібліотека та науковці університету застосовують сервіси «Бібліометрика української науки» та Open Ukrainian Citation Index, а також використовують ідентифікатори ORCID і профілі в Google Scholar. За потреби системного моніторингу цитованості та ширшого представлення результатів досліджень регулярно залучаються міжнародні бази Scopus і Web of Science.

З метою контролю якості академічних текстів наразі використовується антиплагіатна система StrikePlagiarism, проводиться тестування нового рішення Identific. Сервіс Unichек, який застосовувався протягом тривалого часу, припинив роботу через інтеграцію в Turnitin, тому його використання завершено.

Для підвищення обізнаності науковців, викладачів і бібліотечних фахівців у сфері відкритої науки бібліотека пропонує систематизовані добірки онлайн-платформ із навчальними ресурсами (онлайн-курси, тренінги, вебінари, консультації тощо), які розміщені на сайті бібліотеки.

Відкриті наукові практики: розвиток компетентностей. НБ ХНМУ постійно спрямовує зусилля на розвиток інформаційної культури, підвищення цифрової грамотності та професійної готовності фахівців до самореалізації у сфері відкритої науки.

Перший крок у цьому напрямі зроблено 25 жовтня 2011 року під час офіційної презентації університетського репозитарію в рамках Міжнародного тижня відкритого доступу. Ця подія започаткувала загальні підходи до відкритої науки в університеті та стала відправною точкою подальшої діяльності бібліотеки.

Однією з основних форм роботи бібліотеки є проведення заходів у форматі співпраці та діалогу – вебінарів, круглих столів, тренінгів та майстер-класів. Їхня мета – допомогти науковцям здобути знання та навички, потрібні для ефективної роботи у відкритому науковому середовищі. Проблематика охоплює аспекти відкритого доступу, академічної доброчесності, антиплагіатної політики університету, інформаційного пошуку, етичних стандартів наукової роботи і публікаційної діяльності та багато інших.

Так, серед останніх подій у напрямі академічної доброчесності та формування наукової репутації варто відзначити вебінари «Антиплагіат-стратегія ХНМУ: поради авторам та експертам» (2023), «Онлайн-ідентичність автора наукових публікацій» (2023), «Академічна доброчесність як складова бренду науковця» (2020), а також круглі столи «Як і навіщо брати участь у наукових конференціях: поради початківцю» (2022), «Маленькі кроки у велику

науку: як правильно працювати з першоджерелами» (2021), «Порівняння правил оформлення наукових робіт в Україні і за кордоном» (2021).

Окремий тематичний блок заходів присвячений роботі з наукометричними базами та сучасними інструментами наукової комунікації. Серед них – тренінг «Міжнародні наукометричні бази Scopus та Web of Science: особливості пошуку» (2023) та круглий стіл «Must-have сучасного науковця: робота з наукометричними базами даних» (2021).

Важливим заходом став вебінар «Відкрита наука та роль бібліотеки у підтримці наукових досліджень» (2025), що надав науковцям знання про принципи Open Science та сучасні інструменти підтримки досліджень.

Тематика відкритого доступу та роль університетського е-архіву висвітлювалася на методичних вебінарах «Репозитарій ХНМУ: видимість і впізнаваність науковця» (2024), «Репозитарій ХНМУ як інструмент просування публікацій» (2023), «Академічна доброчесність як політика Репозитарію ХНМУ» (2023) та «Репозитарій ХНМУ: розвиваємось і зростаємо разом» (2022), які продемонстрували можливості ресурсу у зміцненні публікаційної доброчесності та присутності науковця у світовому науковому просторі.

У рамках заходів до Дня Європи відбувся круглий стіл «Інформаційно-ресурсна база ХНМУ як складова інтеграції до європейського освітньо-наукового простору» (2021), під час якого відбулося обговорення шляхів гармонізації університетських практик із європейськими стандартами.

У контексті розвитку відкритої освіти відбувся вебінар «Відкриті освітні ресурси: виклики і можливості» (2024), організований для ознайомлення викладачів із принципами та перевагами використання OER у навчальному процесі.

Суттєвим доповненням освітніх заходів є методична підтримка – ресурси, які допомагають систематизувати знання та застосовувати їх у професійній діяльності. До них входять гайди та рекомендації щодо управління дослідницькими даними (2025), використання OER (2024), запобігання академічному плагіату (2021). Для авторів-науковців підготовлено цільовий блок матеріалів: поради щодо роботи з Репозитарієм ХНМУ (2024), рекомендації з підготовки публікацій та оформлення списків літератури (2021), інструкції щодо підтримки профілю у Web of Science (2023) та в Google Академії (2020). Ці ресурси сприяють підвищенню публікаційної культури та полегшують адаптацію до сучасних вимог відкритої науки.

Окремий напрям діяльності бібліотеки – індивідуальні та групові консультації з урахуванням потреб і специфіки дослідницьких завдань. Вони стосуються вибору відкритих журналів і планування публікаційної стратегії; правил цитування, застосування ліцензій Creative Commons та дотримання

авторських прав; роботи з репозитаріями та самоархівування матеріалів; створення й управління науковими профілями тощо.

Не менш значущим є залучення бібліотеки до загальноуніверситетських програм, де вона послідовно просуває принципи відкритої науки. Так, на черговому занятті «Школи науковця» (2025) було презентовано осучаснений бібліотечний вебсайт із актуальними ресурсами та сервіс-навігатор eBooks. Обидва інструменти забезпечують відкритий доступ і підвищують продуктивність наукової та навчальної діяльності. На одному із засідань «Школи молодого науковця» (2022) члени Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених ХНМУ ознайомилися з алгоритмами інформаційного пошуку, методами роботи з джерелами та метаданими, а також правилами цитування публікацій. Для «Школи наукового керівника» (2022) було розроблено тематику, що охоплювала питання надійних джерел медичної інформації, можливостей наукометричних платформ та управління авторськими профілями науковця. У межах «Школи лідерства для аспірантів» (2021) учасники відвідали два методичні семінари та майстер-клас, присвячені навичкам ефективної організації наукової роботи й публікаційної діяльності.

Спільноти та партнерства: підтримка відкритої наукової взаємодії.

Університетська екосистема відкритої науки формується через співпрацю конкретних людей та спільнот, включаючи участь дослідників у створенні та використанні знань, студентів – майбутніх науковців, керівників у процесі ухвалення рішень, бібліотекарів у фасилітації відкритості, ІТ-фахівців у забезпеченні технічної підтримки та інших учасників.

Бібліотека, як одна з найбільш відкритих до взаємодії структур університету, виступає центром комунікації та обміну знаннями, поєднуючи внутрішні та зовнішні зв'язки з метою підвищення доступності наукової інформації.

НБ ХНМУ демонструє системність у налагодженні взаємодії через адвокацію відкритої науки, партнерство з адміністрацією, структурними підрозділами, науковими та студентськими організаціями університету, а також фахову комунікацію. Це створює простір, де відкритість, співпраця та відповідальність стають невід'ємною частиною академічної культури університету.

Бібліотека забезпечує канали та інструменти поширення результатів досліджень – репозитарії, відкриті журнали, наукові портали. Вона здійснює методичне консультування з питань публікацій, цитування та дотримання стандартів відкритого доступу, допомагаючи дослідникам підвищувати впізнаваність та доступність результатів своїх досліджень. Через інтерактивні освітні форми бібліотека створює умови міждисциплінарного діалогу й обміну

знаннями та розширення можливостей співпраці. Важливо, що такі заходи реалізуються у взаємодії з кафедрами, науковим відділом, відділом міжнародних зв'язків та грантової роботи, Навчально-науковим інститутом якості освіти, Науковим товариством студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених та іншими підрозділами університету, сприяючи їхній результативності та ширшому охопленню аудиторії.

Довіра до бібліотеки як до надійного партнера на внутрішньому рівні проявляється через її активну участь у роботі Вченої ради, відповідних комісій і робочих груп. Бібліотечна рада слугує платформою обговорення нагальних питань і пошуку спільних рішень щодо діяльності бібліотеки з урахуванням цільових пріоритетів університету.

Фахова співпраця реалізується через національні та міжнародні ініціативи, обмін досвідом та спільні проекти. На професійному рівні бібліотека виступає постійним партнером Української бібліотечної асоціації і з 2016 року координує один із напрямів партнерського проекту бібліотек закладів вищої освіти «Бібліосинергія: підтримка наукових досліджень». Також вона входить до Харківського зонального об'єднання бібліотек ЗВО III–IV рівня акредитації, що забезпечує тісну регіональну взаємодію. Бібліотека співпрацює з мережею медичних бібліотек під керівництвом Національної наукової медичної бібліотеки України, співпрацює з Державною науково-технічною бібліотекою України (зокрема в межах Національного консорціуму ORCID-Україна), компанією Plagiat.pl – власником системи StrikePlagiarism.com, а також з іншими установами. Підтримуються й міжнародні контакти, наприклад з Медичною бібліотекою Кембриджського університету.

Упродовж десяти років поспіль НБ ХНМУ є ініціатором і організатором науково-практичної конференції «Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі». Крім того, вона постійно долучається до професійних заходів інших установ, поширюючи власний досвід і переймаючи найкращі практики.

Висновки. Таким чином, багатогранний підхід НБ ХНМУ дозволяє розглядати бібліотеку як освітній та інформаційно-консультаційний хаб, ефективний у всіх вимірах екосистеми відкритої науки – від прозорості наукових процесів до доступності результатів і підтримки взаємодії. Динамічні зміни стимулюють бібліотеку до пошуку та впровадження нових, гнучких і результативних рішень. Бібліотека демонструє адаптивність і поступово розширює свої функції.

Разом із тим, досвід університетських бібліотек України свідчить, що реалізація ініціатив відкритої науки ускладнюється численними викликами – ресурсними обмеженнями, технічними та організаційними бар'єрами, неврегульованістю правових питань, неготовністю дослідників і дефіцитом

кваліфікованих бібліотечних кадрів. Подолання цих проблем потребує комплексних рішень, які поєднують стратегічне планування, інституційну підтримку, партнерську взаємодію, розвиток культури відкритості серед дослідників, професійне вдосконалення бібліотечних фахівців та визнання університетської бібліотеки повноцінним агентом змін у науковій комунікації.

Література

1. Національний план щодо відкритої науки на 2022–2030 роки [Електронний ресурс] : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 року № 892. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>. – Дата звернення: 22.08.2025.

2. Дорожня карта європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року [Електронний ресурс]: затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 11 грудня 2023 року № 1501. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1501729-23#Text>. – Дата звернення: 22.08.2025.

3. Open4UA. Відкрита наука для системи вищої освіти України (2023–2026 р) [Електронний ресурс] : проєкт програми Erasmus+. – Режим доступу: <https://lpnu.ua/open4ua>. – Дата звернення: 22.08.2025.

4. Методичні рекомендації закладам вищої освіти щодо імплементації настанов відкритої науки [Електронний ресурс] / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, І. Регейло. – Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. – 18 с. – DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15059447>. – Дата звернення: 22.08.2025.

5. Методичні рекомендації щодо управління науковими даними для закладів вищої освіти та наукових установ у частині визначення механізмів збереження та повторного використання наукових даних [Електронний ресурс] / МОН України. – Київ, 2024. – 55 с. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/nauka/nauka-2/vidkrita-nauka/informatsiino-metodychni-materialy>. – Дата звернення: 05.09.2025.

6. Institutional Toolkit for Open Science Implementation and Research Assessment Advancement [Electronic resource] / H. Vasyliiev, E. Kulyk, V. Pasichnyk [et al.] ; OPEN4UA PROJECT. – 2025. – DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15293056>. – Date of access: 07.09.2025.

7. UNESCO Recommendation on Open Science [Electronic resource] / UNESCO. – 2021. – Access mode:

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949.locale=en>. – Date of access: 22.08.2025.

8. Making Open Science a Reality [Electronic resource] : OECD Science, Technology and Industry Policy Papers, № 25 / OECD. – 2015. – DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en>. – Date of access: 22.08.2025.

9. Open innovation, open science, open to the world – A vision for Europe. [Electronic resource] / European Commission: Directorate-General for Research and Innovation, Publications Office of the European Union. – 2016. – DOI: <https://doi.org/10.2777/061652>. – Date of access: 22.08.2025.

10. Koleshchuk O. Practices of open science ecosystem building in the EU [Electronic resource] / O. Koleshchuk, T. Stepura, O. Korytska // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. – 2025. – № 17. – DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-17-02-01>. – Дата звернення: 22.08.2025.

11. Касьян В. Бібліотеки закладів вищої освіти у поширенні практик відкритої науки [Електронний ресурс] / В. Касьян, В. Кушнар'єв // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. – 2023. – № 12. – С. 27–38. – DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.12.2023.293568>. – Дата звернення: 22.08.2025.

12. Ярошенко Т. Відкрита наука: роль університетів та бібліотек у сучасних змінах наукової комунікації [Електронний ресурс] / Т. Ярошенко, О. Сербін, О. Ярошенко // Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. – 2022. – Т. 5, № 2. – С. 277–292. – DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132>. – Дата звернення: 22.08.2025.

13. Ярошенко Т. Відкритий доступ, відкрита наука, відкриті дані: як це було і куди йдемо (до 20-ліття Будапештської ініціативи Відкритого доступу) [Електронний ресурс] / Т. Ярошенко // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. – 2021. – № 8. – С. 10–26. – DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582>. – Дата звернення: 22.08.2025.

14. Ярошенко Т. О. Цифрове кураторство: виклики та можливості для бібліотечно-інформаційної освіти [Електронний ресурс] / Т. О. Ярошенко, О. О. Сербін // Вісник Харківської державної академії культури. – 2023. – № 6. – С. 56–71. – DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.063.04>. – Дата звернення: 05.09.2025.

UNIVERSITY LIBRARY IN THE INSTITUTIONAL ECOSYSTEM OF OPEN SCIENCE

Tetiana Pavlenko

Scientific Library

Kharkiv National Medical University

***Abstract.** Based on the experience of the Scientific Library of Kharkiv National Medical University, the role of the university library as an agent of open scientific processes has been defined. The functions of the library as an initiator, executor, and partner in the development of the institutional open science ecosystem have been analyzed. A basic model has been proposed, which allows outlining the key areas of activity: advocacy of institutional policies, coordination of digital platforms and services, support for open scientific practices, and facilitation of interaction among participants in the ecosystem.*

***Keywords:** open science, open research practices, open access, academic library, institutional ecosystem, scholarly communication.*

ЛИПИ У НАУЦІ Й ОСВІТІ: ІВАН – У КОЛІ НТШ, ЮРІЙ – В ОЦІНКАХ ВИКЛАДАЧІВ УНІВЕРСИТЕТУ

Христина Палько

Марта Надрага

Лариса Дедишина

Наукова бібліотека

ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила
Галицького»

***Анотація.** У статті проаналізовано наукову та культурну спадщину родини Лип – Івана та Юрія – як важливий складник історії української медицини й національної ідеї. Розкрито діяльність Івана Липи в межах Лікарської комісії Наукового товариства імені Шевченка, його роль у становленні української медичної термінології та розвитку наукової спільноти початку ХХ століття. Висвітлено багатогранність постаті Юрія Липи як лікаря, мислителя та фітотерапевта, а також подано огляд сучасних досліджень його життя й творчості, здійснених викладачами Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Підкреслено*

значення спадщини родини Лип для формування духовно зрілої української нації та інтеграції гуманітарного виміру в медичну освіту.

Ключові слова: *Іван Липа; Юрій Липа; Наукове товариство імені Шевченка; історія української медицини; Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького; фітотерапія; національна ідентичність.*

Історія української науки та культури нерозривно пов'язана з постатями, чий внесок простягається крізь покоління. Родина Лип – Іван та його син Юрій – є яскравим прикладом такої спадковості, що демонструє глибоку відданість українській національній ідеї через медичну, наукову та публіцистичну діяльність.

Іван Липа (1865–1923), лікар, письменник і громадський діяч, стояв біля витоків української наукової медицини, активно співпрацюючи з Науковим товариством імені Шевченка (НТШ). Його син, Юрій Липа (1900–1944), продовжив медичну справу батька, ставши мислителем, геополітиком та засновником української фітотерапії.

Метою статті є висвітлення внеску Івана Липи в організацію українського наукового життя через діяльність Лікарської комісії НТШ та представлення доробку науковців Львівського національного медичного університету (ЛНМУ) імені Данила Галицького у вивченні багатогранної спадщини Юрія Липи.

Діяльність Івана Липи як громадського діяча, письменника та лікаря нерозривно пов'язана з розбудовою українського наукового життя на межі ХІХ–ХХ століть. Важливим осередком цього процесу стало Наукове товариство імені Шевченка у Львові, де Липа проявив себе як активний організатор і учасник наукового середовища.

Його робота зосереджувалася в межах Лікарської комісії НТШ, що відіграла ключову роль у становленні української медичної науки та термінології. Ініційована 7 лютого 1898 року д-ром Євгеном Озаркевичем, комісія мала на меті об'єднання українських лікарів для наукової праці, формування медичної термінології та інтеграцію здобутків у світовий контекст. Саме вона започаткувала видання «Лікарського збірника» – першого українського медичного журналу.

У 1903 році Іван Липа був запрошений до участі в зборах НТШ, а вже 2 липня 1904 року обраний заступником голови Лікарської комісії. Ця посада засвідчила його авторитет і активну участь у формуванні наукової політики Товариства. Його ім'я неодноразово згадувалося у звітах НТШ, зокрема у «Хроніці» за 1907 рік. Архівні джерела (листи до В. Гнатюка) підтверджують його постійну співпрацю з галицьким науковим осередком.

Таким чином, Іван Липа став однією з ключових фігур у процесі інституціоналізації української медицини, закладаючи підвалини національної

наукової школи та демонструючи приклад служіння українській ідеї через медицину. Наукова й духовна спадщина Івана Липи знайшла продовження у постаті його сина – Юрія Івановича Липи. Успадкувавши від батька медичний фах і глибоке відчуття національної місії, Юрій Липа поєднав медицину, філософію та геополітику, створивши унікальний синтез знань і патріотичного світогляду.

Юрій Іванович Липа (1900–1944) – визначний український мислитель, письменник, лікар і геополітик. 125-річчя від дня його народження стало знаковою подією, що спонукала наукову спільноту до глибшого переосмислення його постаті та поглядів у сучасному контексті. Унікальність Юрія Липи полягає у синтезі його медичних, філософських і національно-політичних ідей. Як лікар, він заклав основи української фітотерапії, як публіцист і мислитель – став одним із головних теоретиків українського націоналізму, а як філософ – осмислював майбутнє України у глобальному вимірі.

Особливе місце у вшануванні та вивченні постаті Юрія Липи посідає Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького (ЛНМУ). Починаючи з 1990-х років, саме тут було закладено традицію глибокого дослідження його спадщини.

Важливою подією в інтелектуальному житті університету стало заснування Дискусійного Клубу імені Юрія Липи 13 грудня 1991 року. Ініціатива належала викладачам та студентам, які прагнули формувати українське медичне середовище, орієнтоване не лише на фахові, а й на національні та духовні цінності. Ключовими завданнями клубу були популяризація української мови в медицині, вивчення національної історії та морально-етичне виховання молоді на прикладі таких постатей, як Юрій Липа. Завдяки систематичному проведенню засідань, конференцій та зустрічей з істориками й митцями, цей клуб відіграв роль «спускового механізму» для інтенсифікації наукових пошуків, спрямованих на повне та об'єктивне висвітлення постаті Липи очима львівських медиків.

Юрій Липа залишив вагомий слід в історії української культури, медицини та політичної думки. Його творчість охоплює широке коло тем: від поетичних збірок і публіцистики до ґрунтовних медичних та геополітичних праць. Як військовий лікар і дослідник рослинних ліків, він стояв біля витоків фітотерапії в Україні. Як мислитель – запропонував геополітичну концепцію, засновану на ідеї органічного розвитку держави. Його погляди та діяльність зберігають високу актуальність і сьогодні, особливо в контексті боротьби за українську ідентичність.

Одним із найактивніших і найглибших дослідників спадщини Юрія Липи серед науковців ЛНМУ імені Данила Галицького є Олександр Кіцера, доктор медичних наук, професор, дійсний член НТШ, почесний член УЛТ [7, с. 26]. У

його працях простежується комплексний підхід до вивчення Липи як фітотерапевта, лікаря УПА, письменника і духовного провідника [5, 6]. Серед найвагоміших напрямків його досліджень – фітотерапевтична практика Юрія Липи в польський період, його діяльність в умовах війни, духовні та християнські мотиви творчості [3].

Особливої уваги заслуговує повість «Ясна зброя Юрія Липи» опублікована у книзі «Лицарі пера і скальпеля» (2011), де через форму новел розкривається глибина його особистості [4]. Ця повість має водночас історичну і художню цінність, оскільки базується на унікальних свідченнях і документах, зокрема з архіву Павла Пундія, лікаря-емігранта та історика медицини, а також на матеріалах і спогадах сучасників Юрія Липи. Професор Кіцера також висвітлює взаємозв'язок між релігійними переконаннями Липи та його баченням здоров'я як гармонії тіла, душі та духу.

Суттєвий вклад у дослідження медичних аспектів творчості Юрія Липи зробила Ірина Даценко, професорка, дійсний членкиня НТШ, голова лікарської комісії НТШ [7, с. 26]. Вона глибоко розкриває зміст та значення його першого підручника «Фітотерапія» (1933), що є однією з найважливіших медичних праць Липи. Її ключова праця «Наукова і лікувальна діяльність доктора Юрія Липи» [1] простежує, що Липа базував свої знання не лише на традиціях народної медицини, а й на ґрунтовному вивченні біохімічних властивостей рослин, клінічних спостереженнях і практичному досвіді. Його підхід до фітотерапії був комплексним – з урахуванням психоемоційного стану пацієнта, способу життя, харчування, духовного настрою. Професор Даценко також акцентувала, що книга Липи написана простою українською мовою і стала першою фаховою працею такого роду в українській медичній термінології.

Важливим доповненням до медичного і наукового портрета Юрія Липи є дослідження Звенислави Гельнер [2]. Її стаття «Вона завжди була поруч» про життя і творчість Галини Захаріясевиц-Липи, дружини Юрія, демонструє жіночий вимір в історії Липи. Дослідження Гельнер не лише підтверджує, що Галина була «вірною соратницею» та «духовним партнером», а й деталізує, як їх поєднала глибока свідомість національної мети, спільні ідеали та велика любов до Бога і України. Особливо цінним є внесок Гельнер у висвітлення самовідданої праці Галини щодо збереження архівної спадщини Липи після його трагічної загибелі.

У публікації Аретія Кравця «Воїн без однострою та шолома» [6] Юрій Липа розглядається в ключі його глибокої посвяти та специфіки боротьби. Автор акцентує, що Липа був «вояком духу», а його інструментом боротьби було слово, лікарська практика і геополітична думка. Кравець переконливо розкриває, що Липа не просто боровся за державу – він її формував в уяві, у текстах, у медицині,

у щоденному служінні. Особливо цінним є наголос на тому, що боротьба письменника була насамперед духовною, адже він розумів, що без духовного відродження нації її фізична і політична свобода є неможливою. Дослідження Кравця таким чином демонструє не лише історичну значущість Липи, а й його непересічну роль як візіонера та провідника.

Значну популяризаторську роботу здійснила Галина Шипка, авторка монографії «Юрій Липа – пророк» [11]. Її дослідження зосереджується на трансформаційній силі Липи як постаті для сучасної України. Шипка Г. Всебічно розкриває багатогранність Липи – не лише як лікаря та геополітика, а й як поета, філософа, ідеолога та містика, що дає цілісне уявлення про його особистість. Особливу увагу вона приділяє пророчому дару та візіонерському баченню майбутнього України, підкреслюючи, що Липа прагнув бачити її могутньою державою, побудованою на християнських засадах. Галина Шипка допомагає наблизити Юрія Липу до сучасного читача, представляючи його не просто як історичну постать, а вічного символу українського шляху – медичного, духовного, національно-державницького.

Висновки.

Діяльність батька і сина Лип – Івана та Юрія – є взірцем служіння українській ідеї у сфері науки, медицини та державотворення.

Іван Липа як один із провідних діячів Лікарської комісії НТШ став ключовою постаттю у процесі інституціоналізації української наукової медицини, сприяючи створенню першого фахового українського видання «Лікарський збірник» та формуванню національної медичної термінології.

Юрій Липа продовжив і розвинув цю місію, інтегрувавши медичні знання (фітотерапія) з глибокою філософською та геополітичною думкою. Наукова спільнота ЛНМУ імені Данила Галицького, починаючи з 1990-х років, зробила вагомий внесок у вивчення, популяризацію та осмислення постаті Юрія Липи. Їхні праці сформували цілісний образ Липи – не лише як фахівця, але як глибоко віруючої, національно свідомої та жертвовної особистості.

Наукова спільнота ЛНМУ ім. Данила Галицького сформувала цілісний образ Липи, чий дослідження мають не лише історичне значення, а й прикладне – у сфері медичної етики, фітотерапії, духовного лідерства та формування української ідентичності. Спадщина родини Лип демонструє нерозривний зв'язок між науковою, освітньою та національнодержавницькою діяльністю, підтверджуючи, що постаті, подібні до Юрія Липи, потребують подальших міждисциплінарних досліджень.

Література

1. Даценко І. І. Наукова і лікувальна діяльність доктора Юрія Липи / І. І. Даценко // Лікарський збірник. Нова серія. – Львів–Чикаго, 2005. – Т. XIV. – С. 136–148.
2. Гельнер З. Вона була поруч / З. Гельнер // Лікарський збірник. Нова серія. – Львів–Чикаго, 2001. – Т. IX. – С. 170–175.
3. Кіцера О. Християнські мотиви у творах Юрія Липи / О. Кіцера // Лікарський збірник. Нова серія. – Львів–Чикаго, 2001. – Т. IX. – С. 76–78.
4. Кіцера О. Ясна зброя Юрія Липи / О. Кіцера // Лицарі пера і скальпеля. Вип. 1. Музи з лікарським саквояжем. – Львів, 2011. – С. 129–167.
5. Кіцера О., Миколишин Л. Юрій Липа – український лікар / О. Кіцера, Л. Миколишин // Лікарський збірник. Нова серія. – Львів– Чикаго, 2001. – Т. IX. – С. 46–51.
6. Кравець А. Воїн без однострою та шолома / А. Кравець // Лікарський збірник. Нова серія. – Львів–Чикаго, 2001. – Т. IX. – С. 193–195.
7. Пундій П. Українські лікарі: біобібліографічний довідник. Кн. 1. – Львів–Чикаго, 1994. – С. 26.
8. Стамбол І. І. Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець : монографія / І. І. Стамбол ; ред., авт. Передм. В. М. Хмарський ; Нац. Акад. Наук України, Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського, Одес. Нац. Ун-т ім. І. І. Мечникова. – Київ; Одеса, 2017. – 296 с. – Режим доступу: <https://irbisnbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002186>
9. Стамбол І. Іван та Юрій Липи / І. Стамбол, С. Кучеренко. – Харків : Фоліо, 2019. – 121 с.: іл. – (Знамениті українці).
10. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка : [вип. III, травень – серпень] / Наук. тов-во ім. Шевченка. – [Львів], 1904.
11. Шипка Г. Юрій Липа – пророк. – Львів : Каменяр, 2014. – 18 с.

LYPAS IN SCIENCE AND EDUCATION: IVAN – IN THE CIRCLE OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, YURII – IN THE ASSESSMENTS OF UNIVERSITY TEACHERS

Khrystyna Palko
Marta Nadruga
Larysa Dedyshyna
Scientific Library
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

***Annotation.** The article analyzes the scientific and cultural heritage of the Lypa family — Ivan and Yurii — as an important component of the history of Ukrainian medicine and the national idea. It explores Ivan Lypa's activity within the Medical Commission of the Shevchenko Scientific Society, his role in the formation of Ukrainian medical terminology, and the development of the scientific community at the beginning of the twentieth century. The multifaceted personality of Yurii Lypa as a physician, thinker, and phytotherapist is highlighted, along with an overview of contemporary studies of his life and work conducted by scholars of Danylo Halytsky Lviv National Medical University. The article emphasizes the significance of the Lypa family's legacy for shaping a spiritually mature Ukrainian nation and for integrating the humanistic dimension into medical education.*

***Keywords:** Ivan Lypa; Yurii Lypa; Shevchenko Scientific Society; history of Ukrainian medicine; Danylo Halytsky Lviv National Medical University; phytotherapy; national identity.*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНТЕЛЛЕКТУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В БІБЛІОТЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ КПІ ІМ. ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО

Світлана Петруновська
Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

***Анотація.** Стаття досліджує досвід впровадження технологій штучного інтелекту в закордонних бібліотеках у контексті розвитку вітчизняної бібліотечної справи. На основі аналізу практик міжнародної співпраці між КПІ ім. Ігоря Сікорського та університету Шеффілда в рамках проекту "Ініціативи*

Єднання" розглянуто організаційні та технологічні аспекти інтеграції ШІ-технологій в академічне бібліотечне середовище.

Ключові слова: *штучний інтелект, цифрові технології, міжнародна співпраця, академічна бібліотека, університет Шеффілда, КПІ ім. Ігоря Сікорського*

Впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) в академічних бібліотеках стало одним із ключових викликів сучасної бібліотечно-інформаційної діяльності. Досвід провідних світових університетів у цій сфері має особливе значення для розвитку вітчизняної бібліотечної справи.

Актуальність проблеми

У контексті міжнародної співпраці між Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ ім. Ігоря Сікорського) та університетом Шеффілда в рамках проєкту «Ініціативи Єднання» від Cormack Consultancy Group для підтримки української вищої освіти було організовано серію онлайн семінарів, спрямованих на обмін досвідом, зокрема, з впровадження ШІ-технологій у бібліотечній практиці. Бібліотекарі КПІ ім. Ігоря Сікорського отримали можливість ознайомитися з передовими практиками впровадження ШІ, що включають як технологічні аспекти, так і організаційні підходи до управління змінами. Представлена публікація спрямована на дослідження можливостей масштабування інноваційного досвіду впровадження ШІ провідної закордонної університетської бібліотеки в контексті розвитку вітчизняної бібліотечної справи.

Методологія дослідження

Дослідження проведено за допомогою комплексного підходу, що включає: аналіз стратегічних документів та методичних матеріалів про впровадження ШІ в університеті Шеффілда; включене спостереження завдяки участі в онлайн семінарах в рамках проєкту міжнародної співпраці; консультації у провідних фахівців бібліотеки університету Шеффілда; порівняльний аналіз досвіду британської та української бібліотечних практик; фокус-групове обговорення під час проведення круглого столу для бібліотекарів Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Бібліотека КПІ). Дослідження відбувалося упродовж першого півріччя 2025 року.

Теоретичні засади стратегічного впровадження ШІ в академічних бібліотеках

Сучасні дослідження демонструють необхідність комплексного підходу до інтеграції ШІ-технологій у бібліотечну діяльність (Сох, 2022). Штучний інтелект – це комп'ютерні системи, здатні виконувати завдання, що зазвичай

потребують людського інтелекту. Академічні бібліотеки стикаються з потребою переосмислення традиційних ролей та функцій у контексті революційних змін у способах створення, обробки та поширення інформації. Стратегічне реагування на виклики ШІ вимагає розробки структурованих підходів, що враховують як технологічні можливості, так і етичні аспекти використання штучного інтелекту (Association for Information Science & Technology, 2022). Тому Інформаційною школою університету Шеффілда 20 квітня 2023 року було запрошено на дебати п'ять спікерів з різних бібліотечних секторів для обговорення теми "Штучний інтелект: де він вписується у вашу бібліотечну стратегію?" (Cox, 2023).

Бібліотека університету Шеффілда розробила комплексну концепцію впровадження ШІ, яка базується на визнанні значного потенціалу генеративного штучного інтелекту (GenAI – система ШІ, здатна створювати новий контент, наприклад, текст, зображення, код) для покращення досліджень, викладання та навчання шляхом оптимізації доступу до інформації та збагачення освітнього досвіду (IFLA, 2023; University of Sheffield Library, 2024). Етичне та відповідальне використання ШІ визначається як основний принцип діяльності, з особливим акцентом на прозорість, академічну доброчесність та забезпечення рівного доступу до технологій.

Організаційна структура та стратегічний підхід

Впровадження ШІ в бібліотеці університету Шеффілда характеризується системним підходом та міжвідомчою координацією. Ключову роль у цьому процесі відіграє Гевін Бойс, керівник відділу партнерства викладачів та дослідників, який наголошує на важливості спільних зусиль по всьому закладу для підтримки студентів у використанні генеративного ШІ.

Організаційна модель включає створення спільноти прихильників ШІ в університеті та залучення інституційних команд підтримки в бібліотеці. Група співпраці зустрічається кожні два-три місяці для забезпечення міжуніверситетського нагляду та керівництва щодо генеративного ШІ в навчанні та викладанні, обговорюючи питання фінансування, грантів та уникнення дублювання діяльності. Грем Ф. МакЕлєрні, який управляє простором цифрових креативників у бібліотеці, координує роботу групи співпраці та забезпечує стратегічне керівництво щодо генеративного ШІ.

Центральним документом стратегічного планування є загальноуніверситетський документ Principles for Generative AI in learning and teaching (<https://www.sheffield.ac.uk/saas/elevate/ai-principles>), який визначає ролі та обов'язки різних відділів у підтримці генеративного штучного інтелекту. Бібліотека виконує ключові функції у трьох напрямках: розвиток критичної грамотності, покращення пошуку інформації та формування практичних навичок використання штучного інтелекту.

Своєю чергою, впровадження ШІ характеризується активною співпрацею різних структурних підрозділів Бібліотеки, наприклад, Служба розвитку освіти забезпечує навчальні навички та підтримку колег-викладачів, Команда цифрового навчання підтримує конкретні цифрові інструменти, Консультаційна служба з питань кар'єри допомагає студентам у поданні заявок на роботу з використанням ШІ, а Центр викладання англійської мови підтримує іноземних студентів у розвитку мовних навичок.

Практичні аспекти впровадження ШІ-технологій

Подкаст «Skills Chat: Початок роботи зі штучним інтелектом», де учасники спілкуються з професором Девідом Смітом про корисні аспекти роботи з генеративним штучним інтелектом, ілюструє важливість різноманітних форматів навчання та комунікації.

Дійсно, бібліотека університету Шеффілда реалізує комплексну програму навчальних заходів, включаючи семінари для персоналу з дев'яти тематичних напрямів та двогодинні вступні семінари з пошуку літератури для аспірантів-дослідників. Особливої уваги заслуговує співпраця з різними кафедрами для підтримки грамотності в галузі ШІ, зокрема проведення спеціального заходу для персоналу у червні 2024 року. У рамках міжнародного співробітництва бібліотекарі Шеффілда діляться досвідом практичного використання ШІ-інструментів. Бібліотекарі зі зв'язків з факультетами, використовують навчання пошуку джерел за ключовими словами у формі практикумів для невеликих груп студентів (10-20 осіб), які включають обговорення та практичні завдання, роботу з AI checklist (Smithson, 2025).

Цей спеціальний контрольний список ключових питань щодо використання GenAI в академічній роботі створений Домінікою Смітсон та Сюзанною Даймонд під ліцензією CC BY-NC-SA 4.0. Під час навчання наголошується, що ШІ є лише інструментом і не є нейтральним, потребуючи критичного використання.

Практичне впровадження ШІ охоплює широкий спектр технологічних рішень. Інструмент ШІ Gemini Google офіційно схвалений в університеті для пошуку джерел, а Web of Science Smart Search використовується як спеціалізований ШІ-додаток для магістрів та аспірантів. Особливої уваги заслуговує навчання методики роботи з інструментами ШІ, зокрема популярними у студентів візуалізованими програмами зі створення карт джерел, де два релевантні джерела є основою для пошуку додаткових пов'язаних матеріалів.

Бібліотекарі використовують можливості *Synthesia* – платформи для створення штучного відео, що формується за шаблоном з автоматичною озвучкою тексту.

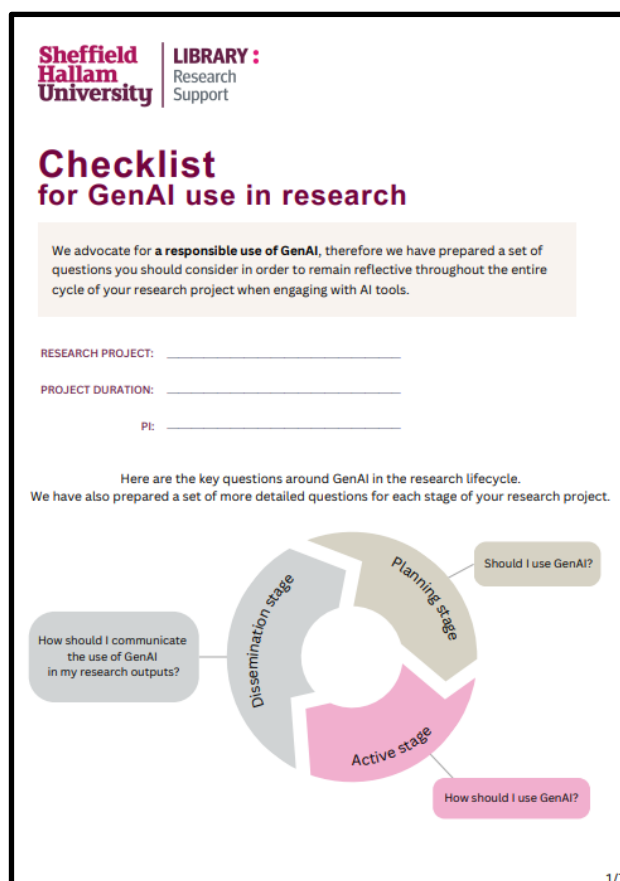

Рис. 1. Smithson, D., & Diamond, S. (2025). AI checklist – key questions about using GenAI in academic work [CC BY-NC-SA 4.0]. University of Sheffield Library.

Особливо вражає досвід розробки асистента каталогізатора до системи Alma, який здатний розпізнавати текст та обробляти рукописні картки різними мовами, хоча і з певними обмеженнями наразі щодо кирилиці.

Значним досягненням стала розробка Бібліотекою *Generative AI LibGuide* – вебресурсу бібліотеки з навчальними матеріалами та рекомендаціями (<https://libguides.shu.ac.uk/ai/home/>), який став найпопулярнішим ресурсом з моменту створення.

Виклики та перспективи розвитку

Досвід бібліотеки університету Шеффілда демонструє важливість збалансованого підходу до впровадження ШІ-технологій. Особлива увага приділяється таким проблемам, як захист даних, ризики авторського права, цифрова ізоляція, упередженість та вплив на навколишнє середовище. Бібліотека прагне розвивати критичну грамотність у сфері ШІ, пропонуючи рекомендації та приклади найефективнішого використання.

Особливої уваги заслуговує комплексний підхід університету Шеффілда до розвитку ШІ-компетентностей персоналу та користувачів бібліотеки. Бібліотека зобов'язується адаптувати та розвивати свої послуги відповідно до швидкозмінного ландшафту штучного інтелекту, працюючи у партнерстві зі

студентами, персоналом, постачальниками та широкою академічною спільнотою.

Результати та обговорення

На основі досвіду міжнародної співпраці та вивчення практик університету Шеффілда в КПІ ім. Ігоря Сікорського було організовано круглий стіл для бібліотекарів «ШІ для ефективності та розвитку». У заході, що відбувся в Бібліотеці КПІ у травні 2025 року, брали участь 8 доповідачів та 56 учасників, бібліотекарів різних підрозділів. Програма круглого столу включала, по-перше, презентацію досвіду університету Шеффілда (стратегічні підходи до впровадження ШІ, організаційні моделі співпраці, використання інструментів та їх ефективність); по-друге, порівняння організаційної моделі впровадження інструментів ШІ у двох університетах; по-третє, обмін досвідом практичного використання інструментів ШІ в Бібліотеці КПІ. Зокрема, говорили про створення в Бібліотеці КПІ робочої групи з впровадження ШІ у 2025 р., Політику використання штучного інтелекту для академічної діяльності КПІ ім. Ігоря Сікорського (2023), чатбот Прометей на сайті Бібліотеки, було презентовано інформаційні розділи сторінки бібліотечного сайту «Використання ШІ для академічної діяльності» (<https://www.library.kpi.ua/research/vykorystannya-shi-v-akademichnij-diyalnosti/>). Працівники бібліотеки презентували випробувані інструменти: чатботи, інструменти пошуку та аналізу наукової інформації, роботи з відео та фото, удосконалення граматики, письма та перекладу тощо. Підкресливали переваги та вказували на обмеження, зокрема:

- Мовні бар'єри при роботі з англomовними інструментами;
- Відсутність фінансування для платних версій інструментів;
- Потреба в додатковому навчанні працівників;
- Етичні питання використання ШІ в академічному середовищі.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз досвіду впровадження ШІ

Аспект	Бібліотека Університет Шеффілда	Бібліотека КПІ ім. Ігоря Сікорського
Стратегічне планування	Формалізована стратегія	На етапі розробки
Фінансування	Інституційна підтримка	Обмежені ресурси
Навчання персоналу	Систематичні програми	Ініціативні заходи
Технічна інфраструктура	Розвинена	Базова
Міжвідомча співпраця	Налагоджена	Формується

За результатами проведеного круглого столу було прийнято низку важливих стратегічних рішень. Планове проведення заходів з ШІ-грамотності для працівників Бібліотеки КПІ та дослідників університету стане регулярною

практикою, що забезпечить системний розвиток компетентностей у сфері штучного інтелекту. Поступове впровадження ШІ-інструментів у бібліотечну діяльність буде здійснюватися з урахуванням специфіки кожного підрозділу та наявних ресурсних можливостей. Намір включення напряму розвитку ШІ-технологій до Стратегії розвитку Бібліотеки КПІ на 2026-2030 роки засвідчує інституційне визнання важливості цього напряму для майбутнього розвитку.

Висновки

Кейс-стаді бібліотеки університету Шеффілда демонструє успішну модель стратегічного впровадження ШІ-технологій в академічному середовищі. Ключовими факторами успіху є системний підхід, міжвідомча координація, акцент на етичних принципах та постійний розвиток компетентностей персоналу. Досвід міжнародної співпраці університетів КПІ ім. Ігоря Сікорського та Шеффілду в рамках проєкту «Ініціативи Єднання» підкреслює важливість обміну кращими практиками для розвитку бібліотечної справи та впровадження інноваційних технологій у вітчизняних університетських бібліотеках, формування навички критичного використання ШІ-інструментів у бібліотечній діяльності.

Перспективи подальшого розвитку пов'язані з поглибленням співпраці між українськими та британськими бібліотеками, адаптацією успішних закордонних практик до місцевих умов та розробкою Бібліотекою КПІ ім. Ігоря Сікорського власних інноваційних рішень у сфері використання штучного інтелекту.

Література

1. Association for Information Science & Technology. (2022). How artificial intelligence might change academic library work: Applying the competency-based approach for analysing professional roles. ASIST Annual Meeting Proceedings. <https://scispace.com/pdf/how-artificial-intelligence-might-change-academic-library-3xrlf64r.pdf>
2. Cox, A. M. (2022). How artificial intelligence might change academic library work: Applying the competency-based approach for analysing professional roles. White Rose Research Online. <https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/183779/14/Asso%20for%20Info%20Science%20%20%20Tech%20-%202022%20-%20Cox%20-%20How%20artificial%20intelligence%20might%20change%20academic%20library%20work%20%20Applying%20the.pdf>
3. Cox, A. (2023, June 5). Library strategy and Artificial Intelligence. National Centre for AI. <https://nationalcentreforai.jiscinvolve.org/wp/2023/06/05/library-strategy-and-artificial-intelligence/>

4. IFLA. (2023). Developing a library strategic response to artificial intelligence. <https://www.ifla.org/g/ai/developing-a-library-strategic-response-to-artificial-intelligence/>
5. Smithson, D., & Diamond, S. (2025). AI checklist – key questions about using GenAI in academic work [CC BY-NC-SA 4.0]. University of Sheffield Library.
6. University of Edinburgh. (2023, April 26). Artificial intelligence: Where does it fit into library strategy? Academic Services Librarian Blog. <https://libraryblogs.is.ed.ac.uk/asl/2023/04/26/artificial-intelligence-where-does-it-fit-into-library-strategy/>
7. University of Sheffield. (2024). A framework for libraries to respond strategically to Artificial Intelligence [Presentation]. ORDA. https://orda.shef.ac.uk/articles/presentation/A_framework_for_libraries_to_respond_strategically_to_Artificial_Intelligence/26067841?file=47151172
8. University of Sheffield Library. (2024). Library AI statement. <https://www.sheffield.ac.uk/library/about/library-ai-statement>
9. University of Sheffield Library. (2024). Generative AI LibGuide. <https://libguides.shu.ac.uk/ai/home/>
10. University of Sheffield Library. (2024). What is AI? Library Guides. <https://libraryguides.sheffield.ac.uk/genai/whatisai>
11. Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського". (2024). Політика використання штучного інтелекту для академічної діяльності в КПІ ім. Ігоря Сікорського. Retrieved from https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/63457/1/Polityka_vykorystannia_ShI.pdf

ORGANIZATIONAL AND TECHNOLOGICAL ASPECTS OF AI TECHNOLOGY INTEGRATION IN THE LIBRARY ENVIRONMENT OF IGOR SIKORSKY KPI

Svitlana Petrunovska

Scientific and Technical Library named after G. I. Denysenko

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

***Abstract.** The article explores the experience of implementing artificial intelligence technologies in foreign libraries in the context of developing domestic library science. Based on the analysis of international cooperation practices between Igor Sikorsky KPI and the University of Sheffield within the "Uniting Initiatives" project, organizational and technological aspects of AI technology integration in the academic library environment are examined.*

Keywords: *artificial intelligence, digital technologies, international cooperation, academic library, University of Sheffield, Igor Sikorsky KPI.*

БІБЛІОТЕКА ЯК КОРЕНІ ТА КРИЛА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХ СТІЙКОСТІ, АДАПТИВНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ДЕРЖАВНОГО БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Олена Рибальченко

Наукова бібліотека

Державний біотехнологічний університет (Харків)

Анотація. *У статті розглядається роль університетської бібліотеки у забезпеченні інформаційної підтримки вищої освіти в умовах сучасних викликів. На прикладі Наукової бібліотеки Державного біотехнологічного університету (НБ ДБТУ) аналізується її стійкість, адаптивність та відповідальність перед науковою спільнотою.*

Особлива увага приділяється концепції «коріння», яке сплетене з досвіду та історії бібліотечних фондів і практик чотирьох бібліотек об'єднаних закладів вищої освіти: Харківського національного технічного університету сільського господарства, Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, Харківської державної зооветеринарної академії та Харківського державного університету харчування та торгівлі. Це історичне коріння, що зберігає фундаментальні знання та культурну, інформаційну спадщину, стає основою для розвитку та інновацій.

Концепція «крил» розкриває діяльність бібліотеки, спрямовану на сприяння інноваціям, цифровізації, розвитку наукової комунікації та формування якісного інформаційного середовища. Досліджуються механізми, які дозволяють бібліотеці швидко адаптуватися до потреб суспільства, а також її соціальна відповідальність у сприянні формуванню кваліфікованих фахівців.

Ключові слова: *університетська бібліотека, вища освіта, стійкість, адаптивність, соціальна відповідальність, злиття університетів, історія бібліотек, ХНТУСГ, ХНАУ, ХДЗВА, ХДУХТ, НБ ДБТУ.*

Сучасний світ безупинно вирує змінами, і хвилі різних викликів торкаються всього, що нас оточує: освіти, науки, культури – усіх сфер нашого життя. Але є речі, які залишаються непохитними навіть тоді, коли змінюється

все навколо. Університетська бібліотека завжди була, є, і буде тим місцем, де шукають, знаходять і зростають. Протягом століть вона – незмінний інтелектуальний осередок, невід’ємна частина академічного життя.

Роль бібліотеки часто осмислюється через метафори, які підкреслюють її фундаментальні функції: «серце університету», «скарбниця знань», «храм науки» та «пам’ять людства». Вона постає перед нами і як «вікно у світ», «джерело мудрості» та «міст між епохами». У сучасному контексті її нерідко називають «форпостом освіти та інновацій», «машиною часу» чи навіть «лабіринтом інформації», що відображає її багатогранну та динамічну природу.

Сучасні дослідники переосмислюють метафору «бібліотека як серце університету» через когнітивну і культурну призму і пропонують нове її бачення – як гнучкої моделі, що адаптується до змін у вищій освіті, дослідженні та цифровому середовищі [1]. Метафоричні образи бібліотеки у контексті цифрових трансформацій враховують також символічні наслідки перенасиченості інформацією, глобальності та спроби організувати знання. [2]. Метафори та парадигми, які формують образ бібліотеки як місця збереження колективного досвіду, історії та ідентичності, розглядають бібліотеку як простір соціокультурної пам’яті [3]. Роль образної мови у бібліотечній справі полягає у створенні цінностей та смислів і саме завдяки їй бібліотека набуває не лише практичного, але й емоційного та ціннісного значення [4].

На цьому тлі метафора «Бібліотека – як коріння і крила університетської освіти» є логічним продовженням традиційного метафоричного мислення: бібліотека – це те, що вкорінює в традиціях і дарує крила для майбутнього. Водночас ця метафора пропонує і новий кут зору, який об’єднує ключові сенси, що дуже актуальні сьогодні, в часи соціальних потрясінь. Корені – це не тільки пам’ять і ґрунт, що живить і тримає, вони символізують стійкість, витривалість і відповідальність. Крила – це простір для пошуку, творчість, відкритість до нового, готовність до змін. Вони уособлюють адаптивність, сміливість і прагнення до пошуку нових рішень для підтримки освітнього та наукового процесів університету в найскладніших умовах.

Саме таку роль відіграє Наукова бібліотека в Державному біотехнологічному університеті: вона зберігає і плекає інтелектуальні «корені» академічної спільноти, але водночас надає «крила» для розвитку, інновацій та самореалізації. У цьому й полягає її стійкість – у поєднанні традиції та оновлення, минулого та майбутнього.

Для Наукової бібліотеки ДБТУ, створеної в період безпрецедентних викликів, пов’язаних спочатку з пандемією COVID, а потім повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну, стійкість, адаптивність і відповідальність закладені вже у її самій основі. Досвід нашої роботи протягом 2021–2025 років є

переконливим прикладом того, як, опинившись у вирі соціальних потрясінь, ми виявилися здатними одночасно проводити трансформаційні і реорганізаційні зміни та виконувати основні функції, незважаючи на зовнішні виклики: надавати необхідні послуги, знаходити нові рішення для роботи у віддаленому режимі, підтримувати свою ефективність, зберігаючи ключову роль в університеті для інформаційного забезпечення освіти, науки і виховної діяльності.

Юридично, бібліотеці 4 роки, але усвідомлюємо, що НБ ДБТУ з'явилась не на порожньому місці. Вона є спадкоємицею історій 4-х потужних бібліотек, які склали її основу [5]. А отже, наші коріння у часі сягають значно глибше: у ФБ ХНАУ – з 1816 р., ІБЦ ХДЗВА – з 1851 р., НБ ХНТУСГ – з 1930 р., НБ ХДУХТ – з 1967. Ще до об'єднання кожна з цих бібліотек протягом свого існування достойно прийняла на себе не один виклик часу. Усі пройшли через важкі періоди, зокрема війни, революції, економічні кризи та періоди нестабільності, пов'язаних зі змінами політичних режимів, націоналізацією фондів, ідеологізацією бібліотечної справи, перебудовами і фінансовими обмеженнями. Деякі в силу історичних обставин неодноразово переїжджали з одного місця до іншого. Проте кожна з них була глибоким корінням, що живило університет знаннями, культурою, інтелектуальними традиціями. І щоразу вони відроджувалися та відновлювали свою роботу, демонструючи життєздатність та відданість своїй місії, не зважаючи на різні обставини, проявляючи свою неймовірну стійкість і відповідальність перед закладами освіти, перед молоддю, що навчається, перед викладачами, що надають знання, перед науковцями, що рухають науку. Історичні довідки кожної з бібліотек можна переглянути на сайті НБ, у проєкті «Історія НБ ДБТУ».

Напередодні об'єднання у 2021 р. усі 4 бібліотеки, адаптуючись до вимог інформаційного суспільства, активно впроваджували новітні інформаційні технології, створювали електронні каталоги, бази даних, веб-сайти, розвивали автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи (АІБС), електронну доставку документів та забезпечували доступ до світових інформаційних ресурсів. Кожна бібліотека була не просто сховищем книг, а й відігравала ключову роль як інформаційний, науковий, культурний та освітній центр для своїх університетських спільнот. Протягом всього періоду існування кожна бібліотека сформувала унікальні, профілізовані фонди, що охоплювали ключові для їхніх ЗВО галузі: ветеринарія, зоотехнології, агрономія, сільськогосподарська механізація та електрифікація, технології харчової промисловості. Від рукописних каталогів до електронних баз даних, від читальних залів до віртуальних ресурсів – кожна бібліотека в усі часи прагнула бути на крок попереду, задовольняючи зростаючі потреби своїх користувачів, усвідомлюючи свою соціальну відповідальність.

Об'єднання бібліотек створило потужну базу знань для ДБТУ, який отримав унікальний фонд знань, зібраний протягом двох століть, що налічує сотні тисяч друкованих та електронних документів, включаючи цінні колекції рідкісних видань. Це багатство, до якого тепер має доступ вся університетська спільнота.

Все ж варто зазначити, що створення спільної сторінки історії 4-х бібліотек в одну відбувалось дуже нелегко. На тлі пандемії COVID-19 та пов'язаних з нею обмежень бібліотекарі мали швидко адаптуватися до дистанційної роботи. Виникла нагальна потреба в уніфікації роботи, адже бібліотеки мали різні АІБС. Здійснивши вибір однієї АІБС із чотирьох, були створені невеликі «робочі групи для стажування», де співробітники вивчали нові технології і проходили стажування для опанування єдиних форм роботи. Ці навчання з питань комплектування, обробки документів та наповнення баз даних, проведені наприкінці 2021 – початку 2022 року, стали міцною основою та запорукою для успішної та повноцінної роботи бібліотеки у виключно дистанційному форматі після початку повномасштабного вторгнення.

Вже під час війни були створені команди для виконання робіт з об'єднання ресурсів репозитаріїв 4-х університетів, редагування сконвертованих баз даних електронного каталогу, активізації роботи по залученню і обслуговуванню віртуального користувача, створення онлан-реєстрації користувача з доступом до всіх сервісів електронного каталогу і електронної бібліотеки, створення та наповнення нового сайту, підтримки в актуальному стані інформаційного порталу «Web-портфоліо», тощо [6].

Це дозволило нам зберігати свою ефективність та забезпечувати безперервність освітнього та наукового процесів університету, незважаючи на зовнішні перешкоди. Таким чином, навіть у найскладніші часи, бібліотека не лише втримала, але й зміцнила свою ключову роль як надійного інформаційного центру та опори для всієї університетської спільноти.

Злагоджена професійна робота – не єдина відповідь на виклики, спричинені війною. Нашу стійкість і відповідальність випробували ще й інші обставини. Ворожі обстріли завдали значної шкоди корпусам університету та приміщенням бібліотеки: шість із восьми бібліотечних пунктів обслуговування, розташованих у різних частинах міста, зазнали уражень і руйнувань різного ступеню: вибиті вікна, пошкоджені меблі, знищена комп'ютерна техніка та сервер; частково були втрачені облікові документи та каталоги. Попри небезпеку, співробітники, що залишалися в Харкові, регулярно виїжджали до пошкоджених будівель з метою порятунку фондів та майна: розбирали завали, збирали вцілілі документи та книги, значну частину фондів перемістили в більш безпечні приміщення університету; самотужки та за допомогою рідних і сусідів

закривали розбиті вікна плитами та плівкою, щоб захистити книги від вологи та подальших пошкоджень. Колектив бібліотеки постійно проявляє практичну відповідальність за збереження бібліотечної спадщини університету.

Отже, досвід роботи Наукової бібліотеки ДБТУ в умовах надзвичайних викликів – від об'єднання 4-х книгозбірень під час пандемії до роботи в час повномасштабного вторгнення – найкраще ілюструє нами сформовану метафору «Бібліотека – коріння і крила університетської освіти». У контексті історії вона набуває глибокого сенсу і показує, що бібліотека є не лише надійним хранителем традицій, але й динамічним, інноваційним центром, що надає університетській спільноті інструменти для розвитку та польоту в майбутнє, попри будь-які випробування.

Наші корені – глибокі й міцні, вони сплетені з досвіду поколінь, любові до знань та служіння університетській спільноті. Вони тримають нас непохитно, коли світ переживає бурі; вони живлять розвиток, розвивають думку, створюють умови для навчання, досліджень навіть коли світ змінюється.

Наші крила – це інновації, цифрові сервіси, відкритий доступ і партнерські проекти, що дають змогу літати високо і долати відстані, об'єднуючи читачів і знання в будь-якій точці міста, країни і світу.

А разом корені і крила творять простір, у якому університетська освіта живе і розвивається.

Ми стійкі, бо маємо міцне коріння; ми адаптивні, бо вміємо розправляти крила; ми відповідальні, бо несемо світло знань і підтримки туди, де воно потрібне найбільше.

Література

1. Salisbury F., Peseta T. Looking again: Revisiting the academic library heart metaphor. portal: Libraries and the Academy. 2023. Preprint. URL: https://preprint.press.jhu.edu/portal/sites/default/files/06_23.2salisbury-preprint.pdf (дата звернення: 02.09.2025).

2. Gooding P., Terras M. Inheriting library cards to Babel and Alexandria: Contemporary metaphors for the digital library. International Journal on Digital Libraries. 2016. Vol. 18, no. 3. P. 265–273. DOI: [10.1007/s00799-016-0194-2](https://doi.org/10.1007/s00799-016-0194-2). (дата звернення: 02.09.2025).

3. Бондаренко С. Парадигми і образи пам'яті у бібліотечній справі й бібліотечному просторі. Historians.in.ua. 2014. URL: Частина 1: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1559-stanislaw-bondarenko-fama-paradyhmy-i-obrazy-pam-yati-u-bibliotechniy-spravi-i-bibliotechnomu-prostori-chastyna-1;> Частина 2:

<http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1567-stanislav-bondarenko-fama-paradyhmy-i-obraz>. (дата звернення: 02.09.2025).

4. Library as metaphor. Science Education Resource Center at Carleton College. URL: https://serc.carleton.edu/p2p_redux/libraryMetaphor.html (дата звернення: 02.09.2025).

5. Проект «Історія НБ ДБТУ»: URL: <https://library.btu.kharkov.ua/proiekty/istoriia-naukovoii-biblioteky-dbtu-v-osobakh.html> (дата звернення: 02.09.2025).

6. Nikolaienko N. M. 2022. Transformation of university library activities in the conditions of modern challenges. University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings, 7, 15–20. doi: https://doi.org/10.15802/unilib/2022_270752.

LIBRARY AS ROOTS AND WINGS OF UNIVERSITY EDUCATION: THE PATH TO RESILIENCE, ADAPTABILITY AND RESPONSIBILITY IN THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE STATE BIOTECHNOLOGICAL UNIVERSITY

Olena Rybalchenko

Scientific Library

State Biotechnological University (Kharkiv)

***Annotation.** The article examines the role of the university library as a key element that ensures the sustainability, adaptability, and responsibility of higher education in the context of modern challenges. Using the example of the Scientific Library of the State Biotechnological University (SL SBU), it analyzes its transformation from a traditional book depository into an innovative educational and scientific hub.*

Special attention is paid to the concept of "roots", which are intertwined with the experience and history of the library collections and practices of four merged higher education institutions: Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, V. V. Dokuchayev Kharkiv National Agrarian University, Kharkiv State Zooveterinary Academy, and Kharkiv State University of Food Technology and Trade. These historical roots, which preserve fundamental knowledge and cultural heritage, become the basis for development and innovation.

The concept of "wings" reveals the library's activities aimed at promoting innovation, digitalization, the development of scientific communication and the formation of a high-quality information environment.

Keywords: university library, higher education, sustainability, adaptability, social responsibility, university mergers, library history.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ СЕРВІСІВ

Олексій Сакалюк

Кафедра ІТКБ

Анастасія Волкова

Науково-технічна бібліотека

Одеський національний технологічний університет

***Анотація.** У статті розглянуто застосування технологій штучного інтелекту в бібліотечній сфері в умовах цифрової трансформації. Визначено основні напрями інтеграції ШІ, зокрема автоматизацію процесів, інтелектуальний пошук, персоналізацію сервісів і цифрове архівування. Проаналізовано міжнародний досвід та окреслено технічні, етичні й організаційні виклики, що супроводжують упровадження інновацій.*

***Ключові слова:** бібліотека, інтелектуальний пошук, рекомендаційні системи, сервіс, штучний інтелект*

Актуальність використання штучного інтелекту (ШІ) у бібліотеках зумовлена загальною цифровою трансформацією суспільства та зростанням обсягів інформації, які необхідно обробляти, зберігати та надавати користувачам. ШІ відкриває нові можливості для автоматизації рутинних процесів, створення персоналізованих сервісів, удосконалення систем пошуку й класифікації ресурсів. Завдяки ШІ бібліотеки можуть виконувати роль не лише традиційних сховищ знань, а й інноваційних освітньо-культурних центрів, орієнтованих на потреби користувачів [1, с. 124].

Водночас актуальність проблематики полягає і в необхідності поєднання технологічних інновацій з етичними принципами. Європейський досвід демонструє, що впровадження ШІ має здійснюватися з урахуванням безпеки, прозорості, інклюзивності та захисту прав людини. Для бібліотек це означає не лише оптимізацію сервісів, а й створення середовища довіри, що гарантує справедливий та безпечний доступ до інформації [2, С. 128–129].

Міжнародний досвід упровадження штучного інтелекту в бібліотечну сферу демонструє різноманіття підходів та стратегій, орієнтованих на оптимізацію обслуговування користувачів і підвищення ефективності управління інформаційними ресурсами. Світові бібліотечні асоціації, зокрема *IFLA*, Американська бібліотечна асоціація (*ALA*), Канадська федерація бібліотечних асоціацій (*CFLA*) та Австралійська бібліотечно-інформаційна асоціація (*ALIA*), визнають стратегічну роль ШІ у майбутньому бібліотек і підтримують дослідження в цій сфері. Серед практичних напрямів використання

технологій – автоматизація каталогізації, застосування чат-ботів для довідково-інформаційного обслуговування, інтеграція систем машинного перекладу та обробки природної мови, а також використання RFID-технологій для інтелектуального управління бібліотечними фондами [3, с. 99].

Окремі зарубіжні бібліотеки реалізують інноваційні рішення для персоналізації доступу до інформації та розширення віртуальних сервісів. Наприклад, технології штучного інтелекту активно застосовуються для створення рекомендаційних систем, автоматичного індексування та інтелектуального пошуку. Важливим етапом розвитку стало розширення віртуальної взаємодії, що дає змогу користувачам отримувати доступ до ресурсів будь-якої бібліотеки світу незалежно від фізичного місця перебування. Таким чином, міжнародний досвід підтверджує, що інтеграція ШІ в бібліотеки не обмежується технічною модернізацією, а сприяє формуванню нової моделі бібліотечного середовища, зорієнтованої на глобальну взаємодію, інклюзивність та високий рівень користувацького досвіду [3, С. 99–100].

Напрями застосування штучного інтелекту в бібліотечній сфері охоплюють завдання з підвищення ефективності обслуговування та управління інформаційними ресурсами. Найбільш поширені – рекомендаційні системи й алгоритми пошуку, що забезпечують персоналізований доступ і швидке знаходження даних. Важливими є технології цифрового архівування та оцифрування фондів, які сприяють збереженню культурної спадщини та розширенню доступу. Перспективні напрями включають чат-боти, віртуальних асистентів, інструменти аналізу тексту, автоматизоване створення метаданих і резюме, сервіси перекладу та доступності. Використовуються також прогностичні моделі для управління фондами й технології безпеки. Водночас інтеграція ШІ потребує дотримання етичних принципів: захисту персональних даних, прозорості алгоритмів, інклюзивності та врахування авторських прав [4, с. 105–106].

Застосування штучного інтелекту у бібліотеках дозволяє підвищити ефективність інформаційного обслуговування. Інтелектуальні системи аналізують запити користувачів і забезпечують швидкий та точний пошук релевантних ресурсів, скорочуючи час на отримання необхідної інформації. Автоматизація рутинних завдань, таких як каталогізація, індексація та обробка запитів, знижує навантаження на бібліотечний персонал і мінімізує ймовірність помилок, дозволяючи працівникам зосередитися на аналітичній та освітній діяльності. ШІ-технології також сприяють створенню персоналізованих траєкторій користувацького досвіду, пропонуючи рекомендації та освітні маршрути відповідно до інтересів і попередньої активності користувача [5, С. 234–237].

У статті «AI in libraries: Improving tradition through innovation» [6] описано, як 27 дослідницьких бібліотекарів застосовують штучний інтелект для оптимізації бібліотечних процесів. Вони використовують інструменти, такі як *ChatGPT*, *Gemini*, *Perplexity* та *Elicit*, для автоматизації рутинних завдань, прискорення літературних оглядів та покращення обслуговування користувачів. Такі ІІ-ехнології дозволяють бібліотекарям зосередитися на більш складних завданнях, підвищуючи ефективність роботи бібліотек.

Впровадження штучного інтелекту у бібліотечну діяльність супроводжується низкою технічних, етичних та організаційних викликів. До технічних належать обмеження точності алгоритмів, помилки автоматичної каталогізації та можливі збої в системах обробки запитів. Етичні ризики включають порушення конфіденційності користувацьких даних, упередженість алгоритмів та можливе спотворення рекомендаційних систем. Організаційні виклики полягають у необхідності навчання персоналу, адаптації робочих процесів та забезпеченні належної підтримки цифрових сервісів. Усвідомлення цих ризиків є ключовим для безпечного та ефективного використання ІІ у бібліотеках.

Отже, у роботі досліджено сучасні напрями використання технологій штучного інтелекту в бібліотечній сфері в контексті цифрової трансформації суспільства. Розкрито можливості ІІ для оптимізації інформаційних процесів, персоналізації сервісів, удосконалення систем пошуку та збереження культурної спадщини. Проаналізовано міжнародний досвід впровадження інноваційних рішень та окреслено технічні, етичні й організаційні виклики, що супроводжують інтеграцію штучного інтелекту у бібліотечну діяльність.

Література

1. Шишкіна О. С. Використання штучного інтелекту в бібліотечній діяльності // Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері: ІХ Всеукраїнська наукова студентська конференція / ДНУ ім. Василя Стуса. Вінниця, 2024. С. 124–126. URL: <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15956>.

2. Добровольська В. В., Ляховченко В. Е. Штучний інтелект як інструмент модернізації публічних бібліотек // Культура, інформація, комунікація: міждисциплінарний діалог: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / НАКККіМ. Київ, 2025. С. 128–129. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/Zb_mater_konferencii_10_04_2025.pdf.

3. Івашкевич О. В. Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2023. № 2. С. 97–101. DOI: [10.32461/2409-9805.2.2023.284672](https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2023.284672).

4. Нетяга Т. О., Прилуцька А. Є. Напрями використання штучного інтелекту в бібліотеках // Культура, інформація, комунікація: міждисциплінарний діалог: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / НАКККіМ. Київ, 2025. С. 105–106. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/Zb_mater_konferencii_10_04_2025.pdf.

5. Mamedova S. I. Artificial Intelligence Applications in Libraries in the Context of Digital Transformation of Society // Culturological almanac. 2023. № 4. P. 231–238. DOI: [10.31392/cult.alm.2023.4.32](https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.32).

6. AI in libraries: Improving tradition through innovation // Springer Nature: [Website]. 2024. URL: <https://www.springernature.com/gp/librarians/the-link/technology-blogpost/ai-libraries-tradition-innovation/27407176> (viewed on: 21.09.2025).

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TO OPTIMISE LIBRARY SERVICES

Oleksii Sakaliuk
ITCS Department

Anastasiia Volkova
Scientific and Technical Library
Odesa National University of Technology

Abstract. *The article examines the application of artificial intelligence technologies in the library field within the context of digital transformation. The main directions of AI integration are identified, including process automation, intelligent search, service personalization, and digital archiving. International experience is analysed, and technical, ethical, and organizational challenges of implementation are outlined.*

Keywords: *artificial intelligence, search, library, recommendation systems, service.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ДОСВІД НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХНМУ

Лариса Скрипченко

Світлана Кравченко

Наукова бібліотека

Харківський національний медичний університет

***Анотація.** У статті проаналізовано трансформацію культурно-просвітницької діяльності Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) в умовах цифровізації, пандемії COVID-19 та війни в Україні. Розглянуто досвід переходу від традиційних книжково-ілюстративних експозицій до віртуальних виставок, мультимедійних проєктів і цифрових публікацій у соціальних мережах. Окрема увага приділена створенню біобібліографічних віртуальних виставок, ювілейних публікацій, авторських рубрик у газеті «Бібліотерапевт». Показано, що інноваційні форми культурно-просвітницької роботи сприяють збереженню наукової та культурної спадщини, розширенню аудиторії користувачів і формуванню позитивного іміджу університету.*

***Ключові слова:** цифровізація, університетська бібліотека, віртуальні виставки, біографічні проєкти, соціальні мережі, репозитарій, культурно-просвітницька діяльність, наукова спадщина.*

Вступ. У ХХІ столітті цифрові технології кардинально змінили спосіб зберігання інформації, її поширення та сприйняття взагалі. Цифровий контент сьогодні є справжнім проривом у розвитку знань і культури, забезпечуючи широке охоплення аудиторії незалежно від географічного розташування. У сучасному світі бібліотека дедалі активніше виходить за межі традиційного уявлення про себе як про «місце з книжками». В умовах цифровізації вона стає динамічним і гнучким осередком знань, інформації та культури, здатним реагувати на виклики часу та потреби користувачів. Пандемія та війна в Україні значно прискорили трансформування культурно-просвітницької діяльності бібліотек – вимушено припинилось або суттєво обмежилось обслуговування користувачів у фізичному просторі. Нові обставини змусили не лише змінити підходи до роботи, а й переосмислити місію бібліотеки. Вона не втрачає свого значення, а набуває нового змісту – впровадження цифрових технологій та пошук інноваційних форм взаємодії з користувачами.

Цифрова трансформація має декілька ключових переваг:

- Максимальна поширеність – створює умови для постійного зростання інформаційного обміну між окремими користувачами, установами та країнами.
- Доступність – студент або науковець з будь-якої точки світу може в один клік отримати доступ до контенту, що цікавить. Такий формат дуже важливий у кризових умовах, коли фізичний простір обмежено (пандемія або військові дії).
- Легкість та відкритість користування – цифрове відображення інформації робить її загальнодоступною. Це необхідна підтримка користувачів, які не припиняють своє навчання чи роботу ні під час карантину, ні в умовах обстрілів і відключень.

Трансформування традиційних підходів до обслуговування користувачів особливо стосується університетських бібліотек медичних вишів, які не мають права зупинятися: майбутні лікарі, науковці, викладачі продовжують вчитись та працювати.

Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) стала прикладом успішної адаптації до нових умов, поєднавши інформаційну, культурно-просвітницьку та соціально-виховну функції. Підтримка навчального процесу, збереження наукової спадщини, формування світогляду майбутніх медиків і популяризація досягнень української медицини залишились пріоритетом, коли навчання і робота перейшли в онлайн. Саме цей період показав важливість дистанційного доступу до інформації, цифрових сервісів і нових форматів спілкування з користувачем. Бібліотека відповідно трансформувала виставкову діяльність, створюючи й поширюючи тематичні, біобібліографічні віртуальні виставки, пости, мультимедійні матеріали тощо.

Мета. Дослідити процеси, методи та ефективність трансформації культурно-просвітницької діяльності НБ ХНМУ (2012–2025), зосередившись на аналізі досвіду створення тематичних та біобібліографічних віртуальних виставок, їхніх технологічних рішень, каналів поширення та впливу на аудиторію.

Виставкова діяльність НБ ХНМУ має багату та насичену історію. У бібліотеці регулярно проводилися традиційні книжково-ілюстративні виставки наукової та науково-популярної тематики, а також виставки української, зарубіжної, художньої й соціально-економічної літератури. Створення власного вебсайту (2012) стало важливим етапом в освоєнні нових ресурсів і базою для подальшої цифрової трансформації. Саме з появою сайту почалось системне створення віртуальних виставок за актуальними напрямками – «Тема на часі», «Визначні події», «Славетні імена», «Майстри художнього слова».

Першу віртуальну виставку, яка також започаткувала цикл «Славетні імена», підготовлено за допомогою програмних засобів Microsoft PowerPoint. Вона була приурочена до 160-річчя від дня народження академіка Василя Яковича Данилевського (1852–1939) – видатного фізіолога, громадського діяча та письменника-публіциста. Цей інструмент виявився надзвичайно зручним і досі використовується для створення подібних експозицій.

Згодом бібліотека перейшла до використання онлайн-сервісу Calaméo, який дозволяв створювати інтерактивні публікації у форматі флеш-журналів із PDF-файлів. Такий формат зручний, динамічний, візуально привабливий та забезпечував ефект «живого» перегортання сторінок, що підвищувало зацікавленість користувачів. У 2014 р. на сайті бібліотеки представлено першу віртуальну експозицію, створену з використанням сервісу Calaméo, присвячену видатним судовим медикам – батьку та сину Бокаріусам.

Як альтернативна програма для створення презентацій деякий час використовувався онлайн-сервіс Prezi.com, побудований за принципом хмарних технологій (<http://www.prezi.com>). Відмінною особливістю сервісу є сама презентація – це один великий віртуальний стіл, на якому розташовано тексти, картинки, анімовані об'єкти, відео тощо, які користувач може наближати і віддаляти, переносити, змінювати в розмірі. Використовуючи вебсервіс Prezi.com створено віртуальну виставку, присвячену 85-річчю академіка В. І. Гриценка – видатного акушера-гінеколога, директора Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України, завідувача кафедри акушерства та гінекології № 1 Харківського національного медичного університету.

За допомогою цієї програми також підготовлено віртуальну виставку «Вчені-медики на карті Харкова», де представлено інформацію про випускників та викладачів Харківської вищої медичної школи, імена яких носять назви географічних об'єктів, наукові установи та навчальні заклади.

У 2015 р. бібліотека опанувала і використала у своїй роботі сервіс Popplet (<http://popplet.com/>), який дозволяє створювати стіни мультимедійних (відео, текст, фотографії) заміток. За його допомогою підготовлено, зокрема, такі експозиції: «Харківська медична школа в назвах», де представлено інформацію про вихованців ХНМУ – піонерів у різних галузях медицини, імена яких носять назви хірургічних операцій, симптоми хвороб, географічні об'єкти, наукові установи та навчальні заклади та «Афоризми і висловлювання вчених Харківської вищої медичної школи». Проте недоліком Popplet є не зовсім коректне відображення у різних браузерях, тому в подальшому віртуальні виставки створюються за допомогою інструментів Microsoft PowerPoint та Canva, які дозволяють використовувати графіку, анімацію, відео, накладати

аудіо доріжки тощо. Упродовж 2012–2025 рр. таким чином створено 107 віртуальних виставок різноманітної тематики.

Окреме місце в діяльності бібліотеки займає підготовка біобібліографічних віртуальних виставок-нарисів, присвячених видатним випускникам і викладачам ХНМУ. Цей напрям став одним із пріоритетних у популяризації бібліотечних фондів та просвітницькій діяльності. Зокрема, у межах серії «Славетні імена» підготовлено 46 презентацій. Подібні проєкти виконують кілька важливих функцій:

- вшанування пам'яті вчених-медиків, які зробили вагомий внесок у розвиток медичної науки, освіти та охорони здоров'я;
- популяризація національної історії медицини через доступний цифровий формат;
- формування у студентів почуття гордості за свій університет і причетності до великої історії української медицини – приклад для тих, хто щойно обрав шлях лікаря чи науковця.

Особливо цінними є відомості про фахівців, які, незважаючи на виклики свого часу – війну, репресії, евакуації чи важкі післявоєнні роки, залишилися вірними професії, ідеалам гуманізму та клятві Гіпократата. Їхні біографії – не лише історія успіху, а й уроки стійкості, гідності та людяності. У віртуальних виставках, присвячених історичним постатям, поєднано текстовий і візуальний матеріал, що робить інформацію доступною і цікавою. Презентації супроводжуються світлинами, цитатами видатних особистостей та посиланнями на публікації про вченого.

Робота над віртуальною виставкою – багатоплановий творчий процес, що поєднує науковий пошук, візуальне оформлення та технічну реалізацію.

Можна виділити такі етапи створення віртуальної виставки:

1. Вибір теми та планування структури. Після визначення теми виставки складається попередній план: основні сюжетні блоки (життєпис особистості, науково-педагогічна робота, громадська діяльність, нагороди та відзнаки, пам'ять, бібліографія).
2. Пошук і відбір інформації. Використовуються фонди бібліотеки, електронні каталоги, наукові бази даних, відкриті інтернет-ресурси. Важливо відібрати достовірні джерела, сформулювати короткі, лаконічні тексти, що супроводжуватимуть слайди.
3. Добір і обробка ілюстративного матеріалу. Пошук світлин, архівних документів, графічних елементів, сканування обкладинок книг тощо. Зображення редагуються у графічних редакторах: коригується яскравість, контраст, обрізання, додається логотип бібліотеки.

4. Створення презентації за допомогою засобів PowerPoint або Canva. Слайди оформлюються відповідно до єдиного стилю (шрифти, кольори, фон). Текстова інформація розміщується короткими блоками, щоб не перевантажувати сприйняття, а ілюстрації гармонійно поєднуються з текстом.
5. Додавання мультимедійних елементів. Для підсилення емоційного ефекту додаються анімаційні переходи, відеофрагменти та музичний супровід. Це створює атмосферу та робить виставку більш захопливою.
6. Фінальне редагування та публікація. Перевіряється грамотність, узгодженість оформлення, коректність посилань. Надалі презентація публікується на сайті бібліотеки та на сторінках її соціальних мереж.

Віртуальні виставки за різними напрямками розміщуються в Репозитарії ХНМУ, що забезпечує доступ до матеріалів широкому колу користувачів в Україні та за її межами. Такий спосіб поширення матеріалів сприяє популяризації напрацювань бібліотеки та водночас впливає на просунення ХНМУ в освітньому і науковому просторі.

Сьогодні НБ ХНМУ виходить до користувача не лише через сайт, а й через соціальні мережі – Фейсбук, YouTube, Інстаграм, ТікТок. Бібліотека публікує пости до ювілеїв видатних науковців, віддаючи їм шану та водночас популяризуючи славетну історію університету. Такі біографічні дописи охоплюють широку аудиторію – медичну спільноту, дослідників та усіх зацікавлених у різних куточках світу. Завдяки цьому формується позитивний імідж ХНМУ як науково-культурного осередку та зростає його популярність та рейтинг серед абітурієнтів, студентів, лікарів. З 2023 р. на сторінках соціальних мереж НБ ХНМУ опубліковано понад 30 постів, присвячених вшануванню видатних науковців університету.

Цікавим напрямом діяльності бібліотеки є підготовка матеріалів для авторських біографічних рубрик у електронній газеті «Бібліотерапевт», що реалізується як власний проєкт та включає цикли «Недуги великих» і «Харків медичний». Вони знайомлять користувачів із видатними особистостями та маловідомими фактами з історії медицини. Статті рубрики «Недуги великих» висвітлюють не лише наукові й культурні здобутки славетних особистостей, а й відкривають сторінку їх життя, пов'язану з хворобами. У рубриці «Харків медичний» публікуються матеріали про видатних медиків, іменами яких названі топоніми Харкова – вулиці, провулки, проспекти. Статті розширюють знання про історію рідного міста та внесок українських медиків – знаних харків'ян у медичну науку та розвиток суспільства загалом. Упродовж 2019–2025 рр. підготовлено понад 40 цікавих інформаційних публікацій до рубрик «Харків медичний» та «Недуги великих».

Висновки. Пандемія та війна в Україні стали серйозними викликами для бібліотек, але водночас – каталізатором їх цифрової трансформації. Досвід НБ ХНМУ доводить, що навіть у найскладніших умовах бібліотека здатна залишатись не лише джерелом інформації, а й освітнім та культурним центром. Створення віртуальних виставок, біографічних дописів, статей та проєктів з популяризації спадщини видатних українських вчених-медиків доводить, що бібліотека реагує на виклики часу і водночас зберігає простір для пам'яті, знань та натхнення.

Ці практики забезпечують доступність інформації, сприяють збереженню історичної пам'яті та формують у студентів і науковців ціннісний зв'язок із науковими традиціями університету. Бібліотека, що трансформується, стає не лише інформаційним, але й культурно-просвітницьким осередком, здатним відповідати викликам часу та зберігати національну спадщину для майбутніх поколінь.

TRANSFORMATION OF THE CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE SCIENTIFIC LIBRARY OF KHARKIV NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY

**Larisa Skrypchenko
Svitlana Kravchenko**

Scientific Library
Kharkiv National Medical University

***Abstract.** The article analyzes the transformation of the cultural and educational activities of the Scientific Library of Kharkiv National Medical University (SL KNMU) in the context of digitalization, the COVID-19 pandemic, and the war in Ukraine. It examines the experience of transitioning from traditional book-and-illustration exhibitions to virtual exhibitions, multimedia projects, and digital publications on social media. Special attention is given to the creation of bio-bibliographic virtual exhibitions, anniversary publications, and author columns in the newspaper *Bibliotherapist*. It is shown that innovative forms of cultural and educational work contribute to the preservation of scientific and cultural heritage, the expansion of the user audience, and the formation of a positive image of the university.*

***Keywords:** digitalization, university library, virtual exhibitions, biographical projects, social media, repository, cultural and educational activities, scientific heritage.*

ЕТАПИ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРАКТИКИ

Олена Сокур
Оксана Клименко

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Анотація. *Крізь призму сутності понять інформаційні, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології доведено, що технологізація бібліотечної практики пройшла стрімкий еволюційний шлях, котрий включав три великі етапи і базувався на запровадженні інформаційних технологій (друга половина ХХ ст.), інформаційно-комунікаційних технологій (останнє десятиліття ХХ ст. – початок ХХІ ст.) до цифрових технологій (20-ті роки ХХІ ст.). Аргументовано, що сьогодні цифрові технології є базисом успішності бібліотеки, фундаментом її позитивного іміджу та затребуваності бібліотечних продуктів і послуг, а представники української бібліотечної науки, освіти і практики у тісній взаємодії напрацьовують стратегічні пріоритети, приймають конструктивні рішення та реалізують концептуальні завдання задля прогресу інформаційно-бібліотечної сфери.*

Ключові слова: *бібліотека, інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, цифрові технології, цифровізація, штучний інтелект.*

Вступ. Технологізація бібліотечної практики є сучасною тенденцією модернізації усіх бібліотечних процесів, що сприяє їх раціоналізації і продуктивності та базується на застосуванні інноваційних технологій. Чільною метою технологізації бібліотечної практики вважаємо підвищення ефективності діяльності бібліотек, отримання нових можливостей для дієвого створення новітніх бібліотечних послуг задля задоволення різноманітних потреб користувачів усіх категорій 24/7. Якісна розбудова усіх напрямів діяльності бібліотек відбувалася наприкінці минулого століття саме завдяки повсюдному провадженню у бібліотечну практику інформаційних технологій, які дозволяють сьогодні говорити про інноваційний розвиток від традиційної книгозбірні до цифрової бібліотеки як дестинацію «цифрової трансформації, з комплексом інтегрованих соціокультурних функцій, ресурсів, інформаційних сервісів» [5, с. 19]. Спершу інформатизація, а сьогодні цифровізація відображаються у новітніх бібліотечних сервісах і електронних продуктах, а власне бібліотека, модернізуючи свої функції, залишається каталізатором відкритого доступу до накопичених століттями знань та історико-культурної спадщини людства.

Основна частина. Перші згадки терміна «інформаційні технології» з'явилися в англійських джерелах. Вираз «information technologies» вперше зафіксовано в 1964 р. у статті Дж. Дайболда (англ. John Diebold) [10]. Для

ефективного опрацювання різних даних у сучасному інформаційному суспільстві та прийняття на основі отриманих результатів виважених рішень необхідні нові знання та вміння застосовувати технології (грец. *tehne* – мистецтво, майстерність, техніка, вміння та *logos* – слово, вміння передавати) опрацювання цих даних. Таким чином, *технологія* – це сукупність методів і засобів реалізації процесу через його поділ на систему послідовних взаємопов'язаних операцій, за допомогою яких досягається висока ефективність конкретної діяльності. Зазначимо, що загальний рівень упроваджених і використаних технологій є важливим складником рівня культури певного суспільства, що істотно впливає на розбудову економіки, а отже є характерною ознакою розвитку цивілізації.

Інформаційні технології – це сукупність методів, засобів і прийомів, які використовуються з метою збирання, зберігання, опрацювання, розповсюдження, відображення й використання різних даних в інтересах користувачів [1].

Основним технічним засобом опрацювання даних є персональний комп'ютер, а для реалізації методів опрацювання даних використовуються програми. Поєднання інформаційних і комунікаційних технологій докорінно змінило рівень і форми ділової та соціальної активності суспільства. В інформаційному суспільстві набуття базових знань та навичок, зокрема можливості використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і вміння їх застосовувати на практиці – все це є запорукою успішної реалізації особистості в сучасному світі.

Отже, інформаційні технології – це все те, що пов'язано з обробкою, зберіганням і передачею даних [1]. У ХХІ ст. термін «інформаційні технології» трансформувався у загальноживане поняття «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ), підкреслюючи застосування комп'ютерних мереж та відповідних сервісів. Актуальною тенденцією сучасності стало саме поширення ІКТ, котрі визначально впливають на функціонування соціуму, проявляються в усіх сферах його життєдіяльності, змінюють життя людей, детермінують успішність, специфіку чи деградацію суспільства [8, с. 206].

Загальноприйнята у бібліотечній практиці дефініція трактує інформаційно-комунікаційні технології (*англ.* Information and Communication Technologies) як «сукупність методів, способів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний процес, що забезпечують створення, зберігання, накопичування, інформаційний пошук, опрацювання, використання, передавання, захист, розповсюдження, копіювання, відображення інформації та керування нею, орієнтовані на підвищення ефективності та продуктивності праці бібліотечних фахівців» [3].

Радикальну трансформацію сучасного суспільства, в якому громадяни не мислять себе без гаджетів, спричинила динамічна еволюція цифрових технологій. Технологізація усіх виробничих процесів у провідних бібліотеках світу від обслуговування читачів до каталогування спонукало до адаптації у бібліотечнознавчій думці терміна «цифрові технології» (*англ.* Digital Technologies), які дозволили, насамперед, активне застосування соціальних мереж і мультимедійних додатків в інформаційно-комунікаційні діяльності бібліотек.

У бібліотечній практиці як зарубіжжя, так і в Україні науковці і практики наголошують на епохальному переході від Бібліотеки 2.0 до Бібліотеки 4.0, коли чільними критеріями надання бібліотечно-інформаційних послуг визначені якість та швидкість, що результується у функціональності бібліотеки як базової підсистеми інформаційно-комунікаційної системи суспільства. Досліджуючи основні виклики та перспективи розвитку цифрових бібліотечних сервісів в Одеській області, В. Міронов зокрема акцентує увагу, що «віддалене обслуговування читачів досягає нового рівня завдяки використанню інтернет-технологій, які втілюють концепцію Бібліотеки 4.0» [7, с. 120]. Ми повністю солідарні з О. Івашкевич, що «конверсія бібліотечної галузі з метою забезпечення найефективнішої взаємодії, симбіозу віртуального і фізичного світів є новою віхою та адаптацією бібліотечних установ до викликів сьогодення, проекцією залучення в технологічне новаторство користувача без будь-яких обмежень» [2, с. 52].

Спільним для сутності названих термінів («інформаційні технології», «інформаційно-комунікаційні технології» та «цифрові технології») є: 1) наявність суб'єкта – бібліотечного працівника як надавача бібліотечних продуктів і сервісів та об'єкта отримання релевантної інформації – користувача бібліотечних послуг; 2) обмін інформацією та/чи комунікація відбувається у віддаленому режимі (зокрема онлайн) в електронному середовищі; 3) обов'язкова наявність відповідного програмно-комп'ютерного забезпечення у користувача і бібліотечного працівника (в останнє десятиліття електронні бібліотечні сервіси модернізуються і адаптовуються до вимог мобільних пристроїв). Фундаментальною відмінністю для сутності названих термінів є саме функціональність та можливості, притаманні цим технологіям, за допомогою яких відбувається фіксування, обробка, зберігання, інтеграція та передавання інформації.

Власне впровадження цифрових технологій у бібліотечну практику дозволило спершу замінити працівників у книгосховищах та на обслуговуванні, а застосування штучного інтелекту (ШІ, штучний розум, *англ.* Artificial Intelligence, AI) у перспективі сприятиме інноваційній функціональності

бібліотеки як універсального інтегрованого центру знань, котрий забезпечує доступ 24/7 до конгломерату цифрових ресурсів [12] задля оптимального задоволення знанневих, культурних, освітніх та інших потреб користувачів, незалежно від їхнього місця розташування чи рівня володіння іншими мовами.

«Насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [6] і є самою суттю цифровізації як базового складника сучасної і актуальної бібліотечної практики.

Впровадження роботів на багатьох бібліотечних процесах та штучний інтелект сьогодні вже стає невід'ємним фактором успішної і затребуваної бібліотеки. (Добірку ґрунтовних досліджень як українських, так і закордонних представників бібліотечної науки, освіти і практики про досвід та особливості впровадження ШІ у бібліотеках України і світу див. [11].) «Українська бібліотечна наука та практика засвідчують перспективність формування національного інформаційного простору шляхом інтеграції як невід'ємного складника глобального простору в умовах інформаційної технологізації українського суспільства» [4, с. 13]. Електронні інформаційні ресурси українських бібліотек власної генерації, створені завдяки опанованим цифровим технологіям, є невід'ємним складником консолідованого інформаційного простору держави.

Висновок. Отже, технологізація бібліотечної практики пройшла еволюційний шлях, котрий включав три великі етапи і базувався на запровадженні інформаційних технологій (друга половина ХХ ст.), інформаційно-комунікаційних технологій (останнє десятиліття ХХ ст. – початок ХХІ ст.) до цифрових технологій (20-ті роки ХХІ ст.). Сьогодні цифрові технології є базисом успішності бібліотеки, фундаментом її позитивного іміджу та затребуваності бібліотечних продуктів і послуг, а представники української бібліотечної науки, освіти і практики у тісній взаємодії напручують стратегічні пріоритети, приймають конструктивні рішення та реалізують концептуальні завдання задля прогресу інформаційно-бібліотечної сфери.

Література

1. Інформаційні технології. Математика, інформатика та інформаційні технології : вебсайт. URL: <https://tinyurl.com/2xe7njhb> (дата звернення: 14.04.2024).

2. Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 2. С. 50–56. DOI 10.32461/2409-9805.2.2021.238782

3. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : ДСТУ 7448:2013. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. III, 41 с. (Національний стандарт України). Зі скасуванням в Україні ГОСТ 7.26–80. Текст укр., рос., англ., фр.

4. Клименко О., Сокур О. Національна електронна бібліотека України: нормативно-правове забезпечення. Вісник Книжкової палати. 2023. № 5. С. 10–15. DOI: [10.36273/2076-9555.2023.5\(322\)](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.5(322))

5. Клименко О., Сокур О. Функціонування українських бібліотека в умовах цифровізації. Вісник Книжкової палати. 2024. № 12. С. 19–25. DOI: [10.36273/2076-9555.2024.12\(341\)](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.12(341))

6. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.09.2025).

7. Міронов В. Цифровізація бібліотечних сервісів Одещини: досвід та перспективи. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук, 2024. № 14. С. 118–129. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.3183>

8. Набока С. В. Еволюція інформаційних технологій в історії людства та інформаційний вплив на свідомість населення в ході військових конфліктів. Вісник науки та освіти. 2022. №3. С. 206 –220. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-3\(3\)-206-220](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-3(3)-206-220)

9. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія / А. І. Шевченко, С. В. Барановський, О. П. Мінцер, О. Є. Стрижак та ін. ; за заг. ред. А. І. Шевченка. Київ : ІППШ, 2023. 305 с. DOI: https://doi.org/10.15407/development_strategy_2023

10. Тарговський А., Халіл О. Зсув парадигми: форум IT to ICT. Управління ресурсами інформаційних технологій в організаціях наступного тисячоліття : матеріали Міжнар. конф. Асоціації управління інформаційними ресурсами (Херші, Пенсільванія, США, 16–19 трав. 1999 р.). С. 1029.

11. Штучний інтелект у бібліотечній практиці. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : вебсайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/6813> (дата звернення: 09.09.2025).

12. Veith C., Bandle M., Harnisch M., Wenzler H., Hartung M., Hartung D. How Legal Technology Will Change the Business of Law. The Boston Consulting Group. 2015. № 15–14. URL: http://www.buceri-us-education.de/fileadmin/content/pdf/studies_publications/Legal_Tech_Report_2016.pdf (дата звернення: 09.09.2025).

STAGES OF TECHNOLOGIZATION OF LIBRARY PRACTICE

Olena Sokur
Oksana Klymenko

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

Abstract. *Through the prism of the essence of the concepts of information, information and communication and digital technologies, it is proven that the technologization of library practice has gone through an evolutionary path that included three major stages and was based on the introduction of information technologies (the second half of the 20th century), information and communication technologies (the last decade of the 20th century – the beginning of the 21st century) and digital technologies (the 20s of the 21st century). It is argued that today digital technologies are the basis of the library's success, the foundation of its positive image and the demand for library products and services, and representatives of Ukrainian library science, education and practice, in close cooperation, develop strategic priorities, make constructive decisions and implement conceptual tasks for the progress of the information and library sphere.*

Keywords: *library, information technology, information and communication technology, digital technology, digitalization, artificial intelligence.*

ЕТИКА Й УПЕРЕДЖЕННЯ В АЛГОРИТМАХ РЕКОМЕНДАЦІЙ: ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОСТУП ДО МЕНШ ПЕРЕДСТАВЛЕНИХ КОЛЕКЦІЙ

Олександр Харахаш
Науково-технічна бібліотека

Олексій Сакалюк
Кафедра ІТКБ

Одеський національний технологічний університет

Анотація. *У тезі йдеться про алгоритмічну упередженість, яка ускладнює пошук колекцій, маловідомих на цифрових платформах. Висвітлюються занепокоєння щодо етики, прозорості та репрезентативності. Є пропозиції щодо того, як позбутися упередженості, такі як використання пояснюваного штучного інтелекту та етичного аудиту.*

Ключові слова: *алгоритмічна упередженість, етика штучного інтелекту, рекомендаційні системи, цифрова інклюзія, мени представлені*

колекції, інформаційна справедливість, доступ до знань, Explainable AI, культурне різноманіття

Алгоритми рекомендацій суттєво трансформують наші методи пошуку інформації. Вони стають дедалі поширенішими в цифрових сервісах, таких як бібліотеки, архіви, освітні платформи та медіа. Вони надають індивідуальні рекомендації на основі поведінки користувачів, тим самим заощаджуючи час та полегшуючи пошук необхідної інформації. З розвитком технологій виникає суттєве етичне занепокоєння: алгоритми можуть мати або створювати упередження, які роблять інформацію нерівномірною. Помітним наслідком є обмежений доступ до колекцій, які не є мейнстрімними, маргіналізованими, регіонально-специфічними або створеними особами з вразливих спільнот. Ця проблема є системною і часто залишається непоміченою, оскільки алгоритми працюють у фоновому режимі, а користувачі не мають можливості перевіряти або контролювати результати. Метою цієї тези є аналіз впливу алгоритмічних упереджень на появу та доступність менш популярного або соціально значущого контенту, етичні наслідки та можливі рішення цієї проблеми.

Більшість систем рекомендацій базуються на моделі машинного навчання, яка аналізує історичну поведінку користувачів. Контент, який досяг популярності, що проявляється вищою кількістю переглядів, лайків та рейтингів, має більше шансів отримати подальші рекомендації. Це створює явище, відоме як упередженість популярності. Цей підхід ефективний для бізнесу; проте він виключає інші джерела, які можуть мати культурне, історичне чи наукове значення, попри відсутність високих показників залученості.

Дослідження показують, що поширені алгоритми, навіть без прямого втручання людини, створюють «інформаційні бульбашки», в яких користувачі стикаються зі зниженням оригінального контенту та зростанням повторюваного контенту. Це негативно впливає на бібліотечні системи, де доступ до інформації та інтелектуальне різноманіття мають першочергове значення [1].

Упередженість також виникає через методи, що використовуються для збору та компонування даних, на яких навчаються алгоритми. Колекція з історично обмеженими цифровими метаданими або поганою каталогізацією за своєю суттю маргіналізується в алгоритмічному аналізі. Як соціальні, так і технічні проблеми перешкоджають доступу до знань для певних осіб більше, ніж для інших.

Основною етичною проблемою є відсутність прозорості у функціонуванні систем рекомендацій. Багато хто не розкриває методологію, яка використовується для складання списків пропозицій, або критерії, що використовуються для вибору. Це створює сценарій «чорної скриньки», в якому користувач повинен або довіряти системі, або повністю утриматися від її

використання. Ця обставина підриває його здатність приймати обґрунтоване рішення та ускладнює виявлення помилок або упередженості.

Алгоритмічна непрозорість передбачає відсутність підзвітності. Якщо система постійно ігнорує україномовні джерела або матеріали, створені етнічними меншинами, то за цей нагляд бракує відповідальності. Ця проблема загострюється, коли системи впроваджуються в освітніх або культурних закладах, призначених для захисту та сприяння різноманітності для громадськості.

Етика систем рекомендацій пов'язана з потенційним підкріпленням суспільних стереотипів. Алгоритми можуть імітувати моделі поведінки, які за своєю суттю містять дискримінаційні елементи. Наприклад, якщо більшість користувачів рідко шукає знання про меншини, система може зробити висновок, що такий контент не має значущості, що зменшує його ймовірність включення в інформаційне поле [2].

Наслідки алгоритмічної упередженості особливо очевидні при доступі до менш відомих колекцій. До них належать архівні ресурси, створені регіональними мовами, твори незалежних письменників, колекції місцевих культурних зусиль та нетрадиційні форми інформації. Їхня відсутність у результатах рекомендацій зменшує ймовірність збереження, обміну або використання в академічних цілях.

Дослідження платформи YouTube показало, що, попри значний обсяг завантаженого контенту, справжня видимість переважно обмежується обмеженою кількістю популярних відео. Механізм пропозицій посилює цю концентрацію, незалежно від запитів користувачів. Це підтверджує існування структурної упередженості, яка не є помилкою кодування, а наслідком логіки персоналізації [3].

Цифрові бібліотеки проходять аналогічні процеси. Якщо алгоритм спирається на загальну частоту доступу, елементи, які не мають популярності (такі як історичні документи, краєзнавчі дослідження або матеріали національних меншин), навряд чи будуть рекомендовані новим користувачам. Система не сприяє отриманню нових знань; вона лише підкріплює усталені доктрини.

Вкрай важливо переглянути фундаментальні концепції розробки моделей та управління даними, щоб створити більш егалітарні та морально обґрунтовані системи рекомендацій. Впровадження концепцій пояснимого штучного інтелекту (Explainable AI) є критично важливим кроком уперед. Це дозволяє людям зрозуміти процес формулювання рекомендацій. Це дозволяє ранне виявлення упередженості та модифікацію критеріїв ранжування [4].

Розробка алгоритмів, що використовують метрики справедливості, дозволяє досягти рівноваги між точністю та інклюзивністю. Модель FaiRecSys, наприклад, модифікує результати рекомендацій, щоб зменшити структурні упередження, зберігаючи при цьому ефективність системи [5]. Такі рішення є технічно здійсненними та можуть виявитися дуже корисними в бібліотеках та навчальних закладах.

Проведення незалежних етичних аудитів систем рекомендацій також є важливим. Ці аудити не лише забезпечують дотримання законодавства, але й вивчають розбіжності у представленні контенту. Одне з досліджень показує, що непряму дискримінацію можна виявити шляхом вивчення моделей поведінки системи, навіть без даних про расу, стать чи вік [6]. Зрештою, етика та інклюзивність мають бути включені до розробки рекомендаційних систем, що охоплюють вибір вхідних даних та оцінку результатів. Якщо цього не відбудеться, алгоритми продовжуватимуть створювати та увічнювати інформаційні розбіжності, які маскуються під зручність та персоналізацію.

Упередженість в алгоритмах рекомендацій — це не просто технологічна проблема чи наслідок персоналізації; вона являє собою системну проблему, яка впливає на доступ до знань, культурної спадщини та соціальної справедливості. Цифрова дискримінація виникає, коли маргіналізовані колекції важко знайти в Інтернеті. Це вимагає визнання, аналізу та виправлення. Розробники, бібліотекарі, законодавці та дослідники мають етичний обов'язок створювати системи, які є одночасно корисними та справедливими.

Література

1. Yalcin, E., & Bilge, A. (2022). Evaluating unfairness of popularity bias in recommender systems: A comprehensive user-centric analysis. *Information Processing & Management*, 59(6), 103100. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2022.103100>
2. Taneja, A. K., & Tripathi, C. (2020). AI-Powered Recommender Systems: Personalization and bias. *Türk Bilgisayar Ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 11(1), 1090–1094. <https://doi.org/10.61841/turcomat.v11i1.14406>
3. Kirdemir, B., Kready, J., Mead, E., Hussain, M. N., & Agarwal, N. (2021). Examining video recommendation bias on YouTube. In *Communications in computer and information science* (pp. 106–116). https://doi.org/10.1007/978-3-030-78818-6_10
4. Atmaja, S. A. (2025). Ethical Considerations in Algorithmic Decision-making: towards fair and transparent AI systems. *Riwayat Educational Journal of History and Humanities*, 8(1), 620–627. <https://doi.org/10.24815/jr.v8i1.44112>
5. Edizel, B., Bonchi, F., Hajian, S., Panisson, A., & Tassa, T. (2019). FaiRecSys: mitigating algorithmic bias in recommender systems. *International Journal*

of Data Science and Analytics, 9(2), 197–213. <https://doi.org/10.1007/s41060-019-00181-5>

6. Galdon Clavell, G., Martín Zamorano, M., Castillo, C., Smith, O., & Matic, A. (2020, February). Auditing algorithms: On lessons learned and the risks of data minimization. In Proceedings of the AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society (pp. 265–271). <https://doi.org/10.1145/3375627.3375852>

ETHICS AND ADVANCED RECOMMENDATION ALGORITHMS: ASSESSING THE IMPACT ON ACCESS TO LESS REPRESENTED COLLECTIONS

Oleksandr Kharakhash
Scientific and Technical Library

Oleksii Sakaliuk
ITCS Department
Odesa National University of Technology

***Abstract.** The thesis focuses on the significance of digitizing ancient texts as a means for sustainable development. The benefits of digitization for protecting cultural heritage, making knowledge more available, and having less of an effect on the environment are looked at. The difficulties of digital preservation in terms of both technology and ethics are also pointed out.*

***Keywords:** algorithmic bias, AI ethics, recommender systems, digital inclusion, underrepresented collections, information justice, access to knowledge, Explainable AI, cultural diversity.*

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІДЕОКОНТЕНТ: БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ТА ВИМОГИ

Олександр Янчук
Київський національний університет культури і мистецтв

***Анотація.** Представлено користувацький запит до змісту бібліотечного відеоконтенту, який базується на органічній єдності трьох постулатів: якість, корисність і цікавість. Охарактеризовані базові принципи базовими принципами бібліотечного відеоконтенту (сюжетні відеокліпи з переконливими візуальними елементами, наведена у відеокліпі інформація є позачасовою, атмосферні відеоплани, послідовний контент та регулярність нових роликів). Розкриті*

основні вимоги до успішної лайфстайл-зйомки, коли в івенті задіяно багато учасників.

Ключові слова: бібліотека, імідж бібліотеки, відеоконтент, вебсторінка, соціальні мережі, цифрові технології, медіасередовище.

Вступ. Повсюдне використання у щоденній роботі бібліотек новітніх комп'ютерних технологій та засобів телекомунікаційного зв'язку позитивно впливає на створення їхнього позитивного іміджу як сучасних документно-інформаційних установ, здатних адекватно реагувати на потреби соціуму в актуальній інформації, відповідати запитам суспільства на цікавий та інформативний відеоконтент. Створені ефективні відеопідбірки, котрі містять пізнавальні матеріали про різні напрями діяльності бібліотеки, її основні івенти, унікальні пропозиції, цілеспрямовано розміщуються як на вебсторінці бібліотеки, так і на сторінках у соціальних мережах, яких переважно є кілька на різних платформах, та просуваються через засоби масової інформації саме з метою реклами і популяризації бібліотеки задля залучення більшої кількості користувачів, незалежно від їхнього географічного положення, громадянства, віросповідання чи знання мови запропонованого для перегляду відеоконтенту.

Основна частина. Користувацький запит до змісту бібліотечного відеоконтенту сконцентрований на органічній єдності трьох постулатів: якість, корисність і цікавість. Для створення списку для успішного відеоконтенту про бібліотеку, Девід Лі Кінг [1] наголошує, що, насамперед, необхідно відповісти на три важливі питання: 1. Що нового та цікавого в бібліотеці? 2. Що, на вашу думку, необхідно читачам більше робити чи використовувати у вашій бібліотеці? 3. Які цікаві події заплановані на найближчий час? Складений перелік не повинен перевищувати 10 позицій стосовно найактуальніших фактів про бібліотеку (для прикладу нового обладнання для мейкерспейсу).

Базовими принципами до відеоконтенту нами визначені:

- *сюжетні відеокліпи* з переконливими візуальними елементами, котрі викликають позитивні емоції та привертають увагу користувача, спонукаючи його дізнатися більше інформації про згадану бібліотеку, а по можливості відвідати її;
- *наведена у відеокліпі інформація є позачасовою*, адже репрезентує неповторність будівлі, в котрій розташована бібліотека, демонструє рідкісність бібліотечних фондів,
- *атмосферні відеоплани*, які ілюструють своєрідність внутрішнього інтер'єру, представляють винятковість наданих сервісів, популяризують ексклюзивність бібліотечних продуктів, рекламують індивідуальність підходу до потреб окремого користувача

- *послідовний контент та регулярність нових роликів*, що засвідчує професійність підходу та відповідальність бібліотечних працівників щодо корисних для користувачів відеоматеріалів.

Основними вимогами до успішної лайфстайл-зйомки, коли в івенті задіяно багато учасників, нами визначені:

- робота у тандемі різних операторів з кількома камерами, зйомка з дрона, покадрова зйомка, але зміст усіх напрацьованих відеоматеріалів об'єднує єдиний задум, підтверджений аналогічною естетикою планів;
- ретельне планування задля визначення захопливих аспектів історії бібліотеки, виняткових її фундаторів та меценатів, тривалості часу на утримування уваги користувача на різних унікальних фактах сьогодення та акцентування на особливості для пропагування обраної події.
- тривалість відео не повинна перевищувати двох хвилин, а наприкінці обов'язково вказати поштову та електронну адресу установи, вебсайт, щоб зацікавлений користувач зайшов на е-сторінку або наявні у нього соціальні мережі;
- враховуючи особливості різних платформ для прискорення поширення відеоконтенту створений відеоматеріал необхідно паралельно завантажити на відехостинг YouTube (потрібно відповідати на всі отримані коментарі, щоб відео набувало більшої популярності і обов'язково дякувати за отримані коментарі) та розмістити на вебсайті, лише після цього опублікувати у Facebook-сторінці бібліотеки, у мережі X потрібно розмістити скріншот з URL-адресою.

Висновок. Отже, у час повсюдного поширення цифрових технологій бібліотеки активно пропагують свої установи та різні напрями її діяльності у медіасередовищі, що включає поширення відеоконтенту на бібліотечній вебсторінці, сторінках у соціальних мережах, відехостингу YouTube тощо, таким чином не лише задовольняючи інформаційні та освітні запити користувачів, і а й пропагуючи історію краю, де розташована бібліотека, активно комунікуючи з дописувачами у коментарях.

Література

1. David Lee King. Making Library Videos. American libraries : websait. November 1, 2018. URL: <https://americanlibrariesmagazine.org/2018/11/01/making-library-videos/> (дата звернення: 14.05.2025).

LIBRARY VIDEO CONTENT: BASIC PRINCIPLES AND REQUIREMENTS

Oleksandr Yanchukov

Kyiv National University of Culture and Arts

***Abstract.** A user query for the content of library video content is presented, which is based on the organic unity of three postulates: quality, usefulness, and interest. The basic principles of library video content are characterized. (storyline video clips with compelling visual elements, the information provided in the video clip is timeless, atmospheric video shots, consistent content, and regularity of new videos). The main requirements for successful lifestyle filming when many participants are involved in the event are revealed.*

***Keywords:** library, library image, video content, website, social networks, digital technologies, media environment.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абашнік Володимир Олексійович – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та суспільних наук Харківського національного медичного університету

Бабак Тетяна Олександрівна – завідувач відділу обслуговування користувачів Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Бєлодєд Олена Володимирівна – заступник директора з наукової роботи Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Бібіченко Вікторія Олександрівна – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри загальної та клінічної патофізіології імені Д.О. Альперна Харківського національного медичного університету

Білоус Валентина Степанівна – директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Боровик Ольга Борисівна – директор бібліотеки Полтавського державного медичного університету

Бровчак Людмила Сидорівна – доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та соціальних питань Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Бугрій Анастасія Олександрівна – головний бібліотекар кабінету бібліотекознавства імені Л.Б. Хавкіної Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка

Будецька Ольга Олексіївна – бібліотекар науково-дослідного відділу документознавства, колекцій рідкісних видань та рукописів Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка

Волкова Анастасія Юріївна – завідувач сектору науково-технічної бібліотеки Одеського національного технологічного університету

Головач Тетяна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки Львівського державного університету внутрішніх справ

Дедишина Лариса Ігорівна – провідний бібліограф Наукової бібліотеки ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

Запотічна Роксолана Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки Львівського державного університету внутрішніх справ

Киричок Ірина Василівна – директор Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Клименко Оксана Зіновіївна – кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу наукових видань Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

Козак Ірина Миколаївна – завідувач відділу медичної літератури Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки

Кравченко Світлана Анатоліївна – завідувач відділу інформаційно-бібліографічної роботи Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Красюкова Оксана Олександрівна – заступник директора Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Кузнецова Мілена Олександрівна – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри загальної та клінічної патофізіології імені Д.О. Альперна Харківського національного медичного університету

Куц Ольга Володимирівна – учений секретар Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Малішевська Наталія Валентинівна – головний бібліотекар Національної наукової медичної бібліотеки України

Медведь Марія Миколаївна – кандидат філологічних наук, директор Наукової бібліотеки ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Медвідь Марина Олександрівна – завідувач сектору Наукової бібліотеки ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Мирошніченко Михайло Сергійович – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри загальної та клінічної патофізіології імені Д.О. Альперна Харківського національного медичного університету

Могильна Оксана Леонідівна – завідувач відділу бібліотечного маркетингу, інноваційної та методичної роботи Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Надрага Марта Степанівна – кандидат історичних наук, старший дослідник, директор Наукової бібліотеки ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

Некрасова Наталія Олександрівна – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри неврології з курсом нейрохірургії Харківського національного медичного університету

Несін Вікторія Василівна – провідний бібліотекар Наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв

Павленко Тетяна Борисівна – заступник директора Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Палько Христина Володимирівна – завідувач сектору Наукової бібліотеки ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького»

Петруновська Світлана Володимирівна – заступник директора з інформаційної підтримки освіти та досліджень Науково-технічної бібліотеки імені Г.І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Рибальченко Олена Миколаївна – заступник директора Наукової бібліотеки Державного біотехнологічного університету (м. Харків)

Сакалюк Олексій Юрійович – асистент кафедри ІТКБ Одеського національного технологічного університету

Сиволап Оксана Сергіївна – директор науково-технічної бібліотеки Одеського національного технологічного університету

Скрипченко Лариса Вікторівна – провідний редактор Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Сокур Олена Леонідівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, старший дослідник, завідувач відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

Харахаш Олександр Вячеславович – бібліотекар науково-технічної бібліотеки Одеського національного технологічного університету

Янчуков Олександр Миколайович – аспірант Київського національного університету культури і мистецтв

Наукове видання

Редакційна колегія: Наконечна Оксана Анатоліївна
Киричок Ірина Василівна
Павленко Тетяна Борисівна
Куц Ольга Володимирівна
Красюкова Оксана Олександрівна

БІБЛІОТЕКИ І СУСПІЛЬСТВО: РУХ У ЧАСІ ТА ПРОСТОРИ

Матеріали VI науково-практичної конференції,
присвяченої 105-річчю Наукової Бібліотеки
Харківського Національного Медичного Університету

Харків, 28-29 жовтня 2025 року

Відповідальні за випуск Куц О. В.

Формат А5 60 x 84/16 Ум. друк. арк. 11,0
Папір офсетний. Зам. № 25-123

ХНМУ
пр. Науки. 4, м. Харків, 61022

свідоцтво про внесення суб'єктів видавничої справи
до Державного реєстру видавництв, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції серії ДК № 3242 від 18.07.2008 р.